ד"ר אילן אלנגר
תשסו.

ספר המבקש

כתבי
רבי שם־טוב בן־יוסף אבן־פלקירה

במהדורה חדשה, מוגהת ומתוקנת

הוצאת „טרקלין"

ורשה

ספר המבקש

הוצאת „טרקלין"

ורשה תרפ"ד

S. IBN-PALKIRA

KSIĘGA BADACZA

Wydawnictwo „TRAKLIN"

Warszawa 1924

DRUKARNIA B-CI LEWIN-EPSTEIN i S-KA

WARSZAWA PAWIA 38

הקדמה

בכל קנין קנה חכמה אנושית. ואל דעת חכמים לבך שית:
ואם תתאו ראות סולם והואל. אשר עליו קרא מעשה בראשית:

אבין בבני איש ובסודם. ואראה כי כל מעבדם:
הבל אין בם מועיל בלתי. שכל כי זה כל האדם:

לאיש שמחה במענה פיו ואמרו. ותכפל בזמרתו ושירו:
וזה סבה היות איש אץ בניבו. ואף כי בו יהיה משגה אמרו:
לבבי שיר כבר נטש לפנים. וסוגו מזהב שכלו הסירו:
ומעליו כבר שטה לבל לא. יהי נכשל בפח דרכו וסירו:
להתהלך במישרים ולנטוש. עקלקלות ועשק עם זמירו:
היות כאור באור חיים ולחפוש. הדר חכמה באור שכל ונרו:
אני מואס בתענוגות בני איש. ואמנם תענוג לבי בספרו:
ואנוה ביגע לבבי. עד אמצא עומק דעת וסתרו:
ואם זה לב בני אדם ייגה. והוא עמל בעין כל איש וצערו:
ומעודי תשוקתי ואחלי. להכיר מעלת אנוש ותארו:
ומה תכלית מציאותו ולמה. אלהים מבני תבל בחרו:
ואם יש לו שלמות הוא אמתי. אשר נוצר ונברא בעבורו:
ואם זו השלמות היא בכספו. ובזהבו ורב חילו ועשרו:
ובהיות לו כלי חמדה ומטמון. ובצבור הון כחול ימים ואוצרו:

ואם נמצא בהתענג במאכל. ורב משתה עדי שבעו ושכרו:
ומלא את כרסו מעדנים. והוא שטוף במשגל כחזירו:
הלא דומה בזה לשאר בהמות. והוא שוה בכל זה לחמורו:
ואם נמצא בגוף איש עת היותו. חזק ללב אכזר יעירו:
ואבריו בריאים וחזקים. וזית רענן דומה לתארו:
והן זו השלמות שב למחר. לחסרון וחיש ימק בשרו:
הלא זה יתרון עליו בחוזק. ובגבורה לאריה או לגורו:
ואם זה הוא חיות אדם מאושר. ומשלו על בני תבל ועשרו
וירכיבו אלהים במתי הוד. ובשמש יחיה מאור מאורו:
ובהיות לו קהל אחים ורעים. להגדילו ורב בנים לעזרו:
הלא כל זה כצל יברח ונוהם. יהי באחרית ככלות שארו:
וציר מות בבא לשחית בשרו, אז לא ימצאו מרפא לצירו:
ואם נמצא במדות המעולות. כענות איש והכניעו ליצרו:
הלא הוא באמת תמותה. ויצר רע ושטן המצירו:
ומתנדב ומשלו מותר. ומלאתו לדל די מחסורו:
ורודף תום בפיהו גם לבבו. היות שוים וכן תוכו כברו:
ואין כל זה שלמות איש ואף כמו. בעת כי יעשהו רב שכרו:
ונשאר כי שלמות זו תבונה. וחפש האנוש שכל וחקרו:
ואז תרתי תבונה זאת ומה היא. ואם היא שיר ומה יתרון לשירו:
וזה ניבו מלא כזב ויורה. בחסרון מעלתו איש ישירו:
ואם לשון ודקדוק מאמרים. שלמות זה ולהיות צח דבורו:
ולדעת יסוד מלה ושרשה. ודבור קל והכבד וזרו:
ואין זה רק לגלות מה בלב איש. לזולתו וזה חפצו בדברו:
ואם דברי מליצה הוא אשר בם. יפותה כל חסר לבב בשקרו:
ולחשוב כי בדעת הוא מדבר. ולב שומעיו יפתח מאמרו:
ואם נמצא בניצוח לשונו. במאמרים מפורסמים חברו:
אשר יודו בני איש בם ויכיר. לחסרונם חסר לבב מחירו:
ואינו זה לדעה חק ומשפט. שלמות זה ומותר ואסורו:
ואם נברא להתחכם ולעסוק. בדין ממון וקלו וחמורו:
להבין איך יהיה משפט מריבים. עלי דבר ונזקי שור ובורו:

וקרבן שגגת איש או זדונו. ולדעת טמאו מטהרו:
ואיך יתיר שבועותו לנשבע. ואיך יפיר נדריו ואסרו:
ואם גדולה מאוד זו השלימות. ובה תלוי תמימות איש וברו:
והוא דת אל נתנה משחקים. לציר הנאמן משה בחירו:
הכי יש בלעדי כל זה שלמות. יהי עמו אנוש רצוי לצורו:
ובו ימצא עמוק תורה ועמו. לבדו איש יהי קרוב ליוצרו:
בהסתכל גבורת אל במעשיו. ופלאי סוד פעולותיו בחקרו:
וישיגו במופת הוא אמתי. צרפהו באש שכל וכורו:
ויבהל תחלה על סנה איך. באש בוער ולא יוכל לבערו:
ולא מתוך סנה מלאך אלהים. אזי נראה ומכל רע שמרו:
ואיך יוצא נהר אש מלפניו. וכל נהר בתבל זה מקורו:
ובאשה להתבונן ואיכה. בגוף אחד יצרה עם זכרו:
להסתכל במהותם ולידע. באי זה צד כנגדו היא ועזרו:
והוא כצל והיא תחתיו כמים. עלי מורד וכנחל בעברו:
ואיך נחש יפתה ואדם. תפתה היא עלי ידה יצורו:
ובשלשה בני אדם לחשב. ואיך עובר אדמה הוא בכורו:
ורועה אחריו נולד ונברא. בצלם אל וכדמותו צעירו:
ואיך גדול בשנים הוא קטנם. במעלתו והקטן גבירו:
ולמה נהרג שני בשדה. אבל חי בין בני אדם בגורו:
וראשון שב לאדמתו ונשאר. שלישי חי ובין עומדים מגורו:
והפועל בכל דבר להכיר. ותכליתו וצורתו וחמרו:
וחומר הוא לכל הוה ונפסד. יסוד וכמעשה ספיר ודרו:
שאל איך נקבצו בו ההפכים. והוא אחד והוא הרבה לספרו:
וממשילו במראהו לשלג. לך סוד זה כבר גלה ובארו:
כאשה תחלוף בעלה בכל עת. והיא תחתיו תבקש להמירו:
ואם תקח לזה לא תעמוד היא. כרגע עד אשר תקח לצרו:
לזאת צורת חלילה חוזרים בו. ונסתר עד יכוסה סות פארו:
כמו ערום להראות ימאן. עדי צורה תהי שמלה לעורו:
ואיך בו נמצאו לחו ויבשו. ובו התערכו חומו וקורו:
ומה סבה עלות איד מאדמה. והענן ואיך יזוק מטרו:

ואיך קרחו יהי מושלך כפתים. ויתפזר כמו אפר כפורו:
ואיך איד חם ורטוב הוא יסודם. בהתקבץ למעלה מאוירו
וכוכבי אש אשר עולים ויורדים. והברק והרעש וסערו:
ואיך קיטור אשר הוא חם ויבש. יסודם בעלות לרום וסורו:
ואיכה יולדו מיני אבנים. בבטן צר וכספו ואברו:
ואיכה יצמחו מיני צמחים. ויתבשל פרי עץ באמירו:
להתבונן בגוף נדון ומרגיש. וכוחותיו ומה מהות גדרו:
ואבריו ותועלתם ופעלם. ורוחו עם בשרו איך קשרו:
ואיך יחוש בחושיו החמשה. ודמיונו ומחשבתו וזכרו:
וכל אלה בגוף אדם קשורים. לזאת אובדים בשוב גוף לעפרו:
להבין מסתרי רוח מדבר. ואיך בלב כלאו ואסרו:
היות צופה לגוף לא קל וכבד. ומסתכל בתבניתו וזהרו:
ואיך טבע חמישי נע ולמה. תנועתו ואיך רוצו וחזרו:
וגוף עליון אשר כל גוף יסובב. בחרו אל היות כסא יקרו:
והוא מקור לכל רוחות ונפשות. חסידים שם ושם צדק וישרו:
והוא שער אשר איש יחזה אל. בפתחו בו ועין לבו תשורו:
כמו נפתח לפנים אל נביאי אל. בעמדו בתחלה עלי נהרו:
וזה סלם אשר איש יעלה בו. בראשו יחזה שדי יצרו:
אזי יראה לאל יוצר בראשית. וידבק באדון עולם ושרו:
הוא חונן לאיש דעה ובינה. מלמד לו ומשכילו ומורו:
וישכילו בשכל בו נתנו. כשמש יחזה אותו באורו:
ואז יפנה במחשבתו למעלה. ושכלו משנתו אז יעירו:
להכסף לרוכב בערבות. וליתן עוז והדר לאדירו:
לסבת כל אשר הוא אות לבדו. בצבאותיו מלא עולם הדרו:
ודומיה תהלה לו ומשכיל. דרכיו זה לבד המאמירו:
ועומד על אמתת חיצורים. יהלל יה וההלל גמרו:
וישבע מדרכיו גיל אשר בם. לאיש שמחה במענה פיו ואמרו:

תם

אשא דעי מרחוק. ולפועלי אתן צדק

לה׳ אלהי צבאות שהוא בצבא שלו אות:
ועושה גדולות עד אין חקר, ולאין מספר נפלאות:
תהלה גדולה שבח והודאות:
ולאלהים אשר לו מגיני ארץ מאד נעלה.
נורא עלילה. שבח וגדולה.
מלא כל הארץ כבודו מאין קץ ותכלה.
ולו דומיה תהלה.
לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון.
לב אדם יחשוב דרכו ומה׳ יכון צעדו.

מה׳ מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ.

אמר שם טוב ברבי יוסף אבן פלקירה:

ויהי בשנת חמשת אלפים וארבע ועשרים, למנין שמונים העברים, ליצירת היצורים, בחודש השמיני מחדשי זאת השנה, אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה, והעלה נבל וכפה לא רעננה, הוא החודש הדומה לזמן הזקנה, היתה עלי יד השיר, לחדש אמרים נושנו ודברי שיר להשיר, ודרך המליצה להישיר, וכאשר פנו לערוב ימי עלומים, וחטאי נעורים היו כתולע אדומים, והפכו כצמר צחר והלבינו הכתמים, וחשכו כוכבי נשף השחרות ויחצו הימים, וימי בחורים כחלום עפו, ומן בלהות תמו ספו, ועם אניות אבה חלפו, ועמדו הרצים ונהדפו, ושבו הרודפים ונרדפו, ובחורים כשול כשלו ויגעו נערים ויעפו, ועברו השנים נקודת השבעים 1), וקרבה שנת הארבעים, יסרוני כליותי לנטוש זמירות הידידים והרעים, ולבלום פי מלגגות הכילי אשר כליו רעים, ולשמור לפי מחסום מלשבח הנדיבות והשועים, ולעזוב מליצת החשוקים אשר הרוכבים רועים, ולקוץ בשירי הנודדים והנעים, אשר במדבר החשק תועים, כי כל זה הבל ותעתועים, ולחקור כל דבר שהוא אמת ויציב נחמד ונעים, ולחלוש כח תאות הנעורים אשר כאש יוקדת, ולהדוף דנפש הזרה ממצבה ולהיות הנפש השכלית על משמרתה עומדת, ועל דלתי החכמה שוקדת, ולאל יוצרה עובדת, ולתור ללבי מנוחה, מלהג הרבה שהוא יגיעת

---

1) כלומר ל"ח שנים, והם האמצע בין שבעים שנה כנקודה בתוך העגולה.

בשר ולנפש עצבון ואנחה, ולעבוד את ה׳ בשמחה, ומראות ברע לעצום העינים, ולבלתי שמוע דבר שהוא שוא לאטום האזנים, ולהניח הלבבות, מעוצב הרעיון ומרוגז המחשבות, כי יש דברים רבים הכל מרבים ההוגה בהם הולך באפלה, יבלה ימיו ושנותיו בבהלה, יחשוב ללכת דרך סלולה, וצנים פחים בדרכו, ויחשוב דבר נמצא הפכו, יחמוד דבר וימס כעש חמודו, יצלל במים אדירים ויעלה חרס בידו, על כן נתתי אל לבי להשליך אחר גו׳ מחמד הזמן, אשר לכלה וחרץ מזומן, ולא אתהלך כפעם בפעם באשמי, ולהשים בדרך הישרה פעמי, וצדק יהלך לפני, ולהכין מיום רביעי ליום השבת שכלו לה׳, יום מנוחה ומרגוע לנפשות הצדיקים והחסידים, יום יגיע ואנחה לנפשות הפושעים והמורדים, יום אשר תצא הנפש הנשארת מעולם הכליון, להודות לה׳ ולזמר לאל עליון.

ולחבר אגרת מורה הדרך הישרה, ותבדיל בין קודש לחול ובין טומאה לטהרה, ותוציא מחשבה לאורה, ולהיות דבריה על פי התורה סדורים, וליסד בניניה על יסוד השירים, למען יעמדו בלב ימים רבים ויהיו נזכרים, ויסדתיה בספירים, וגזרתיה לשני גזרים, ולסדר דבריה הראשונים מדברי המשוררים, לדבר בלשון המליצים והשוערים, ואערוך דבריה האחרונים, מדברי חכמי לב הנאמנים, ולהצים עמודיה אשר היא נשענת עליהם, מחידות חכמים ומשליהם, ואחרי אשר חלפו ימי הבחרות, והתעוררה הנפש להתנער מעפר התאוות, ולצאת מעבדות לחרות, ויקץ כישן וכאיש מתרוקן מיין הנערות, והגיע לשכרותו של לוע השכרות, ויהי בפי כלענה מרה, נפת תטופנה שפתי הנפש הזרה, אשר היא כפרה סוררה, אמרתי על נפשי לגרש השיר ולשלח, ולהיות דינה כדין שעיר המשתלח, ולשוב בלב טהור לאל נושא עון וחטא סולח, ואדור נדר לבל אעמוד עוד בסודה, וכתבתי לה זה ספר כריתות ואתן בידה:

בנות שיר מעלי פני אשלח
ואגרתי תהי ספר כריתות

ובת חכמה אארש לי לאשה
ואקנה בת תבונה לי צמיתות

ולמען נתערבו דברי קודש בדברי שיר בשירותי, וחכמה ודעת והוללות וסכלות בזמרותי, ומקצתם שיחת אמת ומקצתם שיחה בטלה, ובי ק זות פטרתי העיקר ולקחתי הטפלה, ורגע אדבר בדברי הילדים השטופים בתאוות כבהמה, ופעם אומר אמרי זקנים שקנו חכמה, והיו אותם הדברים כדבש שאינו נקי מארס הדבורים, מהם קרים, מהם חמים ומהם פושרים, מלאים וחסרים, כי כאשר ממצולת ים המחשבה לבי דברים העלה, גם ערב רב אתם עלה, ועל כן היו בשירי צמאה ורוה, והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, רחש לבי דבר טוב להיות האגרת חתומה, ולהפטר מהשיר בדברי תורה וחכמה, ותהיה וידוי על מה שקדם מחטא שירי נעורים, ותשובה על מה שעבר מפשע דברי חשק הבחורים, והיה דברים מעירים, לבקש האמת והדברים הישרים, ואמריה מדריכים ומורים לצאת מארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, ולישר דרך איש ושבילו, ולפקוח עינים עורות לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו:

נעורים עת כלות ככלות עשנים
ויחולו להראות זקונים
ושער ראש בהת לבן ויזהיר
אשר יתלבנו כתמי עונים
פשוט בגדי נעורים הבלואים
והצואים והלבש הלבנים

והחי יתן אל לבו, ואיש אשר רוח בקרבו, להחל בחצי הימים, ובכלות ימי עלומים, לטהר הנפש מטומאת הגויה, ולשומה מכתמי פשעיה נקיה, ומבור שאון ומטיט היון להעלותה, ומיד שאול לפדותה, כי עד חצות הגוף בתקפו וכחו, ויצר לב האדם רע מנעוריו יבקש מעל אלהיו להדיחו, ואחר חצות תיקץ הנפש

המשכלת והיא תשיחו, כי אז הגוף כמורד וחולך לחרץ וכלה, ויורד מטה מטה, והנפש למעלה מעלה עולה, ותזרח שמש הנפש הנשארת ותכבה שלהבת הבהלה, והחכם עיניו בראשו, לראות מטוב ה׳ ולתור מנוחה לנפשו, יזכור ימי הצרה בימי השלוה, והדאגה בימי החדוה, והמצליח והבורח מן הקצוות ועומד בנתים, ולכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים. עת לכל דבר ועת להפכו וטובים השנים, כי הרע לזה טוב לזולתו, ומה שיוסיף לזה יגרע לבלתו, והטוב רע, ומה שיקצר בזאת העת בעת אחרת ישתרע, וכל הוה אין נמלט משנוי כהרף עין, כי מום האפס דבק בו וכרגע יהיה לאין, והנה צדק האומר כי מאין בא ולאין הוא הולך כולו הפכפך, וזה הנראה עתה לא יעמוד וכרגע לאיש אחר נהפך, לא יעמוד כי מום האפס הדפו, והמר ימירנו וטוב ברע יחליפו.

ומה נמלצו לחיך דברי חכמים האומרים, כי הצורות כצל עץ עומד על מים תמיד נגרים, וחומר מים רבים תחתיו עוברים, ואיש דעת לפי השתנות הימים מעשיו ישנה, פעם יהרוס ופעם יבנה, עת יסע ועת יחנה, ואשר ישנא בזה הזמן יאהב בזולתו, ומה שירחיק בזה היום יקרבהו מחרתו, ירחק כפי יכלתו מהחסרון וידבק בשלמות, וידע כי למען הגיעו אל תכליתו טוב לו שימות, יחליף הנהגותיו, כחלוף ימותיו, ולפי צרכו יהיה קומו ושבתו, ואת הכל עשה יפה בעתו.

ואמרתי אני:

נהג ולך כפי היום והעת
ותנוח ולא תחיה בצער
ותחכם עת היותך בין חכמים
ועם הבוערים תסכל ותבער
ובראותך ארי תשאג והעת
חמור תראה פתח פיך ותבער

ואמר החכם: מחק ההנהגה שיהיה האדם עם הימים ושיפעל בהם כפי ההנהגה.

ואמרתי אני:

פחם לגחלים כשתמצא אזי
תפח ותדליק עד עלות להבת
גם כן בהצמיח זמנך עץ חנית
חושה ואליו תעשה להבת

ובימי הילדות ושנות הנערות, ובזמן העלומים ופרק הבחרות, אף אני בשיר עניתי, וחכמת המליצה והצחות קניתי, ובתים מלאים כל טוב השיר בניתי, ואספתי כל בחור בשירים וחיל עשיתי, ורוח השיר דבר בי ועל לשוני תטוף מלתו, וימלא פי תהלתו, וראיתי קץ לתכליתו, הפיצותי חוצה מעיניו ותרב גדולתו, בכור נתתיו והוא יקראני אבי אתה, מנעורי ועד עתה, עליתי בתמר השיר ואחזתי בסנסניו, אריתי פרי מגדיו, ורויתי צמאים מנחל עדניו, ובתי השיר למעלה מרבואתים רבו, וכרבוא מהם נכתבו, כי רובם אבדו שהיו להכתב ראויים, כי היו מזוקקים שבעתים, ומכל סיג נקיים, ומהם שהיו בדברי תורה עשירים ממקום אחד ובמקומם עניים, וכונתי היתה בכתבי מקצת שירותי, ובחקקי בספר מקצת זמירותי, כדי שיהיו שעשועים, בהתעסק הלב בעניני החכמה אשר אותו מיגעים, כמו שאמרו חכמי לב כי כונת חכמת הנגון וסבתה, כדי לשמח הנפש ותנוח מיגיעתה, ובימים המעטים אשר רהבם עמל ואון יהיו במהשך מעשיהם, ואין לי עת החפץ בהם, חברתי „הלכות חולין" „והנהגת הבריאות", „והנהגת הנפש" אשר היא ללב רפאות, ותועלת לאברים במאמרים שקולים, „ואגרת המוסר" המבארת יושר הפעלים „וצרי היגון" המשמח אבלים, „ומגלת הזכרון" זכרתי בה העתים שעברו עלינו, כי לעת יום ביום גדודי התלאות יבואו אלינו, „ואגרת הוכוח" בביאור ההסכמה, אשר בין התורה והחכמה, „וראשית חכמה" „וספר המעלות",

זכרתי בהם תכלית חכמה והתועלות, ומעלת בני אדם הגדולות, וזה השיגה יד דעתי בילדותי, ואלה ילדי מחשבותי בבחרותי, עם היות השעה דחוקה ודחופה, ויד האומות עלינו תקפה, וכובד האבן ונטל החול וכבד משתיהם עלינו, וכמה הרפתקאות עדו עלינו, וכל גבר יראה עני בשבט עברת זמנו, ונע ונד בארץ לבקש מזונו, והתלאה סובבת מכל עבר, ומכל צד יבוא השוד והשבר, עד מתוק לאיש רגבי גחל ולשקוד על גדיש וקבר, ואין אדם צדיק בארץ, ורבו הפורצים פרץ, וכל טמא שפתים ונושך בלשון, יקודש בכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון, ועל כל זה לא חדלתי מעלות אל כל מעלה רמה, ולא נסוג אחור לבי ותט אשורי מני אורח מזמה, ומלחפש בנר המחשבה חדרי החכמה, ואחריה חשתי לא התמהמתי מרוץ, כי טוב סחרה מסחר כסף ויהי כה ארוץ:

חקור חכמה ודע משפט ועתים
ואף כי את בסוף ימים ועתים
ויחקור לבך שכל ואף כי
גדודי הדאגות שם נחתים

ואני מתחנן אל השם יתברך ויתעלה השם לו גדולות ונוראות, לנקות אותי מנסתרות ושגיאות, לתת לי ישעו וחסדו להראות, ומזדים יחשכני ותלאות, ואל ימשלו בי הצרות הבאות, ויזרה לכל רוח הנמצאות, בי איתם ונקתי מפשע, כי לא יכון אדם ברשע, ואבקש מהמעין בזאת האגרת, כי אם יראה בה שגיאה שתהיה מסותרת, אל יתן אליה בעין רעה אלא בטובה, וידינני לזכות ולא לחובה, כי הפרי אי אפשר בלא קליפה ופסולת, והמשכיל יאכל הפרי ויזרוק הקליפה אשר אין בה תועלת:

לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה:
לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה:

הלא כתבתי לך שלשיים במועצות חכמה ודעת:

אפתחה במשל פי ואביעה חידות, אוציא מפי מלין ואדבר נכבדות, למביניהם מה ידידות, מתוקות מדבש ונופת צופים ומפז רב נחמדות, אשר חכמים יגידו והוחקו בספריהם, ואודיע דברי אנשי לב ואמריהם, ואשרי שומע להם לבקש האמצעות בכל הדברים לא יוסיף מהם ולא יגרע, ויקיים מצות החכם עליו השלום: „אל תט ימין ושמאל הסר רגלך מרע".

אמרו כי נער היה במדינה, צעיר ימים זקן תבונה, ולמען השים כל כונתו לחקור החכמה ולבקש, קראו שמו כל יודעו לפנים מבקש, לא ימיש מתוך אוהל החכמה, ואחר כל מדה יקרה ידרוש וכל מעלה רמה, ברח מהקצוות ובתוך עמד, והדרך הישר למד, ולשבת בצל חכמי לב חמד, קל כנשר לרדוף אחרי האמת ובעליה, עז כנמר לשקוד על דלתותיה, וממית עצמו עליה, משתדל לדעת אמתת הדברים ומבין לאשרו, ואל יפתה לבו לדברי כל אדם וישקול לאמרו, וכשמעו דבר אם יעיד עליו השכל יאמינו, ואם אין אל יבוא באזנו, ועמל הוא בעינו, ולהעיר האדם על זה ולהזהירו, הלא זה דברו:

מאמין אל כל דבר אבן דומם נחשב כי לא יבן
נמשל לבהמה אין יתרון לו על בקר יאכל תבן.

על כן מצא את לבו לדרוש ולתור עניני האדם ודרכיו, ולחפש בנר השכל מהלכיו, ולהכיר מעבדיו המעלה הראשונה ממעלותיו, ולהכין הפעולה הנבחרת מכל פעולותיו, ולהשכיל במה נתעלה ועל כסא כבוד ישב ובמה יזכה לקרב ליוצרו, ובמה נחשב ואיך נברא האדם וצלמו, ולדעת אי זה הדרך ישכון אור וחושך יבוא מקומו:

בהביט מעשי איש תחזה כי
בכולם ימשול כליון ותכלית

והשכל לבד יעמוד אשר הוא
לכל המעשים סבה ותכלית:

בקש המבקש למצא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת, הולך באורח צדקה ולא עזבהו חסד ואמת, וזה החלו לעשות, לשאול על חפצי בני אדם ולנסות, לדעת אי זה מהם יכשר, ומי האוחז הדרך הישר, ומה תכלית המוצא און לו ועושר, ומה תועלת מאמץ כחו וגבורתו, ומה מעלת קונה חכמות ותכליתו, וחקר ההצלחות השלש אשר הם לבני אדם חשוקות ואהובות, ואליהן תכלנה העינים ויתאוו הלבבות, והם הצלחת העושר והגבורה, והצלחת החכמה אשר היא בנפש קשורה, והחל לחקור הצלחת העושר להיותה חשוקה מהשתיה ואהובה, ובעיני ההמון נכבדת וחשובה, יען בעושר ימצא האדם מרגוע ונופש, וישיג כל תאוה תערב לנפש:

אנוש ימצא בהונו און ויכול
להשיג תענוג שתה ואכול
וזהב אל מבקש את צרכיו
ישיבנו וכסף יענה כל:

נכחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב, בוטח בעשרו הוא יפול וכעלה צדיקים יפרחו, כבד את ה׳ מהונך ומראשית כל תבואתך.

החל המבקש להתוכח עם בעלי הממון, השתדל לרדת לסוף דעתם בקבץ העושר ובממון הטמון, כי הם יקנהו ראשית דרכם ויהי אצלם אמון, חקר תענוג המתענגים האוכלים ושותים וחוגגים, ובאהבת העלמות שוגים, ויחבקו חיק נכריה ובזרה שוגים, האוכלים למעדנים, הלובשים שני עם עדנים, האמונים עלי תולעת, חש ולא התמהמה לדעת, מה חפץ ממהר לעשות עושר וחושו, וכי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו, ובהצי ימיו יעזבנו ושלם אותו בראשו, והנה עשיר לקראתו

אשר שם זהב כסלו, ואמר: „מי ה' אשר אשמע בקולו", ויאמר לכסף מבטחו, ולא נאמנה את אל רוחו, ובהל להון ואיש רע עין, פעלו מאפע והוא מאין:

עשיר למלאת תאות יצרו
יבגוד בקונהו ואל יוצרו
אם מעשיו תחקור אזי תמצא
כי אין אלהים לו לבד עשרו:

דבר המבקש אל העשיר תחתונים ודבריו בנחת נשמעים, אולי יכנע לבבו הערל וישוב מדרכיו הרעים, ויחדש בקרבו רוח נכון תחת רוח עועים, ויאמר לו:

— אדני העשיר אשר בפז מסולא, ועל כל העשירים בעשרו נעלה, ויהי לשם ולתהלה! אשאל ממך שאלה קטנה וקלה, למה לקבץ עושר כל יגיעותיך, ולאסוף הון כל מחשבותיך, ולמה תיגע הנפש הברה והתמימה, כבודה בת מלך פנימה, אצולה מהמלאכים הקדושים, ותרד מערבות לשכון בתי חומר וגויות אנשים ארחותיהם עקשים, ויהיו לה למוקשים, בכנוס דברים הבל המה, וחרס מחרסי אדמה, כל מלאכה נמבזה ונמס, ולבצוע בצע ולהיות מצול וחומס, ומדוע כל עמלך לאצור כל דבר שהוא כלה מאליו, ואין יתרון לבעליו? שמע לחכם האומר במשליו, כי כל מה שהוא על העפר כעפר חשוב, ושהוא יסודו ואליו ישוב, רצוף התאוה מרורות פתנים בקרבו וחמת עכשוב. ואמר החכם: אינו מהנכון לגלות הנפש בבקשת התאוות אלא בהשגת העולם הרוחני ולמה אדוני לא ישית אל לבבו, מצות החכם וניבו, אל תיגע להעשיר מבינתך חדל, ולמה זה הבל תהבל, כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו, ודבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו, ואם כשר הדבר בעיניך, איעצך עצה שתקנה חכמה בכל קניניך, כי טובה חכמה עם נחלה, בשתיהן תשלם הצלחתך ותהיה לשם ולתהלה, והעיר תבנה על תלה, ואם תחסר אחת מהשתים תפול ולא תקום אחרי

נפלה, ואחר אשר האל נתן לך עושר והרבה נכסיך, ויצו אתך את הברכה והצליח מעשיך, אל תתחבק חיק נכריה ובזרה אל תשגה, וסיגי הבצע ממחשבותיך תהגה, ובתורתו יומם ולילה תהגה, כי אז תצליח את דרכיך, ואז תשכיל מהלכיך, ואחר אשר הגעת לשלימות הגויה, בקש ורדוף להשיג לשלימות הנפש השכליה.

וכשמוע העשיר דברי הנער, שם על דבריו ואחזו סער, ויחר עליו אפו, והרתיח כמצולה קצפו ואליו התמרמר, וישא משלו ויאמר:

במקבצים עושר היה בוחר
ועזוב קריאה אל זמן אחר
לאסוף לך ממון בחר להיות
עובד אדמה או היה סוחר
אך אם בנשך כספך תוכל
לתת אחוז בזה ואל תוחר

שמעתי שאלתך אתה העור, והיא שאלת כסיל ובער, ועצתך הפך כל עצת העם אשר בשער, כי תיעצני לפרוש מהתענוג ולחיות חיי צער, פקח עיניך וראה, כי כוכב הכבוד בגלגל העושר קבוע ומשם ידרוך ויראה, ומי שיזרח עליו את כל גבוה יראה, ובו כל שפל יתגאה, ובמסכנות ישפל הגבר והאיש משתאה [1], ומת או נשבר או נשבה אין רואה, והזהב הוא שמש התפארת אשר בכל מחשך זורח, והכסף הוא המאיר כל מאפל כמו הירח, וציצית התוגות נובלת ובין השמחות פורח, עמו מתעלסים באהבים והדודאים נתנו ריח, הוא המוציא האדם מעבדות לחרות, והכסף מטהר כל ממזרות, והוא כל מום יכסה, והיה למסתור ולמחסה, והאיש עמו כל הישר בעיניו יעשה, וכל גיא יצליח וינשא, ואף על פי שפשעיו מכסה, ואני הוא המצוה להדבק

---

1) „עד אשר אם שאו ערים מאין יושב" (ישעיה ו').

בגילות, כדי שלא יחיה האדם בשפלות, ולהזהיר על זה אמרתי אלו השירים, הנחמדים מזהב ומפז רב יקרים, ואמרתי אני:

היה קובץ מאד על יד ותרבה
ודע כי העני לאיש כמותו
ואם תפיק רצון שואל וחפצו
מהרה תהיה אליו כמותו

ועוד אמרתי אני:

אמת כי העני ימית בחרב
לאיש עני אשר אין בו אילות
והחרב ימיתהו בכבוד
והעוני ימיתהו בשפלות:

ואמר החכם: כשלא תשתמש הנפש בתאויתיה וחפצה יהיו חייה מות, ומציאותם אפס, ראה ראיתי את עני הרש, אשר השקט לא יוכל וכים נגרש, יצעק מצוק העתים ולילה ויום לא יחרש, והעשיר במסכנות מבטחים, ועשה לו חלונות ועליות מרווחים, ולו כל בני אדם כבוד יתנו, ואחרי דברו לא ישנו, ולזולתו לא יכנו ודבריו יאמנו. על פיו יסעו ועל פיו יחנו, נכבדי ארץ יאשרוהו לעשרו וחילו, והוא במלכים יתקלס ורוזנים משחקים לו, וחכמי לב לדברו חרדים, ובדברו יעמדו מרעדים. ויהיו לו לעבדים, ירוצו למלאות רצונו ואין עומד כנגדו, וצדק האומר כשיצטרך העשיר אל חרס ישבור כדו, והעושר סבת שלום הבית והאהבה, והדלות סבת הקטטה והמריבה, ואיש אשר חננו השם עושר ונכסים, הוא המושל על בני דורו והוא המיוחס שבמיוחסים.

בהרבות עשרך תהיה לאדון
ואויבך אזי תחפור ותבאיש
ומיחס הלא די לך בצורה
אשר תירה היותך מבני איש:

ואמרו חכמים זכרונם לברכה: „כל חולי ולא חולי מעים, כל כאב ולא כאב לב, כל מחוש ולא מחוש ראש, כל רעת ולא רעה אשה, כל חסרון ולא חסרון מלאך". במערבא אמרו: חסרון כיס קשה מכולם. ועתה איעצך נא עצה ואורה אותך הנער, לשוטט בחוצות וללכת משער לשער, לתעות במדבר ולבא ביער, ולעמול יומם ולילה לקבץ ממון, והזהר פן תאכל לחם במסכנות ובשממון, ודע כי הדלות שוחה עמוקה, ואפלה מנודח ומעוף צוקה, והיה לאבן נגף למכשול ולפוקה, יבואהו במצודה רעה וישים במחניו מועקה, על כן יברח ממנו כבורח מן הדלקה. זכור מה שאמרו זכרונם לברכה: ואל אשה נדה לא קרב שלא נהנה מקופה של צדקה, ראו כי חכמת המסכן בזויה, ודבריו אינם נשמעים ואף על פי שיש עליהם ראיה, ודברי העשיר כסולת נקיה, ואלו היה חכם מחוכם מכל האדם, ונגלו לו דברי התושיה וסודם, ובפח העוני נלכדה רגלו, אין דן דינו למזור רפאות תעלה אין לו, והיה כאב מארץ קולו. יסובבהו בלהות צלמות, ומחיים בחר במות, דבריו אליו למוקשים, נבזה אישים.

אמרתי אני:

אנשים אמרו מאין תבונה
אשר אין האנוש כי אם בשכלו
ואמרתי כאיש חכם אשר אין
אנוש כי אם ברוב עשרו וחילו
והכסף באזלו מכלי איש
אזי לא תאמין אשתו לקולו
ויהיה בין בני אדם בשפלות
עדי עליו יהי משתין חתולו.

וישא עוד משלו ויאמר על האביון אשר העוני רוחו המר, ועל האיש אשר בכבוד העושר התימר:

חסר עושר חסר כבוד משולח
וגם נעזב והוא נתעב ונאלח.
והכבוד לאיש עשיר וההוד
יבורך מעשה ידיו ויצלח
ועץ יעמוד בעוד עליו קליפה
וישאר בעוד שרשו יהי לח.

ראה הנער כי באלה הימים, אין חפץ בחכמים, ויודע דעת ומביני מדע ירבו לשערים, ילכו שחוח ובמארה נארים, והזמן שערי החכמה לחם, כל עמה נאנחים מבקשים לחם, וכסילי עם טובי לב ושמחים, יאכלו חרבות מחים, על כן אומר הס כי לא להזכיר בשם החכמה ולא להשמיע, כי עת האולת הגיע, וזמן החכמה חלף לו והלך, על כן מדברותיך כלך, ולך אצל מי שהשעה משחקת להם הממלאים כסף בתיהם, אשר זממם יופף וירומו סלה ויהיו לנס, וזכור מצות החכם שאמר „אם ראית התורה חביבה על ישראל בדר 1) ואם לאו כנס".

מליך חוצה יפוצו
אם תראה כי בם יחפצו
אך לא ישמעו על פיך
אם תראה בם יקוצו.

וכשמוע המבקש חרפתו אשר חרפו וניבו, השתוננו כליותיו ויתחמץ לבבו, והוציא מפיו מלין והשיבו, ויאמר:

— הנה העתרת עלי דבריך ודברת תועה, ותחלת דבריך ודברת תועה, ותחלת דבריך סכלות ואחרית פיך הוללות רעה,

1) פזר.

„הנה בדבריך עדי, ובמאמריך סהדי, כי אם אתה עשיר בממון אתה עני בדעת, ועל האמתה כיס העני טובעת, ואין לה עין רואה ואזן שומעת, ואין לה יתרון על נפש הבהמה, והיא נפש כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה, הלא ידעת כי הבוטח על עשרו, ועל הון אוצרו בוטח על תוהו ושקר, יען הם כטל משכים הולך וכענן בוקר, ובמהרה נהפכים כקשת רמיה, וצדקו האומרים כי העולם הזה דומה לגלגל אינטליא, זה מתרוקן וזה מתמלא וחוזרים חלילה, ואין ימלט משתות את קובעת כוס התרעלה, ואם תגביה כנשר, ותשים קנך בין כוכבי העושר, הזמן יורידך משם, ותלכד בחבלי עוני ובפח הימים ומוקשם, ובאמת כי טובה חכמה מכלי קרב, ומהמון רשעים רב, כי היא תחיה בעליה, ותכין חיי העולם הבא למשכיליה, והעושר עשה יעשה לו כנפים, כנשר יעוף השמים, ועושר האדם וקנינו, מחר תעוף עינו בו ואינו, ואחרית שמחתו תוגה, ומרבה נכסים מרבה דאגה, וטובה חכמה עם עניות ויושר, מסכלות עם המון רב ועושר, ושלמה עליו השלום אמר: „טוב רש הולך בתומו מעקש דרכים והוא עשיר", ומה תועלת לאדם באשרו כי אם אכול לשבעה, ושתה ולא לשכרה, וכסות בקרה, וכן שאל יעקב אבינו עליו השלום: „ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש", והחכם שאל: „רש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי", ואמר החכם: „המצליחים מאד מבני אדם, מי שנתן להם הספוק מהדברים, ועושים פעלים הטובים", ואמר שלמה עליו השלום: „טוב מעט בצדקה מרב תבואות בלא משפט", ומה יתרון לאדם על הבהמה, בהיותו שטוף באכילה ומלא כרסו מאדמה, ומחיל בלע יקיאנו, ותאות עצל תמיתנו, ואמר החכם: יש אכילה שמונעת אכילות. ואמרתי אני:

יקולל מאכל אחד אשר הוא
ישוה גוף אנוש חורב שממה
ויש מאכל יביאו איש במעיו
ויוציא מגויה הנשמה.

ברבות הטובה מה יתרון לבעלה, כי אם ראות עיניו ברבות אוכליה, ומוסיף עושר מוסיף מכאוב ותרב אנחתו, והוא סבה להוסיף פשע על חטאתו, ולנטוש אלוה עשהו ולנבל צור ישועתו, וכמה עשירים בעשרם נוקשו, ואחר עלותם למדרגת העושר ירדו לתחתית הדלות ורשו, ומגן עדנם לעי מדבר גורשו, ונוע ינועו בניהם ושאלו ומחרבותיהם דורשו, והיה עשו׳ם רשת לרגלם, ולא קמו אחרי נפלם. ואמר המשורר:

אם הזמן יהיה עלי ראשך לצל
גור פן יהי מחר לרגליך רשת
כלו באברה היתה כנף לבן
נשר והוא אברה עלי בן קשת.

ראיתי בעשירים רעה חולה וקשה, ישנה היא ולא חדשה, כי יש אדם נתן לו האלהים עושר ונכסים, והרבה קנינים והגדיל מעשים, וביתו מלא זהב וכסף, כל ימיו מכאובים וכעס ענינו וחלי וקצף, כי לא ישליטנו האלהים לאכול ממנו, כי איש נכרי אשר לא עמל בו יאכלנו, ומה יתרון לו שיעמול לרוח, ולא ישקוט ולא ינוח, לעשות עושר, ולא במשפט וכושר, ומה שאסף הוא זולתו יפזר, ואולי בנו אחריו על הפתחים יהיה מחזיר, ואלה הפגעים והמקרים, יקרו למלכי ארץ ואל האדונים האדירים, ולפחות ולסגנים ולשרים, הממלאים כסף בתיהם, הבונים חרבת למו אף כי היהודי האמלל אשר בפתע פתאום ידל כבודו ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד, היה בגוים ככלי אובד:

הישמח היהודי האמלל
וחלקו בין בני אדם מקולל
ואם היום יהי עשרו כחול ים
למחר יהלוך ערום ושולל
ומה יצדק ילוד יעקב ויזכה
בעוד אויבו ידינהו ופלל

ואיך ירים לראשו ישראל
והנה הוא בדם מכות מגולל
אלהים עמך הושע אשר אז
תקדש את שמך המחולל.

והאיש הישר אם ייגע להעשירו והונו ירבנו, לחונן דלים יקבצנו, להקים הכושל ולעזרו בהכשלו, ולתת לשואל די מחסורו אשר יחסר לו, ישמח בחלקו בימי הבלו, ויודוהו כי יטיב לו, וחכמינו זכרונם לברכה אמרו: „אמר ליה רב לרב המנונא, אם יש לך הטיב לך כי אין בשאול תענוג ואין למות התמהמה, אך בשאול מי יגיד, ואם תאמר אניח לבני ולבנותי בני אדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין". ואמר החכם: „כשלא הקנה בממון השבח הטוב ותמית עמו אויבי הנפש מה תעשה בעושר ובנכסים". ואמר: ואמנם יבוקש העושר וטובת ענין האדם, להטיב לבני אדם, ואם לא יהיה כן מה ישאר מטובת ענין האדם, כשתחסר ממנו ההטבה, וההטבה אמנם תהיה אל הרב ואל החברים, ובחברים יהיה האדם משובח מאוד, ועוד היאך יתכן שיהיה האדם בשלוה בלא חברים, כי כל מה שיהיה גדול והמעלה גדולה תהיה סכנה גדולה, ויהיה צרכו אל החברים יותר.
ואמרתי אני:

העת מאוד תפרוץ ואת גובר
הרבה לך רעים קנה חבר
יהיו לך מתאלת ימים
עזר ומהשוד והשבר.

ויוסף המבקש שאה משלו, וצל העשיר העתיר דבריו ויאמר לו:

—אלו קרה לך העשיר כמקרה האיש אשר בגילך היה, אז יפקחו עיניך ותצא לרויה, ותנצל מבור תחתיה.
אמר לו העשיר:

— הגידה נא לי המקרה אשר קרהו!
אז פתח המבקש פיהו וענהו:
— זכרו כי עשיר היה מהמתענגים, המבלים ימיהם בטוב ואוכלים ושותים וחוגגים, כל אשר שאלו עיניו לא אצל מהם, ותאותם יבוא להם, מצליח בכל מעשיו, ויהי האיש ההוא גדול בנכסיו, לא היתה לו מחשבה רק בתענוג הגויה, ואין לו חפץ בתענוג אלא באכילה ושתיה, ובמלאות כרס בבהלה וחיה, השליך אחר גוו דברי החכמים ומוסריהם, וארח לחברה עם פועלי און וירדוף אחריהם, לא היתה לו אלא עם הזונים והזוללים והסובאים, לא ישב אלא במושב לצים, ולא עמד אלא בדרך חטאים, בנה לו בית מדות ועליות מרוחים, ועשה שדה ושדות ושרים ושרות לשמח נאנחים, ויהי כי ארכו לו שם הימים אמר בלבו: בל אמוט ולא תבואני שואה, וזה יהיה לי לנצח ולדור דור לא אראה ברע ותלאה, ויקר מקרהו באחת מהלילות, כי המלאך הגואל מכל רע הנפשות אשר מאתו אצולות, הגולה אוזן אנשים ובמוסרם יחתום, העיר רוחו הקשה אולי ישוב מדרכו הרעה וילך בדרך התום, כי הפיל עליו תרדמה, ויחלום והנה הוא הולך במדבר שממה, ערום ויחף רעב וצמא, ולבו מתפחד ומהחרדה ככנור יהמה, תארו חשך משחור וגופו מטונף בצואה, ועל כתפו משא כבד אותו הלאה, ושנים כושיים כל אחד מכוער בתארו, בידיהם רמחים ורצים אחריו לדקרו, והוא בורח מפניהם עד שפגע בהר צינים פחים בדרכיו, ובו מקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל להוליכיו, וילך בו ביגיע רבה אין מרגוע לנפשו, עד שעלה לראשו, ויפול משם לבאר שחת רוח זלעפות בה נושבת, ואש תמיד תוקד בה ולא תכבה ממנו השלהבת, ויחרד האיש חרדה גדולה, ויפול ממטתו לארץ ויצעק בקול יללה, ויתקבצו לקולו כל רעיו וכל יודעיו מלפנים, והיו כל אבריו וצוריו משתנים, וישאלוהו לספר להם המאורע, ולהודיעם זה הרע, וכשמוע דבריו חרדה גדולה נפלה עליהם, וישכימו בבוקר ויתקבצו פותרי החלומות והיודעים שבריהם, והנה אין יודע פתרונו, ומה שבר

החלום וענינו, זה אומר: כזב ושקר דברי החלומות, וזה אומר כי יקרה זה לבעל המרה השחורה בתנומות, וזה אומר כי זה מהחלומות השדים, שמראים לאדם בלהות והדעת שודדים, ויהי בלילה השני ראה האיש ההוא בחלומו כאשר בתחילה, והוסיף אימה חשכה גדולה, ויקץ בקול גדול למרחוק נשמע, החריד הלבבות וכל עין דמוע תדמע, ויאמר להביא לפניו הרופאים, היודעים התחלואים, וישקוהו הסממנים אשר למוח מועילים, ומנקים אותו מהאדים העשניים שהמחשבה מבלבלים, ולא עלתה לאיש ההוא ארוכה בהם ולא מצא מנוח ללבו, אלא ראה החלום כפעם בפעם ונשמה לא נשארה בו, עד שהיה למשל ולשנינה ולקללה, תחת היותו נחמד ונעים לשם ולתהלה, ויהי היום ובני אדם מספרים זה המקרה שקרה אליו, והנה עבר איש מן המוכיחים איש תם וישר זך במעלליו, וישמע דבריהם ויאמר להם: בעזרת הבורא יתברך ויתעלה החונן דעת האדם והכמתו, אני אפתר לאיש ההוא חלומו ואעלה ארוכה למכתו! וירצוהו אליו ויספר לו חלומו ומה שראה בתנומו, ויאמר להם האיש: זה פתרון החלום! מה שראית הולך במדבר, פתרונו שבא ימיך ותהיה במדבר שממה וקבר, ומה שהיית ערום ויחף שאין לך מעשים טובים שיגינו עליך, ומה שהיית רעב וצמא פתרונו עצם תשוקתך, לקבץ עושר ולהתענג בתענוגים, ושחור תארך פתרונו רוע מעשיך, ישחירו פניך בשעת המות, וטנוף גופך בצואה פתרונו העונש שישלם לך על חטאיך, המשא הכבד פתרונו משא העונות והחטאים, ושנים האנשים הרודפים להרגך, פתרונם רוע המעשים ורוע המחשבות שהם מוליכים אותך לאבדון, וההר שהיית נופל ממנו פתרונו שתפול ממעלתך ותרד לבאר שחת ואל תופת לא תכבה אשו לעד, והמקום הצר פתרונו העולם הבא שההולך בו הליכתו ביגיע ועמל ואין כל אחד יכול להלוך אלא בטוהר המחשבות, והרחיק התאוות הגופניות. ענהו האיש: שמעתי דברך, ואחרי הודיע אלהים אותך את כל זה אין נבון וחכם כמוך, אכן אחלה פניך תיעצני היאך אנצל מזאת המבוכה, ובמה אצא לאור מזו

החשכה. ויאמר לו האיש: זה יהיה לך בהפוכך כל הענינים אשר אתה בהם, ושתחזור להפכם ובהנזרך מאחריהם, ובהרחיק כל תענוגותיך, ובהכנע תאוותיך, ובהיות עבודת יוצרך עבודתך, ובהגות יומם ולילה בתורתו, ולהביע זכר רבטובו ולרנן צדקתו, בשקוד על דלתותיו יום יום בשמור מזוזות פתחיו, בהביע תהלתו ובספר שבחיו. ולא אחר האיש לעשות הדבר, וישוב לאל בלב נדכה ונשבר, ונהפך לבו ללב טהור ורוח נכון חודשה בקרבו, וירדוף אחר נפשו ולבו, ולמקצת ימים ראה בחלומו, והנה הוא הולך בזה המדבר בעצמו, והנה נבקעו נהרות ומעינים, ובו פרדסים וגנים, בכל מיני האילנים, ושני אנשים כזוהר הרקיע יזהירו, ופניהם ככובים יאירו, אחד הולך לימינו ואחד לשמאלו, הולכים לפניו להדריכו ולהשכילו, ויוליכוהו אל מקום כלו אורה, אין חושך ואין צלמות אלא נהרה, ובו מההדר והתפארת, והזיו והנוגה והאדרת, מה שאין הלשון עולה לספר ולא הפה להביע, כי מי תהלתו ומי כל שבחו ישמיע. וישאל להם: מה המקום הנורא הזה? כי אשרי עין אותו תחזה. ויאמרו לו: זה המקום אשר לצדיקים מקדם מוכן, ובזה לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפץ השם בם כסא הוכן. ויקץ האיש והנה חלום והודיע אותו לכל רעיו, ויספר אותו לכל יודעיו, וישוטט בארץ להשיב בני אדם מעונותיהם, ולהשכילם ולהורם למען יזכו לעמוד בזה המעמד האלהי נפשותיהם.

השיב העשיר:

—כל אלה דברי רוח והבל, וחידות הנשים והזקנים אלו לאלו בבית האבל, ואתה מביא עלי עדים, מדברי חלומות שלא מעלים ולא מורידים, והפתי העוזב הנראה לחוש וסומך על הנעלם ורבים אומרים זה בפיהם אבל לא ראינו מי שראה אותו בהקיץ, לעולם.

השיב המבקש:

—הראות השכלי שבו יראה המשכיל זה הענין הרוחני אתה חסרת, על כן לא אשיבך על אלו הדברים שאמרת, והנכון להניח

אותך בטעותך, יען יקשה להשיבך מדרכך ולרפאות סכלותך, ושלמה עליו השלום אמר: „אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו".

ויהי ככלות דבריהם, וכהתם אמריהם, אמר המבקש בלבו: אין ראוי להאריך בכיוצא בזה, עם זה העשיר הנבל והנבזה. ואמר החכם: העתקת טבע מי שטבעו רע קשה ונמנע, ומהנמנע שימצאו במדות בעלי העושר, מדות השלמות ומעלת הצדק והיושר, כי תאות העושר מלראות האמת תסמא עיניהם, ומלשמוע תוכחת תוחרש אזניהם.

ואמרתי אני:

זמן יוריש מתי חכמה ויעשיר
כסילים וחסר לבב יאשר
ומים תאסוף עם אש בידך
בטרם תאסוף חכמה ועושר.

אמר החכם: קנה עושר וקנה חכמה, כי ההמון יכבדוך לעשרך, והחכמים לחכמתך, והאדם מצטרך אל הממון כי בו קיום חייו, ועמו ישיג רצונו ומאויו. ואמר החכם: היגע שבבני אדם מי שקצרה יכלתו ורחבת גדלת נפשו. ואמר: אין בתלאות תלאה מי שממונו מועט והוא גדול הנפש, ואין עושר למי שעשרו רב וגדולת נפשו מועטת, על כן צריך האדם לקנות ממון ושישתדל לקנותו בדרך שלא יהיה לו גנאי בקנייתו, כי אין למצטרך אל בני אדם יתרון, ואין לו בבני אדם שם וזכרון, והעני למת חשוב, וישתה בכל יום קץ תמרורים וחמת עכשוב ינידוהו אוהביו והוא לאחיו מוזר, חמת תנינים יינו וראש פתנים אכזר, ועל כן צוו חכמינו זכרונם לברכה: „עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות". ואמרו: „פשוט נבלתא בשוק ולא תימא: כהנא אנא. גברא רבא אנא".

ואמרתי אני:

ידידי שאלו: אי זו נקלה

לבן חורין תמותה או שאלה?
השיבותם: שאלה אל נדיב לב
וכל שכן לאיש עושה נבלה!
ויען לו: תהי צריך לאיש חול
עשה שבתך ופשוט נבלה.

ואמרו החכמים כי החכם יבחר השגת השכל על השגת הכסף והזהב, וכמו שאמר המשורר עליו השלום: „טוב לי תורת פיך מאלפי כסף וזהב". ואמר החכם: וההמון מפני שלא טעמו לעולם התענוג הגמור הנקי אשר הוא תענוג השכל והפעלים השלמים, הם בורחים אל התענוגים הגופנים חושבים שהם התענוגים הנבחרים יותר מזולתם, ומן ההוגן שלא תהיה מה שיראו אליהם שהתענוגים הגופניים נבחרים סבה להיותם נבחרים בעצמם כמו שלא יהיה מה שיראוהו הנערים מבחירת הדברים שהם בוחרים אותם סבה להיותם נבחרים בנפשם, אבל כמו שהדברים הנבחרים אצל הקטנים הם זולתי נבחרים אצל הגדולים, כמו כן הדברים הנבחרים אצל הרשעים זולתי נבחרים אצל החסידים, וכל אחד מבני אדם יש אצלו פועל נבחר מאד והוא הנאות לטבעו, ועל כן הנאות לטבע החסיד הוא החסד בהכרח והנאות לטבע הרשע הוא הרשע בהכרח:

כל איש אחד הדומה לו
להיות נמשך ירבה גילו
ובאדם הוא הפכו יקוץ
אך יתחבר לבני גילו

ויהי כאשר רצה המבקש להפרד מהעשיר, אמר לו: אדוני העשיר! צוני. ויאמר לו: השתדל לקבץ עושר והשתדל בהוצאתו, פן תנחם בעת הצורך אליו כשתחסר אותו, ומעותיך תשליש, שליש בקרקע, שליש בממון ושליש בטמון.

וילך המבקש לדרכו והעשיר שב למקומו.

אמר המבקש בלבו: אחר שהתבררה לי כונת העשירים ושאין אמתה להצלחתם, אחקור הצלחת הגבורים, ומה תכלית גבורתם!

ויצא איש הבינים, והוא אדמוני עם יפה עינים, וכאש ברוע לא לבן ולא שחור ולא בינוני, ובתחבולות המלחמה תחכמוני, ובין הגבורים ככפיר בעדרי צאן אשר אין מציל אם טרף ונמס, והוא גם בן חיל אשר לבו כלב האריה המס ימס:

טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוח מלוכד עיר
חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב
אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו ולא פנה אל
רהבים ושטי כזב.

אמר המבקש אל הגבור:

– אלהים עמך גבור החיל והיה שדי בצריך, וידך בעורף אויביך וצריך, ושלום שלום לך ושלום לעזריך, הסתכלתי בך והנה כל אבריך בתכלית הבריאות, ואינם צריכים לתחבושת ולא לרפאות, כי גופך על תכונת השלמות נצב, ומגזע המזג הממוצב נחצב, ינצחו בך הכוחות הפועלים על הנפעלים, ותכונת כל נתחיך תכונה שלמה המשרתים והמושלים, אדמה עצם מפנינים וגזרתך ספיר, וקלסתר פניך לאור השמש מחפיר, ובהיותך לפני מלך ביופיו תחזינה עיניך, היתה המשרה על שכמך, ותרב גדולתך, יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך:

בך כל יקר לו חי תהי לעד
אך אין אנוש נשאר אבל יבלה
חי אלהים אין בך מום רק
הוד גופך כל יום ויום יכלה.

אתה חותם תכנית ורב פעלים, וגבר חכם בעוז ורוב

מעללים, לאוהבך רב לך ולאויבך כשמיר מצור חזק, וקל כצבי לרוץ ולשוב כמראה הבזק, לגור אריה נמשלת, ובכחך על הגבורים משלת, ומי יערוך לאיברים אליך, אני הוא האומר עליך:

בהדרת תארו תראה פלאים
וקלים תחשוב נגדו נכאים
ומילדי ענק תאמר אשר הוא
והוא נשאר לבד מן הרפאים.

אמנם עם היות גופתך יפת תואר ונעימה, ואין בה מום והיא תמימה, והאלהים נתן לך כח ותעצומה, אזהירך להשתדל בשלמות הנשמה, ולרפאות מחלתה בדברי חכמה, והגות לבך יהיה תבונות ומישרים תחזינה עיניך, והדרך צלח רכב על דברי אמת וענוה צדק נוראות ימינך, כי אין הגבורה לבדה הצלחת האדם האמיתיה, ועשר ידות בה לבהמה ולחיה. ואמר החכם: החכמה היא היחס הגדול והאהבה היא הקורבה הגדולה. ואמר החכם: הטובות שמטיב הבורא יתעלה ויתברך לנבראיו רבות והמסוגלות באדם שני מינים, האחד מחוץ לגוף כעושר והנכסים והבנים, והשני מבפנים הגוף והוא שני מינים. האחד בגוף כבריאות והיופי ושלמות הצורה והכח והעצמה, והשני בנפש והוא שני מינים האחד טוב המדות, והשני זכות הנפש ונקיות עצמה וזהו השורש בכל הידיעות, על כן המצליח מבני אדם והמוצא חן בעיני יוצרו, הוא מי שהטיב אליו בזאת הטובה ותננו ידיעת האמת, וזהו בכלל „גבורי כח עושה דברו". ואמר: יש גבורה והיא המצרכת האדם לכעוס ולבקש הנצוח ולהה׳׳ק כבהמה וכחיה, ויש גבורה בהמית תצריך האדם לקנות התענוגים ולהיות שטוף באכילה ושתיה, ויש גבורה רוחנית תצריך האדם לבקש הכבוד והזכרון והגדולה וכל מדה אשר מכתם החטאים נקייה, ויש גבורה אלהית, תצטרך האדם לקנות השכל ולהשלים בהשגת האמת הנפש השכלית, וזו הגבורה חשוקה לעצמה ולהשיג זו צריך

שישים האדם השתדלותו, כי הוא צלם אלהים ודמותו:

גבור זה כחך יהיה לתורה
ולתעודה ולא לעבור עברה
וללחום מלחמות משנה ומקרא
לך יהיה זרוע עם גבורה.

ויהי כשמוע הגבור דבריו, ובאו באזניו אמריו, שאג כשאגת אריה וחרד לבו לזאת, ופתח שפתיו בחרי אף וענהו עזות, ויאמר אל המבקש:

—הקשב לדברי אזניך, קראתני ואנכי אענך דבריך, דברי איש הירא ורך הלבב, ואתה תועה רוח והולך שובב, הלא ידעת אם לא שמעת כי הגבורה מדה שאין כמוה מדה, ומי שחסר אותה חסר כל טוב וילך בלא חמדה, ובמה ימשול האריה על כל הבהמות, וחוגר חמות ואוזר נקמות, כי אם מפני כח ותעצומות, ובאמת כי זאת המדה נכבדת ובה חשקתי, ואני הוא האומר וצדקתי:

אין עוז ואין הדר וכח לאנוש
כי אם לאמיץ לב וגבור חיל
ערוך לאיש גבור לבלתי מבני
אדם כערך הארי אל איל.

ואם אמר יאמר העבד העצל מלבקש המעלות הרמות, מפחד התלאות ומיראת צוק העתים והמהומות, ויבחר להיות בשפלות עם מנוחה, ולשבת בקלון עם השקט ובטחה, ומלרדוף אחרי הדברים היקרים בורח, ואמר ארי בחוץ בתוך רחובות ארצח, ידוע ידע כי מזה טבע נבוז הנפש אשר לנפש החמור והדומה לה נמשלת, ומות הנפש היקרה בשעבוד וחייה בממשלת, ואמר החכם: ימי השלום אין פחד בהם, וימי התלאות אין השארות בהם.

ואמרתי אני:

שפלות חיים וכאב מות
בשניהם משני שברון
ואם אי אפשר לאיש מזה
או זה יש במות יתרון.

ואמר החכם: הנפש השפלה לא תחוש בכאב הבזיון, והנפש היקרה ירשם מעוט הדברים, ואמר שלמה עליו השלום: „תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה", התבונן כי זה העולם בנוי על הנצוח וכל דאלים גבר, ואל ההויה ואל הנצוח יכסוף כל דבר ודבר, וכן יהיה לעתיד לבוא כמו שהיה במה שעבר, וההויה לא יתהוה מזולתו עד שינצח אותו ויפסיד צורתו, ועוד שיתלש ותבטל הרכבתו, ונאמר: „ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה", והוא הנותן ליעף כח ולאין אונים ירבה עצמה. ואמר החכם: הנצוח בטבע החיים והשאלה בטבע המות, והנפש לא תאהב המות, ועל כן תאהב לקחת הדברים בנצוח לא בשאלה.

השיב המבקש:

—מה תתהלל הגבור ברעה, בגוף רמה ותולעה, אשר בעפר יסודו, וימס כעש חמודו, מוכן לנגע ועתיד לפגע, ויכלה כרגע, יבא מטפה סרוחה, יסודה מגן עדניו לארץ ערבה ושוחה, ותהי נבלתו כסוחה:

איך יתגאה גוש עפר ואיך
יעלה שיאו לשמים
איכה לא יזכור כי עבר
מעבר שתן זה פעמים

השלך על ה' יהבך אשר הוא לבדו נותן תעצומה, ומאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה, ודע כי גבורת האיש

בשכלו, ועצמת האיש ביושר פעלו, וכחו בהכניע יצרו הרע, כי לבבו למרע, ואמר שלמה עליו השלום: „טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר", ואמר המשורר: „לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה", „רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו".

ואמרתי אני:

במשכיל אין אשר חכמה תשיחו
ואין גבור כאיש מושל ברוחו
ומכניע ליצרו זה חסר לב
וזה אמיץ וזה משגה בכחו:

ואמר החכם: אין יופי פני אדם מועיל כשיהיה מת ההרגשות מהידיעה, ומה בצע בבריאות הגוף והנפש חולה, ומה טוב בחוזק הגויה והרוח חלושה וחולכת לכלה. ואמר החכם: חלי הנפש קשה מחלי הגויה, ואמר: כשיהיה הנפש בחולי סכלות יהיה המות רפואתה, וראה נער יפה תואר, וינסהו בדברים והנה הוא סכל, ויאמר הבית נאה אלא שהשוכן בו מכוער.

ואמרתי אני:

נפש תוקיר נבזה לפי
פניו או הוד סותו רומה
למכבד מת יען קברו
אותו בתכריכי רקמה:

ומה יתפאר האדם בכח ועצמה, ובהם יתרון לחיה ולבהמה, והחמור ישא משא כפלים ממנו, וזאב ערבות ישדנו, ואמנם ימשול עליהם בשכל ובחכמה, ובתחבולות יעשה לו מלחמה.
ואמרתי אני:

לולי תבונת איש אשר יעשה
מעשיו בתחבולות אזי יהיה
אל בהמות יער עלי אדם
יתרון וכל שכן לגור אריה

אמנם מדת הגבורה, כשישמש אותה האדם במקומה היא מאושרה, וממדות הגבורים המעלות, וממעלות ישרי לב הגדולות, שלא ירך לבם לכל איד ותלאה, ולא ייראו ולא ירעצו ביום שואה ומשואה, סובלים בסבר פנים יפות תהפוכות הימים, ולבם כשמיר חזק מצור לשאת האמים.

ואמרתי אני:

מי הוא יקר נפש ומי הוא נאמן
רוח ואמץ לב ואם הוא רחמן
גבר אשר לא יחרד לבו לאיד יבא
ולא זע מפני ילדי זמן:

ואמר החכם: השלם והחסיד הוא המעיין בדברים השלמים, ויסבול התלאות ואינו חושש מפגעי הזמן הגדולים, כי אם לא יסבול אותם יפסידו הצלחתו ויבואו עליו הדאגות המונעות מעשות הפעלים השלמים, ומקצת [1] רוע המזל יקשה לסבול אותו, וכשיקרה לאדם וישאהו יורה על גדולת נפשו, ומקצתו והוא קלל חבלו וכשיקרה לאדם ויסכלהו לא יורה על גדולת נפשו. ואמר החכם: העיון באמתת הדברים סבה שימאס האדם באמתותיהם, והחשק עורון לחוש מהשיג המוחש, ואמר הדאגה על מה שלא היה רעה חולה.

ואמרתי אני:

---

1) מלשון „קצתי בחיי".

אם איד כמו סלע כמו פטיש אני
ואני כמים אם התלאה הרשף
לבי בבואה יחזק כי היא כמו
סהר מאורה יחזק בנשף:

ויהי כאשר רצה המבקש להפרד מהגבור, אמר לו: צוני!
ויאמר לו: אל תסכן בעצמך ומכל רע שמרהו, ומה שתוכל לעשות בתחבולה עשהו.
וילך המבקש לדרכו והגבור שב במקומו.

הכן בחוץ מלאכתך
ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך
גם מתרפא במלאכתו אח הוא לבעל משחית
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך,

אחר הדברים האלה שם המבקש פניו לחקור הצלחת החכמה, ובמה היתה משתי ההצלחות שלמה, ולמען כי שם חכמה נאמר על החכם בחכמות המעשיות ועל המורגל במדות היצירות, חקר לו טרם חקירתו הצלחת החכמה במעלות השכליות, ויבקש לו חרש חכם והוא ראש בעלי אומניות, אז אמר לו:

– אדוני המהיר במלאכתו עצמה לך ירבה האל עושך, ויצא כלי למעשך, ראיתיך חכם לב בכל מלאכה ומחשבות חושב, ומן הבוקר ועד הערב לעשות בזהב ובכסף ובנחושת אתה לבדך יושב, ואתה אשר האל נתן חכמה בלבך, ורוח נבון אין ראוי להיות המלאכה דייך, ולכלות בו כל ימי חייך, אכן קבע עתים להתבונן במעשה השם ובריאותיו, והיה שוקד ללמוד חוקותיו ותורותיו.

השיבו החרש:

— צדק החכם באמרו כי הלומד מן הקטנים דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו, והנני משיבך על דבריך ומה טוב דבר בעתו, הלא ידעת כי אין חכמה תערך אל המלאכה, יען עמה ירויח האדם כל קנין וכל מלאכה, ושם צוה ה׳ את הברכה, ועמה תהיה פרנסתו נקיה, מאין חטא ושגיאה, ולא יחסר אכילה ושתיה, והשם יעזרך ועל ימינך יחיה צלך, אם תעשה במצות המצוה יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, שמע מה שאמרו זכרונם לברכה שהמלאכה מזכות האבות הציל כי זכות האבות הממון, שנאמר: „לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי״, והמלאכה הצילה הנפשות, שנאמר: „את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש״. והמתעסק במלאכתו לא ידבק בכפיו כל מום, והבטלה מביאה לידי שעמום, ומפני שלא יצטרך האדם לבריות ושלא יחיה במסכנות, צוו החכמים זכרונם לברכה: „אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות״, והנה מלאכת האדם ומעשה ידיו, על חכמת נפשו הם עדיו, ולפי חדודו במלאכתו, יהיה יתרון שכלו ודעתו, ראה כי בצלאל כי בעבור היות נפשו בכל מלאכה, ודעת, נאמר בעדו: „ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת״, וזכרו החכמים כי סוחרים נכנסו בספינה, ללכת בסחורה אל מדינה, ויהי סער גדול בים, והאניה חשבה להשבר מרוח סוער מסער ושאון גלי הים ודכים, ויטילו כל סחורותיהם, כדי להקל מעליהם, והרוח הוליכה האניה לאי רחוק מארצם, ויצאו ממדינה למדינה רקים ונעורים, ומכל מחמדיהם וחפצם אין כל להם כי יצאו נקיים מכל נכסיהם, וביניהם נמצא איש חכם בחכמת התשבורת, מסתכל בתבניתה ונפשו שרשיה חוקרת, ובצאתו מהאניה, וראה נפשו עניה, כי הים הפשיטה ערומה מלבוש מחמדיה, והציגה כיום הבראה ערום ועריה, הלך ויתחבר לחכמי המדינה, המבקשים חכמה ואוהבי תבונה, ויראה חכמת התשבורת להם, והאיר בחכמתו עיניהם, ויכבדוהו האנשים לחכמתו, ויתנו לו את שאלתו, וישמע הדבר אל המלך ויסרהו אל משמעתו

וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו מאתו, והסוחרים האחרים, היו על הפתחים מחזירים, ולקץ ימים שלחו קרוביו ואוהביו מלאך לדרוש את שלומו, ויבואו אליו ויראה לו מעשה תקפו ועצמו, ואשר גדלוהו האנשים ואשר נשאוהו, וליועץ המלך נתנוהו, וכאשר רצה המלאך לשוב לשולחיו, אמר לו שיצוהו מה שיאמר לקרוביו ואחיו, ויאמר לו: אמור להם כי אני מצוה להם שלא ייגעו להעשיר והמלאכה תהיה דיים, ושיקנו סחורה שלא תטבע בים.

ואמרתי אני:

קנה דבר אשר יעמוד לנפשך
בעודך חי והוא לאיש לבדו
ולא תיגע בדבר הוא לבלתך
והוא כלה והולך לאבדו:

השיב המבקש:

— אין הדבר כמו שחשבת, והנני מודיעך כי בזה לא צדקת, הלא ידעת כי בני אדם מצטרכים למלאכות לקיום חייהם, להוציא לחם מן הארץ ולתקן מזונותיהם, להכין מלבושים להיותם מחסה מקור ולכסות מערומיהם, וחלילה שתמנה המלאכה ממעלותיהם, מהחכמות המיוחדות בנפשותיהם, כי שאר בעלי חיים משיגים לכל זה והם מלאכה לא ידעו, ולהשיג צרכיהם לא ייעפו ולא יגעו, הסתכל בתולעת המשי היאך תארוג לבושה עליה, והעכביש תארוג מצודה לצוד ציד למאכליה, ותמלא טרף חוריה ומעונותיה, והדבורה תששה [1] ביתה ואין

---

[1] מלשון „וששיתם האיפה" (יחזקאל מ"ה י"ג), כי הדבורה בונה בתים בעלי שש קרנות.

יכולת באומנים המהירים, לעשות כאשר תעשינה הדבורים, ואף על פי שמעשה הבהמות טבעיים, ומעשה האדם בחיריים:

פלאים תחזה ודבר גבורה
בעכביש אשר רשתה מזורה
ואיכה יארוג תולע לבושו
ואיך ביתה תששה הדבורה:

שאל המבקש אל החרש:

– אשאל ממך החרש החכם, מאחר כי בכל מלאכת מחשבת אתה מחוכם, ותחשוב כי אתה בכל פעליך רב פעלים, שתבאר לי שש שאלות בענין הפועלים:

השיב החרש:

– שאל ואני אשיבך כפי חכמתי, ומה שלא ידעתי שאל אותו מזולתי:

שאלה ראשונה:

– מה ההפרש בין המלאכה והטבע?

תשובה:

– ההפרש ביניהם כי הטבע הוא אומן מבפנים, והוא יורד לעומק הדבר ומתפשט בכולו, ויתקן בחכמה תוכו וברו, ואין כן האומן, כי הוא יתקן הנראה מבחוץ בלבד ויניח מה שבפנים, והטבע מוסיף בשלש המרחקים, מפני שיש לו יכולת לזון, כי ההזוננות דבר מסוגל בטבע, על כן אינו נזון זולתי הצומח ובעל חיים, והאומן לא יוכל להוסיף כי אם בשני המרחקים אחר שירחק מן המרחק האחד, כמו שעושים בבועה כשנופחים אותה.

שאלה שנית:

– הודיעני לכמה דברים יצטרך כל פועל לפעולתו, ואם חסר אחד מהם לא תשלם מלאכתו?

תשובה:

— הפועל מבני אדם מצטרך לארבעה דברים אשר הם משונים אלו מאלו, אבל בעשית הדבר כולם חברים, והם החומר, המקום, הזמן והתנועה; והפועל הנפשי מצטרך לשנים מהם, והם החומר והתנועה; והפועל השכלי מצטרך אל הצורה בלבד. אבל האל יתעלה ויתברך אינו מצטרך לדבר כי הוא מוציא יש מאין:

שאלה שלישית:

— הודיעני מה הן המלאכות שהן על הכונה הראשונה לקוחות, ושאר המלאכות להן כמשפחות?:

תשובה:

— הן שלש במנין, והן האריגה והחרישה והבנין, כי מפני שנולד האדם כך ומקבל הרשום במהרה, ואין צמר ושער עליו להיותו לו לסתרה, כי ערום נברא הצטרך אל האריגה להיות לו כסות בקרה, ותחת האריגה מלאכת המטוה וזולתה כמו התפירה, ומפני שמצטרך אל מאכל אשר יאכלנו, כדי למלאות המקום הנתך ממנו, ולא ישלם לו זה אלא עם תבואת הארץ ופירותיה, הצטרך אל החרישה ותחתיה הטחינה וזולתה מחברותיה, ומפני שצריך להסתתר מהחמימות והקרירות ומהחיות המזיקות ולצוד מזון למאכלו הצטרך אל הבנין לבנות בית לו ותחתיה מלאכת הנגר והדומה לה:

שאלה רביעית:

— מדוע מקצת בני אדם יש להם לב נבון לעשות בכל מלאכה ומקצתם לא?:

תשובה:

— אמרו המעיינים בכחות הכוכבים: אם ימשול על הנולד אחד משלשה כוכבים יהיה מוכן לדעת בכל מלאכה, והם מאדים ונוגה וכוכב, כי אי אפשר לכל מלאכה מבלתי תנועה וחדות וזריזות, והתנועה למאדים, והזריזות לנוגה, והחדות לכוכב, ומי שימשול על מולדו השמש לא ילמד המלאכה לגדולת נפשו כבני המלכים, ומי שימשול עליו צדק לא ילמד

המלאכה למיאוסו בעולם וענותנותו ושהוא מסתפק במעט מדברי העולם והשתדלותו להשיג החיים האחרונים, ומי שימשול עליו שבתאי לא יחפוץ במלאכה לעצלותו ואבד טבעו וירצה לחיות בשפלות ולשאול מבני אדם, ומי שתמשול עליו הלבנה כמו כן לא יתלמד מפני שפלותו ומעוט הבנתו כמו הנשים:

שאלה חמישית:

– בכמה תנועות יתנועע האומן במעשהו?:

תשובה:

– בשבע. האחת עגולה והשש ישרות [1], האחת שלמה [2] והשש חסרות.

שאלה ששית:

– היאך אמרו כי זה גם כן תלוי בעליונים, ומעשה אבות יעשו בנים?

תשובה:

– לא ידעתי:

בטרם כי תהלל איש ותוקיר מעשיו נסה:

והתבונן ותן טעם לכל מעשה אשר יעשה:

ויהי כאשר רצה המבקש להפרד מהחרש אמר לו:

– צוני!

ויאמר לו:

– בחר לך מהמלאכות הנקיות אשר אין בהן לעושה אותן קלון, והיא לו הגונה, ואשר תוכל לעשותה בימי הזקנה.

וילך המבקש לדרכו והחרש ישב במקומו.

ויאמר המבקש בלבו: וגם אני שמעתי כי החכמים מזהירים ללמד האדם אומנת נקיה, ותהיה לו לעזרה מילדי הזמן הנהפכים כקשת רמיה, ואמרו זכרונם לברכה: „אי אפשר

---

1) לארבע רוחות, למעלה ולמטה. 2) העגול אין לו סוף וכ״ז

בלא בושם ובלא בורסי, אשרי מי שמלאכתו בושם ואוי לו למי שמלאכתו בורסי", והזהירו שילמד האדם מלאכה מעולה, אשר בעלה מוצא חן בעיני בני אדם עמה ונעלה. ואמרו כי מלאכת הרפואה מכל המלאכות חשובה, כי היא מלאכה וחכמה ואל חכמת הטבע קרובה:

כשתרצה להתלמד מלאכה
למד חכמת רפואה היא מעולה
ואם רופא תהי אל תחשוב כי
תהי רופא לכל מכאוב ומחלה
ויש חולה אשר תגהה מזורו
ויש חולה אשר תוריד שאולה:

בטח בה' בכל לבבך ואל בינתך אל תשען.
גל אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך.
שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו:

ויהי כאשר כלו תוכחות המבקש עם החרש, להתוכח עם הרופא דרוש דרש, וילך אל מדינה גדולה היה בה רופא מנוסה, והאל מצליח בידו כל אשר הוא עושה, ויבא בתוך הבאים אל ביתו, איש איש לבקש רפואה ממחלתו, והוא יושב על כסאו בכבוד ובתפארת, ויעט במעיל ההוד והאדרת, לבשה למען כחש אדרת, ויוצא כל אחד מהם כלי שתנו, ויקחהו ועליו השים עינו, ויסתכל במראהו ועינו, ויגע אותם פעמים, ויחמו ויחמרו המים, ויבט אל הענן אשר על פניהם, ובמראה שמריהם ותבניותיהם, ויאמר אל האחד: זה השתן מורה על חולי עצום הכבד ועל חולשת האצטומכא וסיתום הכבד, ואם לא ירפא בראשיתו אחריתו יהיה עדי אובד, וזה האחר מורה על חמימות גדול וחזק, וזה מורה על קרירות ובכל דבר קר בעליו ניזק, ויגזר על האחד שיחיה מחליו, ועל האחר שימות ורואיו

יאמרו איו, ויאמר כי האחד בזיעה תהיה רפואתו, ולאחר אמר כי תהיה בהלוך מעיו ארוכתו, ולאחר בהקיא הליחות אשר בקיבתו, כזה וכיוצא בו אמר למבקשים ממנו רפואות. ויאמר המבקש בלבו: אין לו אלא דברי נבואות, ואם בכח זאת המלאכה לדעת כל זה על אמתתו, זו היא באמת חכמת האדם האמיתית ותכלית הצלחתו, והנני אוחז בה ולא ארף ממנה, אבקשנה ככסף וכמטמונים אחפשנה, ויאמר: אנסה עוד דברי הרופא, הרואה הנעלם והעתידות צופה, ומי יודע החכם הוא או סכל ואם זר מעשהו, ודבר פיהו אולי משנה הוא. וילך אתו בלכתו לראות החולים, ויבאו לבית איש גדול ורב פעלים, והאיש תם יושב אוהלים, ולו בת למעצבה שוכבת, ועל ערש דוי יושבת, ונפשה מהחולי דואבת, והיא לבדה נולדה לאביה מאין תאום ותאומה, על כן היתה רכה וענוגה העלמה, דדי בתולותיה לא עשו, וכפות רגליה הצג על הארץ לא נסו, כי האב שמר זאת הבת כאישון בת עין, וכל מחמדים נחשבו לו נגדה לאין, והיא בתולה ואיש לא ידעה, ועול הבעל לא עלה עליה, ויט הרופא יד ימינו אליה, וימשש את כל כליה, ויוסף לגלות זרוע השמאלית ועליה משש באצבעותיו, וישתומם כשעה חדא חושב מחשבותיו, והמבקש היה שובר על כל מעשיו, ואש הקנאה בו בוערה, וכמעט תאכלהו כאכול קש לשון אש קנאתו לנערה, אז אמר וישא משלו, כי קנא ברופא ובפעלו:

אם תאהב לעמוד בסוד אישים
יקרו וסתריהם היה צופה
וראות צבית חן אשר מעין
כל איש מסותרת היה רופא!

אחר כן אמר לאבי הנערה.

— דבר סתר לי אליך, צוה להוציא כל איש מעליך!

ויאמר:

— הסתכלתי בחלי בתך ולי נגלה נגלה, והיא מחולי החשק חולה, ומאהבה מסותרת תוכחת מעולה, ושם האיש החשוק לי גלה, ועתה ראה בתך היפה בנשים, אשר ביופיה תצוד הנפשים, ותשלח רוח התאוה בישישים, ותסתכל יועץ וחכם חרשים, ואם אינך שומע לי, ולא תקשיב לקולו, מהרה תהיה זו האילה שלוחה, לאשמנים כמתים ויורדת לשוחה:

ויאמר אבי הנערה:

— אתה מוציא דבה על בתי הישדה, ואף על פי שהיית יודע ידיעה ברורה, היה לך להיות קלון כוסה.

ותען הנערה:

— אבי! הרופא דבר אליך הלא תעשה.

ויתמה המבקש על דבריו ואמר: גם זה פלא בעיני! ולא יוכל לדעת זה כי אם הנביאים חזון מה׳. ויאמר: עוד אשנה ללכת עמו, ואראה היקום דברו ונאמן.

וילך אחריו לבית חולה אחר, אשר מעוצם חליו במות היה בוחר, וימשש פעם בזרועו, ויחשוב זמן ארוך ודבריו אליו הודיעו, אמר לו:

— הסתכלתי בחלי הקשה, אשר מעוצם כאבו כל טובה תנשה, ואני רואה בעין הלב החופשת, כל חדרי בטן והנולד רואה, כי אתה חושב שלך יש צמח בריאה, ואין הדבר כמו שחשבת אלא במחיצה הצמח והריאה בריאה, וזה לך האות כי הנשימה כבדה והרוח נכאה.

ויוסף המבקש לתמוה על מה שראה, ויאמר: דעת זה ממני פליאה, ואולי אמר לו זה המלאך בחלום או התודע אליו במראה, לא אשקוט ולא אנוח עד שיבחנו דבריו, וארד לעומק אמריו.

ויהי בשוב הרופא לביתו, נפל המבקש לפניו מלא קומתו, ויאמר לו:

— יהי מקורך ברוך הרופא אשר על כל רופא נעלה, והסיר

ה' מחוליך כל מחלה, ויעלה להם ארוכה ותעלה. וימהר יחישה להחיותם ולהחלימם, למען ת.זיה משכורתך שלמה מעמם, והסתכלתי במעשיך והנם נפלאים, ודבריך והנם דברי נביאים, ואמת ויציב כי אתה הטוב שברופאים, ומהחכמים אשר הנולד רואים, ואחר הודיע אלהים אותך, את כל זאת אין נבון וחכם כמוך, על כן כלתה נפשי לחכמתך, והנני מפיל תחנתי לפניך, שתודיעני ממנה ראשי פרקים, ושתבאר לי גדרה ומקצת מהחלקים.

השיב הרופא:

– גדר זאת המלאכה ידיעת עניני האדם מצד מה שיבריא ויחלה, ושמירת בריאותו בהיותו בריא והסרת חליו בהיותו חולה.

שאל המבקש:

– אם כן הוא יש בכחה לשמור תמיד הבריאות, ולהסיר כל חולי ולהכין לו רפואות?

השיב הרופא:

– אינו כן! אלא הרופא יעיין בשמירת הבריאות על האדם ולהסיר מחלתו, וישתדל בזה כפי יכלתו, ויעשה כל מעשיו כפי מה שתתחיב מלאכתו, ואחרי כן יוחיל שיהיה פרי לפעולתו, ואין עליו אשם אם נכזבה תוחלתו, והחולה לא ירפא, בלא יומו יספה, כי הוא כרב החובל יתקן כל צרכי האניה וינהיגנה, ומה יוכל עשות אם יהיה סער גדול וישברנה, וכמנהיג הצבא יעשה תחבולות ויערוך הקרב בחכמה ודעת, וסוס מוכן ליום המלחמה ולה' התשועה:

ואמרתי אני:

בעת פועל תהי פועל
אשר יצלח שאל אל אל
ודע כי דרכך להיות

כחפצץ אין ביד אל [1]
ראה כי נושב הרוח
ולא כאשר אני תואל:

והרופא הוא עוזר אל הטבע בשמור הגופים אל בריאותם ובהסיר מהם מחלתם, ובעד הטבע נאמר: „ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם", ועל כן כשיחלש הטבע אין במעשה הרופא תועלת, ולהסיר המחלה אין בו יכולת.

ואמרתי אני:

חולם ירא כי יספה
אם טבעו חזק ירפא
כי אין איש רופא תחלואים
אך הטבע הוא הרופא:

והטבע הוא העושה כל מה שצריך בגופות בעלי חיים לעשותו, לא בשמירות הבריאות על הגוף הבריאה אלא כשיחלה ברפאו אותו, כשישלשל ממנו החלטים שהם סבת חליותו, או בזיעה או בשתנו או בהלוך המעיים, או בהקיא ליחות קיבתו, והרופא ומלאכת הרפואה משרתים אל הטבע במה שיצטרך אליו מהשירות, וזה כשישער לו החמרים שמצטרך אליהם כפי מה שצריך כמו האויר, והתנועה, והישיבה, והרחיצה, והמאכלים, והשינה, והמשגל וההקצה, וכשיחלה יצטרך לו לשער לו הרפואות והדברים שישיבהו אל הבריאות. ואמר הרמב"ם זכרונו לברכה: וכבר ביאר גלינוס כי היונים כלם, כשיהיה משתבש עליהם החולי, שהם לא היו מרפאים אותו בדבר והיו עוזבים אותו אל הטבע.

---

1) אין בך כח.

כי הוא מספיק ברפואות החלאים, ואמנם יצטרך אל הרופא לעזור אותו, והטיב אל־ראזי אשר דבר, כי כש־היה החולי חזק מהחולה אין תוחלת שיקום החולה מחליו, ולא יועילהו רופא בשום פנים, וכשיהיה כח החולה חזק מהחולי אין צורך אל הרופא כלל, כי הטבע ירפא אותו, אמנם כשיהיה כח החולה והחולי שוים אז יצטרך לרופא יעזור אל הטבע׳ וזה כשיהיה רופא מהיר, ורוב הרופאים יטעו, וחושבים שעוזרים הטבע והם משבשים פעלה, ועל כן אמר אריסטון, כי רוב מה שימות אמנם ימות מפני סבלות הרופאים בטבע.

שאל המבקש:

– אם הרופא במלאכתו יש לו ידיעה אמתית או מסופקת? ואם יש עליה ראיה ברורה. או הוא ממנה ריקה?

השיב הרופא:

– דע כי רוב דבריה בנויים על אומדן הדעת, ובדרכי האומד והשיעור זאת המלאכה מודעת, ומאחר שזאת המלאכה אמדנית אי אפשר שלא יחטא ויטעה אף על פי שיהיה למעלה מאבוקראט, ואמנם ישובח מי שיחטא לעתים רחוקות וטעותו מועט, ואמר אבוקראט: אני משבח הרופא שטעותו מועט, כי הנבון בזאת החכמה יקשה מציאותו. ואבוקראט חבר ספרים נכבדים בקצרה, אשר תועלתם גדולה ויתרה, והיו דבריו עמוקים אין מבין אותם, עד שקם גילינו וגלה מסתריהם וצפונותם, והיה בקי ומומחה בזאת החכמה, ומנסה הדברים המועילים והמזיקים והוציא לאור כל תעלומה, אלא שחבר בארוכה ספריו, וערב בדבריו דברים אין בהם תועלת, והיה הפך אבוקראט בדבריו, ויש אומרים כי האריך כדי להעלים זאת החכמה, ושלא ישיגנה האדם כי אם ביגיעה עצומה, ואין זה מפועל המשכילים, אשר תמיד משתדלים להיות דבריהם על לומדיהם קלים, והחכמים משבחים לאבוקראט שהיה טבעו זך להבין הדברים, וגם גילינו בחכמת הטבע וההגיון חבר ספרים.

השיב המבקש:

– אני מאמין אותך שהיה גילינוס במלאכת הרפואה חכם ובתועלת איברי האדם, אבל שמעתי כי לעומק סתרי הטבע לא ירד ולא הבין סודם.

השיב הרופא:

– היאך תעיז פניך לחפא דברים אשר לא כן עליו, ואיך לא תבוש ליחס סכלות אליו?

השיב המבקש:

– ראיתי כתוב שחבר ספר בזקנותו, כתב בו דברים הם ראיה על חולשת אמונתו, וזה תופס דבריו. אמר: „אין לי ידיעה אם העולם מתהווה אם לא, ואם יש אחריו דבר מחוץ, או אם אין דבר אחריו, ומאחר שאני אומר שאין לי ידיעה באלו הדברים מהמבואר, כמו כן שאין לי ידיעה ביוצר כל מה שיש בזה העולם, אם הוא גוף או זולתי גוף, ואי זה מהמקומות מקומו, ואמנם האלהים והכחות האלהיים, והם הכחות אשר פעליהם נמצאים בעולם, אי אפשר שיהיו אלא מצד הבורא, ועל כן הם מורים עליו ומיוחסים אליו, ואין אני אומר בהם כמו שאמר פיטאגאריש, „אני איני יודע מענינם כל עיקר", אלא אני אומר, שאין לי ידיעה בעצמם, אבל שהם נמצאים אני יודע זה מפעליהם, ומאלו הפעלים הרכבת בעלי חיים, ומה שיראה בניחוש ובעוננות ובראית המלחמות וממעשי השם יתעלה ויתברך, אשר יורה על כחו והשגחתו ביצורים שרפא אותי ממחלה היתה בי, ומה שיראה בים מהצלת היורדים בו באניות, אחר שחשבו להשבר ולשקוע בים באות אשר ייראו אותו ויבטחו שיושעו, יורה ראיה ברורה על כחו הנפלא, ואין אני רואה שיזיק לבני אדם שלא ידעו מה הוא עצם הכחות האלהיים, ועל כן ראיתי לגדלם ולהללם כפי מה שתחייב הדת, ואני יודע שיש לנו נפש, כמו שיודעים כל בני אדם, וזה כי אני רואה כי כל בני אדם קוראים לסבה אשר בה תהיה התנועה הבחירית וההרגש במה שישיגו בעלי חיים נפש,

אבל עצם הנפש אני מודה שאין לי ידיעה בה, וכל שכן שלא אדע אם היא מתה או זולתי מקבלת המות". עד כאן דבריו. ושמעתי מפי חכמים, כי דבריו אלה ראיה כי על סוד חכמת הטבע לא עמד, ודברי הפילוסופים המבארים כל אלו הדברים לא למד, ואמרו כי אין ספק לחכם בחכמת הטבע במציאות הבורא יתברך, ושאינו גוף, ושמקרה הגוף לא ישיגהו כמו שאין ספק במציאות השמש ואורו לעינים שיראוהו, ועל כן אמרו שאין ראוי לסמוך על דעת גילינו ולא להשען על דבריו, אלא בחכמת הרפואות לבדה ובה ראוי לקבל את אמריו.

שאל המבקש:

— הודיענו ספרי הרפואה שראוי להשען עליהם, הרוצה ללמוד דברי חכמים ולהיות מהם.

השיב הרופא:

— ספרי אבוקראט טובים מאוד וצריך ללמוד ספרי גילינו שהם פירושיהם, וספרי חנן ויצחק בן עמרם ספרים טובים ודבריהם קצרים במלות ובענינים רחבים, ודברי אל־ראזי בזאת המלאכה נכונים, ומאד מועילים, והיה מומחה במלאכת הרפואות שמשכל ימיו החולים, וספרי יצחק הישראלי מאוד מועילים, ודברי אל זהראווי טובים ואם הם קלים, וספרי בן סנה מדוקדקים ומחכימים פתאים, ולא יבינום אלא החכמים אשר בזאת החכמה ובחכמת ההגיון בקיאים, והספר שחבר בן רש"ד הנקרא „כליאת" קב ונקי ואין בו פסולת, וכל דבריו נכונים ורב התועלת, ורבינו משה זכרונו לברכה קצר ספרי גילינוס ובזאת החכמה חבר ספרים, וכל אמרותיו אמרות טהורות ודברים ברורים.

שאל המבקש:

— הודיעני במה ידעת כי מחלת האשה, היתה מחלת החשק שהיא מכה אנושה, ואם החושק מצד זאת החכמה ידעת או מאחרים שמעת?

השיב הרופא:

— מפני שאני חקרתי עניניה, בראותי הכחש ענה בפניה,

ושאלתי אותה על מחלתה, והנה אין ממש בתשובתה, וחשבתי כי זה יקרה לאחד משני דברים, או שיהיה מצד עוצם המחלה ושהחלטים השחורים עליה גוברים, או שתרצה דואגת על דבר לא תרצה לגלותו ותתבייש מלהודיע אותו, ובחשוב אלו הדברים זכרו שם איש אחד לפניה, וכששמעי שמו השתנו פניה, ובראותה זה מששתי דפק זרוע האשה וראיתי והנה השתנה הדפק, ומהר תנועתו כי לא יכול הלב להתאפק, על כן לקחתי ראיה ממהירות הדפק וחושו, כי נפשה קשורה בנפשו.

שאל המבקש:

– ובמה ידעת שהחולה היה חושב שיצמח לו צמח בריאתו, ולא היה כן אלא הצמח היה במחיצתו?

השיב הרופא:

– מפני שהסתכלתי סביבותיו, והנה בארובה אשר מדאשותיו, עשבים מועילים לצמח הריאה, והרופאים זכרו שהם לו רפואה, ושערתי בנפשי כי הובאו בית החולה תחלה, לרפאות זאת המחלה, וידעתי כי הצמח היה במחיצתו, מחידוד הקדחת וקושי נשימתו ויובש שעולו בתחלתו, ושהיה מרגיש בדופן כאלו במחט דוקרים אותו.

שאל המבקש:

– ומה צורך לעשות אלו התחבולות בתחלואים ולהטעות אלו השומעים והרואים?

השיב הרופא:

– כדי להוקיר זאת המלאכה מעיני ההמון, ולולי זה לא היה משיג הרופא אל הממון, ולא היו מבקשים לו אפילו שירפא חנם, וכן נאמר: „טוב שברופאים לגיהנם", כי תכלית זאת המלאכה רפואת המחלה, והם ישימו התכלית הריוח ותהיה המתנה גדולה, ולולי פתיות בני האדם וסכלותם, היו נשענים על הטבע במחלתם, ולא היו נותנים שכר לרופא, שאי אפשר שיחזיק אותם ויוריד לשחת גויתם.

ואמר המשורר:

אמר זמן לכסיל היה רופא
תמית בני אדם וקח ממונם
לך יתרון על מלאכי מות
כי הם ימיתון האנוש ובחנם.

ועל כן יש מי שאמר כאשר אלו התחבולות ראה, שלא נשאר מהכשוף בין בני אדם אלא מלאכת הרפואה.

אמר המבקש אל הרופא:

— אשאל ממך שתבאר לי שתים עשרה שאלות מזאת החכמה, כי לא ידעתי טעמיהן ותאותי לדעתן עצומה.

השיב הרופא:

— שאל ואני אשיבך כפי שכלי, וכפי מה שנסיתי בזאת החכמה בימי הבלי.

שאלה ראשונה:

— הודיעני טעם למה שאמרו הרופאים כי היין מוסיף בכאב שותו אם ישתהו כשהוא רעב, ויסיר עם האכילה כאב הכואב?

תשובה:

— הטעם מפני שהיין מחמם מקום הכאב וימלא האיברים קיטורים רבים חמים, והאברים נמשכים מחמת המלוי, ויסיר הכאב עם האכילה, מפני שמחדש באיברי הכואב אשר נצח עליו הקרירות חמום שוה ויעלה מעט מעט מאין קטור רב, ויפתח סתומי המקומות שנדבק בהם המותר וירקק המותרים העבים, והסבה הכוללת שיועיל היין לכל מי שיש לו כאב, בפני כי בחדשו התנועה יבטל הכאב.

שאלה שנית.

— למה יהיה הצנון מעכל ולא יתעכל?

תשובה:

– מפני שאינו מעכל בכל חלקיו אלא בעצם הדק אשר בו וכשיכלה ישאר העצם העב ולא יוכל הכח לעכלו.

שאלה שלישית:

– מה הסבה שירזה מי שדמו הרבה, וישמן מי שדמו מועט, והיה ראוי להיות הדבר בהפך?

תשובה:

– ירזה מי שדמו הרבה להפסד הדם אשר בבשר, ושאינו נזון ממנו אלא מעט, ומפני רוע הדם אשר בעורקים הדופקים, וישמן מי שדמו מועט, מפני שהדם מתפשט בבשר ויזון ממנו הרבה, ועל כן ימעט בעורקים וישמן הבשר, וכשישמן הבשר ישמן כל הגוף.

שאלה רביעית:

– איך תתיך פרישת הקיבה החלב הקפוא באצטומכא והדם הקפוא בריאה, והחלב אשר מחוץ מקפיאה, ואיך ההפכים תעשה, וזה דבר מנוסה?:

תשובה:

– מפני כי טבעה להתיך כל קפוא מדם וחלב ולהקפיא כל דבר נתך, וזה מפני היותה עפרורית.

שאלה חמישית:

– איך היה השתן השחור מורה על שריפת החלטים מחום גדול ועל נצוח הקור, ואיך יורה על דבר והפכו ובמה יוכר מאיזה משניהם נולד?

תשובה:

– מפני שטבע החום והקור לעשות אלה השני פעלים, ומה שפועלו החום יקדמו אליו בהכרח הגונים המורים על החום, כגון האש, ומה שפועלו הקור יקדימו לו גון יורה על הקור, כירוק וככרתי, ועוד כי מה שהוא מנצוח החום ריחו רע, ואין כן בהווה מנצוח הקור.

שאלה ששית:

– למה תולד לאבן בכליות בקטנים ובגדולים בבועתם?

תשובה:

– מפני שהדברים הטבעיים בגדולים חזקים ויתיכו החלטים העבים בכח חומם, וירדו אל הבועה בשבולים אשר בכליות, ומפני שהבועה בטבעה קרה ומועצת הדם יקפא בה אותם החלטים עד שיהיו כאבן, וזה בקטנים בהפך, כי הפעלים הטבעיים בהם חלושים מאד והלטיהם עבים, ואין בחומם הטבעי כח להתיכם, וכשיתעכבו יקפאו מעט עד שתוליד אבן.

שאלה שביעית:

– למה היה הזרע הנקרא בז"ר קטו"נא אם ישתוהו שלם יהיה רפואה, ואם יאכלהו טחון יהיה סם המות?

תשובה:

—מפני כי מה שעל קליפתו וקליפתו קר מאד, וקמחו חם מאד עד שעושה חבורה, וקליפתו מחיצה ביניהם, ואם ישתוהו שלם לא יעבור כח קמחו הקליפה, ועל כן היה הטחון פותח הצמחים והשלם מסגיר אותם ומשיב לאחור החלטים.

שאלה שמינית:

– למה יצמחו עורקי הלב מחללו השמאלי ולא מן הימיני?

תשובה:

– מפני שהימיני קרוב מהכבד, ובזה החלל הוא מדור במצוי הדם, כי ממנו ימשוך המזון אליו.

שאלה תשיעית:

– מפני מה היו עורקי הלב משתי קרומות ועורקי הכבד מקרום אחד לבדו, והיה העורק המגיע אל הריאה מהלב מקרום אחד והוא הנקרא העורק הורידי?

תשובה:

– היות עורקי הלב משתי קרומות מפני תנועת הרוח החזקה אשר בהם, ובעבור שתהיה הרוח שמורה היה הכלי חזק, והיה העורק הורידי מקרום אחד, מפני שיהיה רך ויקל עליו להתקבץ ולהתפשט ולמען שיזוב ממנו אל הריאה

מהדם הדק האוירי הנאות לעצם הריאה, ועוד כי מפני שהריאה רכה לא הצטרך לשתי קרומות, מה שאין כן בשאר האיברים שהם קשים.

שאלה עשירית:

–למה לא יחיה הנולד בשמיני ויחיה הנולד בשביעי ובתשיעי?

תשובה:

– זכרו הרופאים, כי הנולד בשביעי יצא מהרחם קודם שיחלה, והנולד בתשיעי נשאר ברחם עד שנמלט מהחולי שיקרה לו בשמיני, כי בשמיני יקרו לעובר מקרים שונים יזיקוהו, האחד מה שיקרה לו ברחם, והשני שנוי הענין אשר בין מקומו ברחם ובין מקומו באויר, והסבה שיחלה בשמיני, מפני שהוא מתנועע בשביעי תנועה חזקה לצאת מהרחם בחודש השביעי, ואם הוא הלש ולא יוכל לסתרם לא ימלט משני דברים, או שימות מחמת אותו נזק ויצא נפל, או שישאר ברחם ויחלה וישאר בו עד שירפא, וזה עד ארבעים יום, ואם ישאר עד החודש העשירי ימלט יותר מאותם החלאים, והראיה כי העובר יחלה בחודש השמיני, כי כל המעוברות הן בשמיני חלושות ויותר כבדות ממה שהן בשאר חדשים, ועניני האמות דבוקים בעניני העוברים.

שאלה אחת עשרה:

– למה היו הקרומות המקיפים העובר שלשה?

תשובה:

– מפני שהקרום האחד המורכב מעורקים דופקים וזולתי דופקים, והוא הנקרא שליה, הוצרך אליו למזון העובר, והשני הוצרך אליו להיותו מקום לשתן העובר, והשלישי הוצרך אליו להיותו מקום לזיעתו.

שאלה שתים עשרה:

– איזה מהאברים נולד תחלה? כי אם תאמר הלב, היאך נזון בלא כבד ואצטומכא. ואם תאמר הכבד, היאך התבשל המזון בלא חום הלב?

תשובה:

– לא ידעתי.

אמר המבקש בלבו: ועל זה נאמר: „כאשר אינך יודע מה דרך החיים בעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר ידע את הכל״.

אמת כי מאנוש דעת פליאה
ואיך ברא אלהים הבריאה
ומה דרך נפשות אחרי מות
והעצמים בבטן המלאה

אחרי כן קרא המבקש עם הרופא ספרי הרפואות ושמש עמו החולים. ויהי כאשר רצה להפרד ממנו, אמר לו: אדוני הרופא! צוני.

אמר לו: שמור בריאותך בהשמרך מאכול אכילה גסה רק לשבעה, ובעזבך עצלות היגיעה.

וילך המבקש לדרכו והרופא שב למקומו.

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור,
פלס מעגל רגליך וכל דרכיך,
בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר.

אחר הדברים האלה בקש המבקש להתבונן במדות החמודות, ולדעת תכלית מעלת השועים הנכבדות, הלובשים כתנות אור והבגדים היקרים, הדומים לפנס רחבים מלמטה ומלמעלה צרים. החלקים כצפורן וכמרגלית נאים, ומעליהם יסירו הבגדים וישימו הצניף הטהור על ראשם, כי אז יהיה המלאך עומד לנגדם ונראה לנפשם, וימצא אדם טהור לב אשר לו עשר ידות בכל מדה יקרה, וכל אמרתו צרופה וברה, אוהב טהור לב מואס רע ותמיד חושק לשפוט עניי עם ולהושיע לבני אביון לדכא עושק איש צדיק תמים בדורותיו, ובנקודות האמצעות העמיד מדותיו, ויברח מהקצוות ובתוך עמד, והורגל מנעוריו

ללכת בדרך תמימים, ולמד כל מעשיו שלמים, לא יוסיף עליהם ולא יגרע, ולא נטה ימין ושמאל ושמר רגלו מרע, לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו, הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו, לא ישב עם מתי שוא ועם נעלמים לא יבא, שומע חרפתו ושותק וחמס חומסו נשא, כדרך ישרי לב שלא לגמול לשלומיהם רע אלא משמע ודומה ומשא, תוכו כברו ולשונו מה שבלבו אומרת, ואהבתו גלויה ושנאתו לא מסותרת. ואמר החכם: וגדול הנפש יאהב בפרסום וישנא בפרסום, כי השנאה המסותרת מפועל המפחד:

כשתשנא אנוש שנאה גלויה
שנא אותו בלא שפתי רמיה
ואם תאהב תהי לך אהבתך
מזוקקת ומכל סיג נקיה

נעלה האיש על כל בני דורו, בתום מעשהו וישרו, וישם על ראשו עטרת הענוה, ועשות לו שמחה וחדוה, מאס בבצע מעשקות והכניע התאוה, וילך מנגד לאיש כסיל וברה, ולחברה עם פועלי און לא ארח, וירחק מעל רשעי ארץ ולא עמד בסודם, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

כשתקנה לך מדה חמודה
עלי רום נפשך תהיה לעדה
ואז תיקר בעיני כל ויצא
לך שם טוב בכל קהל ועדה

ואמר החכם: אין דבר שמורה על דעת הדעתן כמנהגו הטוב. ואמר: אין דבר שנלוה אל דבר טוב מהענוה אל החכמה ומהיכולת אל המחילה. ואמר: מי שאינו מושל ברוחו אין שכלו שלם. ואמר: אין למי שאין לו יכולת טוב מן הסכל

ואמר: חלק האדם מאזנו לנפשו וחלקו מלשונו לזולתו.
ואמרתי אני:

דברתך תהיה לבל לא תחטא
אחת ויהיה שמעך כפלים
וראה אשר על כן בראך אל בפה
אחת וברא לך שתי אזנים:

וצוה החכם ואמר: הסתר שכלך ומליך ולא תראם אלא בעתם כי לא ייטיבו בכל עת, אמנם ייטיבו בעתם, ואם תחטא ותדבר בהם שלא בעתם תסבב השפלות לשכלך ולדבריך, ולא יהיה להם הדר ותפארת, ושלמה עליו השלום אמר: „ודבר בעתו מה טוב", מכלל שלא יהיה טוב אלא בעתו.

אמר לו המבקש:

— יברכך ה' נוה צדק הר הקדש, ומציון יסעדך וישלח עזרך מקודש, הסתכלתי במעלותיך היקרות, והתבוננתי בפעולותיך הישרות, והנה הליכת דרך השלמים במעשיהם, ואחזת ארח התמימים במעבדיהם, כי את עני במתנותיך הושעת, ונפש נענה השבעת, וארשת שפתיך לא מנעת, ועתים לתורה קבעת, ומכל שואל הפקת זממו כפי משאלו, תאות לבו נתת לו, ואתה שלם בכל מדה שלמה, אכן חסרת המעלה הרמה שהיא מעלת השכל והחכמה, ואחר שהתחלת לעלות במעלות השלמות וכבשת מקצתן היה גומר, ואל יחר בעיני אדוני החסיד מה שאני אומר, כי כשתסתכל בדברי בעין שכלך ולבך, אז תחזה כי אני יועצך העצה ההוגנת לך, ולולי כי ידעתיך לבקש השלמות מהיר, לא הייתי הזכירך זה כל שכן שאהיה מזהיר, ואחרי הודיע אלהים אותך ההצעות דע התכליות, ואחר שקנית היצריות קנה השכליות, כי חיים הם למוצאיהן, ושלום כל נתיבותיהן:

אחר היותך במפעליך

תמים וחסרון אין במעלליך
חושה להשלים שכלך כי אז תהי
שלם ואיש לא יערוך אליך

וכשמוע האיש דברי המבקש צעק צעקה גדולה ושאג כלביא, ויאמר: צדקו האומרים כי הנער נער אלו היה נביא! ויאמר:

– הקשב המבקש דברי דעת ומזימה, והחרש ואאלפך חכמה, הלא ידעת כי אין שלמות כשלמות הפעלים, ותכלית האדם יושר המעללים הסתכל בתורתנו הקדושה והטהורה, כי על כל הפעלים הטובים מזהירה, ולהתרחק מהמדות הרעות, ולעשית הפעולות המעולות ולעזוב הגרועות, יען המדות הטובות סדר בני אדם מעמידות, והרעות יותר מפסידות, ותהיינה מורת רוח והגויות מאבידות, והנפשות מוליכות לאבדון ולחדרי מות יורדות, והזהירה על הנדיבות כי היא מדה שלמה ויקרה, כמו שהכילות מדה גרועה וחסרה, ובעליה קצרי יד ונארים במארה, והכילות משחית בעליה ועד עפר ישחנו, ומתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו, והכילי חומס נפשו ועליה קושר, וחכמים זכרונם לברכה אמרו: „כל מאן דלית הוא ותרן לית הוא כשר". ושאלו לחכם: במה דומים בני אדם למעשי השם? ויאמר: בהטיב אל בני אדם! ואמר: הכילות חולי אין לו רפואה. ואמר: הכילות ראש התלאה. ואתה המבקש תשוב לתוכחתי, ולבך תשית לדעתי. ואחר אשר האל נתן בלבך לבקש חכמה, ורוח נכון חדש בקרבך לחקור דעת ומזימה, אחלה פניך שתלין הלילה עמי וכל מחסורך עלי, ולא תבוש מלהודיע צרכך אלי, ואני אשמיעך דברי תמימי דרך הערבים, ונרוה דודים עד הבוקר נתעלסה באהבים.

ויאמר המבקש:

– למה זה אמצא חן בעיניך אדוני, כי אין לי דבר ואין להטריח שום אדם רצוני.

ויען האיש:

–מנעורי תאבתי לחברת מבקש חכמה ונכספתי אליו, ולא ראיתי משכיל שלא רחמתי עליו, וחלילה שתהיה לי לטורח אלא אקחה פת לחם ותסעד לבך ותלך אחרי כן.

ויאמר לאשר על ביתו: טבוח טבח והכן, כי אתי יאכל זה בצהרים, כי הוא מן המבקשים חכמה ומן האנשים אשר כל מעשיהם לשם שמים. והמשרת הכין מאכלים טובים ויתן לפניהם, ואשר ישיג לחמשה בני אדם השים לפני שניהם, ויאכלו ויותירו, וצוה לתת לעניים מה שהשאירו.

ויאמר המבקש לאיש ההוא:

–מה טובו מעשיך וכמה הם יקרים. ואתה מהצדיקים שעושים הרבה ומעט אומרים, וברשותך אומר שנפתח פינו, ובדברי חכמה יאירו דברינו, ולא יהיה מהשולחנות אשר מלאו קיא שולחננו, אלא יהיה כשולחן לפני ה׳ ערוך, ובחסדך שתלמדני יושר המעשים אשר עמם יצליח האדם בזה העולם הקצר ויזכה לעולם ארוך.

ויאמר לו החסיד:

– טוב הדבר אשר דברת יהיה מקורך ברוך.

אחר אכלך אם לא תזכיר חסדי אל הוא ק״ך
נבזה אכלך וכאלו קיא צואה מלא שולחנך:

דע כי המדות הטובות הן נקנות בהרגל, ועל כן צריך האדם להרגיל נפשו בהן, ויברח מהקצוות עד שימצא האמצעות; ויש בני אדם שמזגן רע ולא יקנו אותן אלא בקושי ובהרגל גדול, ואפשר שלא יקנו אותן בכל זה, וכן אמר שלמה עליו השלום: „אם תכתוש את האויל במכתש״, ואלו הם הנזוקים בעשותם הפעלים הטובים, כי הם מוכרהים בעשותם מפני שהם הפך מזגם, אבל מי שמזגם המזג הטוב הם שמחים בעשותם המעשים הטובים, וכן אמר שלמה עליו השלום: „שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און״, ועל כן היו האנשים שלא היו

מוכנים בטבעם לקבל המדות הטובות נהפכים במהרה ולדרכם הרעה ישובו, ומשמרים הבלי שוא חסדם יעזובו, ואמר החכם: הפעלים שאינם מהאדם בטבע נהפכים במהרה יותר מהרוח הנושבת.

ואמרתי אני:

בני איש אשר אין בטבעם לעשות טוב
לטבעם יעזובו חיש והחסדם
וממשילם לעושים טוב בטבעם
כמו ממשיל לאדום המאודם:

ואמר החכם: בני אדם יש מהם שיש לו טובת ההסתכלות, ויש לו כח בנפשו לעשות מה שתחיבהו ההסתכלות, וזה הוא הנקרא אצל החכמים בן חורין; ויש מהם מי שחסר אלו השנים, והוא הנקרא אצל ההכמים הבהמי והעבד; ומהם מי שחסר הכח לעשות מה שחיב ההסתכלות, ויש לו טובת ההסתכלות, וזהו תחת הראשון בכבידות, ואמנם היה מה שקנה אותו לבטלה כי לא יועילה; ומהם מי שחסר טובת ההסתכלות ויש לו כח לעשות מה שתחיבהו הסתכלותו, וזהו מי שמסתכל בהנהגתו זולתו, ואם יהיה מקבל מהמנהיגו יהיה מצליח ברב פעלתו ויצא מעבדות לחרות, ואם לא יקבל מהמנהיגו יהיה בהמי. ואמר: והשלמות היצירית היא אמצעות בין שני דברים גרועים, האחד מצד התוספת והשני מצד החסרון, ואמנם היתה שלמותו מפני שכונתו, האמצעות במקרים הנפעלים כלומר בהתפעלות והפעלים, ועל כן היתה מציאות הדבר השלם קשה מפני כי לקיחת האמצעות בכל דבר מהמקרים קשה, ודוגמת זו האמצעות המסבה כי לא יוכל לקחת אותה כל אחד אלא היודע אותה, וכמו כן הכעס ונתינת הממון הוא קל ויכול עליו כל אחד אבל לעשות זה כמו שצריך, ובשיעור הצריך, ובעת הצריך, ובמקום הצריך אין כל אחד יכול לעשות זה ואינו דבר קל, וזהו הפועל הטוב והמשובח והנאה,

ומפני שמציאות האמצעות על האמתה קשה, התחייב שנבקש המדרגה הקרובה מהאמצעות מאחר שלא נוכל על האמצעות, והוא שנעשה הדבר פחות ממה שאפשר, ואפשר שנוכל לעשות זה הפועל על צד זה הצד, והוא שנביט אל הרעות שאנחנו נוטים עליהן בטבע, כי מקצת בני אדם נוטים למקצת הרעות בטבע ואשר בו נודע הדבר שאנו נוטים אליו הוא התענוג וההיזק שיקרה לנו באותו דבר, כלומר שהרע נוטים אליו נתענג בו יותר, ואשר אנחנו ממנו רחוק יהיה היזקו בו יותר, וכשנעמוד בזה הדרך על זה התחיב עלינו שנמשוך נפשותינו להפך אותו הצד, כי כל הנרחק מההטעות בבחירתנו נקריב מאד מאמצעות בטבע כשנעזוב נפשינו לטבע, כמו שיקרה למישרים לעץ המעוקל שהם יסמכוהו אל צד שהוא הפך עד שירחיקוהו מהיושר וכשיניחוהו ישוב ישר. ואמר החכם: ושורש הדבר בנדיבות שלא תקפוץ ידך מתת למי שאתה מחויב לתית לו כפי שראוי לתת לו, ואת תוכל להוסיף על מה שראוי לתת לו, ושתעשה הסד עם מי שאינך מחויב לעשותו עמו עשה, ודע כי מה שהוצאת ממונך לבטלה תחסרהו כשתצטרך אליו. ושורש הדבר בדבור שתזהר שלא תטעה, ואם תוכל שיהיו דבריך צחים יהיה יותר טוב, והדבור ראיה על מה שבלב, ובני אדם יקחו ראיה ממנו על המדבר יותר ממה שיהיו מעידים עליו עדים רבים, וכן נאמר: „הודאת בעל דין כמאה עדים", ויש מהדבור ממית כמי שמדבר דברים רעים כנגד המלך או בעל הממשלה, ועל זה הזהיר שלמה עליו השלום ואמר: „גם במדעך אל תקלל מלך ובחדר משכבך אל תקלל עשיר", כל שכן שיקלל אותו בדבורו בפרהסיא, וכמו שמדבר דברי כפירה שהם סותרי דבר מדברי הדת. ואמר החכם: מי שבזה הנימוס המיתו הנימוס, ויש ממנו מזיק כמי שמדבר דברים רעים בבני אדם או מדבר דברים קלים שהם סבה שיבזוהו שומעיו, ועל כן לא ידבר המשכיל עד שיחשוב במה שירצה לדבר וימעיט דבריו כפי יכלתו. ושורש הדבר בפרנסה שלא תתעצל מלבקש המותר שאין בו

חטא, ושתטיב שעור מה שתתן ומה שתוציא, ואל ישיאך בזה מרחב שתהיה בו, כי הגדול בבני אדם הוא צריך לשער יותר מה שיתן ומה שיוציא, והמלכים יותר צריכים לזה מההמון כי ההמון יחיו בלא עושר והמלכים אין להם קיום אלא בעושר. ואמר: אם תרצה ללבוש לבוש התפארת ולעדות עדי הכבוד ההמון וללכת הדרך שאין בה מכשול היה חכם כסכל 1) ומדבר כאלם, כי החכמה תדריך אותך באמת ותורך, ומעוט מה שתהלל עצמך בחכמה יגרש ממך הקנאה והדבור כשתצרך אליו עמו תגיע לצרכך, אבל השתיקה תועיל אותך האהבה וישוב הדעת. ואמר: השמר משררות המלכות, וכן אמר שלמה עליו השלום: „אל תתהדר לפני מלך", ומשררות העושר, וכן אמר שלמה עליו השלום: „אל תיגע להעשיר מבינתך חדל", ומשררות הנערות ושררות המעלה, וכן אמרו: „נגד שמיה אבד שמיה", כי אין דבר מאלו אלא רעות רוח יסור השכל ויאבד ישוב הדעת ויטריד הלב והשמע והראות במה שאינו מועיל. ואמר: ודע כי מפרישתך מבני אדם תקנה לך השנאה, וקרבתך אליהם תקנה לך החבר הרע, והחברים הרעים יותר מזיקים משנאת האויבים. ואמר: לבש אצל בני אדם שני לבושים, אין למשכיל מנוס מהם ואין חיים ואין עושר אלא עמם, לבוש פרישות והתבודדות מבני אדם תלבשהו על ההמון ולא יתחברו עמך, ואתה נזהר ומשתמר ומתחזק מעצמך; ולבוש חבורה תלבוש אותו אצל היחידים מהנאמנים, ותתחבר עמם בלב טהור ותגלה להם סודך. ואמר: הזהר מגערת הכעס, וגערת נטירת האיבה וגערת הסכלות, ולהכניע לכל אחד מאלו השתדל להכין הכנה מהענוה והמחשבה וההסתכלות וזכרון האחרית ובקשת השלמות, ודע כי לא תוכל להכניעם אלא בהשתדלות גדולה, ואם תמעט ההכנה להכניע הטבעים המתגברים יהיה הסבה שתפגר בהם, כי אין

---

1) אל תתפאר בחכמתך אלא עשה עצמך כסיל.

אחד מבני אדם נעזב מכל טבע רוע יצירה, ואמנם היתרונות בין בני אדם בנצוח הטבעים הרעים, אבל שיהיה נמלט אחד משיהי בו מאותם הטבעים אין בזה בטחון ומנוס, אלא שהאדם החזק כשישתדל להכניעם כשיתגברו ימיתם מהרה עד כאלו אינם בו, והם נסתרים בהסתר האש באבן שתצא ממנו כשמקישים עליה, כי כשימצא מעורר מסבה או מהתרשלות יהיו נראים אותם הטבעים כהראות האש בההקשה ואחר כך לא יתחיל היזק אותם הטבעים אלא בבעליהם כמו שלא תתחיל האש אלא בעץ שהיתה בו. ואמר: ויהיה מה שתעין בו מענין שונאך ומי שיקנא בך, שתדע שלא יועילך שתודיע לשונאך שהוא שונא לך מפני כי תזהירהו להשמר ממך ותבעיר אש שנאתו, וכשתוכל להזיק לו ולא עשית זה אז הגעת למעלה גדולה ממעלות הנפש. ואמר: לא תקח הקללה והגדוף כלי זין כי הם לא יעשו חבורה בנפש ולא בממון ולא במעלה. ואמר: יש מן האויבים שצריך האדם להשתדל להמיתם, ויש מהם שצריך להתרחק מהם, ויש מהם שצריך שישתדל לעשות שלום עמהם, וצריך האדם לדעת אותם, כפי מדרגותיהם. ואמר: והחברים שלשה יש מהם כמזון שלא תוכל לעמוד בלתם, ומהם כרפואה שתצטרך להם לפעמים, ומהם כמדורה שאינך צריך לעולם. ואמר: ודע כי יש נדיבות שהיא ככילות, ויש מהירות הדבור שהוא כעילגית, ויש חכמה שהיא כסכלות, ועל כן אם תוכל שלא תהיה מתנתך כילות ולא שתבאר רבוי דברים בלא תועלת ולא חכמתך כמשא כבד עליך עשה זה. ואמר: אל יישר בעיניך מי שמכבד אותך למעלת ממשלה, כי הממשלה מהרה תתהפך, ולא מי שיכבדוך מפני עשרך כי מהרה יכלה, ולא מי שיכבדוך מפני היחוס, כי היחסים הגרועים שבמעלות הטובות, אבל כשיכבדוך מפני שמירת הדת ויקר הנפש זה יישר בעיניך, כי יקר נפשך לא יסור ממך בזה העולם ושכר שמירת הדת באחרת. ואמר: קחת המועט טוב מעזיבת הכל.

ויאמר המבקש אל החסיד:

–האל שכרך יכפיל, וגורלך בין המלאכים אשר לפניו יפול. וכאשר גופי הרעב מכל מעדן השבעת, ונפשי הנענה בדברי מוסר דשנת, וחכמה לה לרוב הודעת, ותוציאני לרויה באמרותיך ותוכחותיך, כן ינחך ה׳ תמיד וישבע בצחצחות נפשך ויחליץ עצמותיך.

פיך דברי מוסר אוסף
בהם חרפות סכלות אוסף
על כן טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף.

ויוסף עוד המבקש ויאמר אל החסיד:

— אשאל ממך במדות הנפש שמנה שאלות. אולי יש בפיך עליהן תשובות מעולות.

ויען החסיד:

— שאל כי לא אכחד ממך ממה שידעתי, אבל אגיד לך דעתי ומה ששמעתי.

שאלה ראשונה:

— למה אמרו שאי אפשר שימצא ברעות השלמה יותר מרע אחד לבדו?

תשובה:

– כמו שאי אפשר שיחשוק האיש האחד לרבים יחדיו, כי כל מה שהוא בתכלית הרבוי טבעי, יחיב שיהיה מצורף כל אחד, כי מה שהוא בתכלית הוא אחד, כי אי אפשר שיהיה האיש האחד רע אל רבים והוא בתכלית, כי מה שישתתף עמו זולתו אינו בתכלית.

שאלה שנית:

– למה אמרו כי דברי החכמים במדות נאמרים על דרך הרושם, כלומר מה שכולל הרב לא על דרך הדקדוק?:

תשובה:

– מפני שהדקדוק בכל דבר יהיה כפי חמרו, וזה החומר משתנה, וביאר זה כי הדברים הפועלים למדות הטובות והמועילות

אין בהם דבר קים על ענין אחד, כמו שזה ענין הדברים הפועלים לבריאות, שאין דבר מהם קים על ענין אחד, אלא משתנה כפי האדם וכפי הזמן וכפי העת, ומאחר שהדבר כן בכללי זאת החכמה, כלומר שלא יסבלו הדקדוק להשתנותם כל שכן בפרטים, כלומר שאי אפשר בהם הדקדוק מפני שאינם נכללים ואינם תחת מצוה אחת, ואמנם צריך האדם הפועל שיסתכל תמיד במה שיצלח מפעליו בעת שהוא בו, כמו שהוא הענין במלאכת הרפואה, כלומר שפעליו כפי הזמן וכפי העת וכפי מה שצריך.

שאלה שלישית:

– למה אמרו כי מדת הבושת אינה שלמות והיא משובחת בקטנים?

תשובה:

– מפני שהקטנים תגבר עליהם ההפעלות הם חוטאים תמיד והבושת תמנע אותם מחטוא, והיה הבושת מגונה בזקנים, מפני שאין ראוי להם שיעשו דבר שיתבישו ממנו, והשלם כמו כן לא יתביש, מפני שהבושת תהיה מדברים הרעים ואין צריך שיעשה אותה האדם השלם, ועל כן אמרו בבושת שהיא טובה אלא שאינה נמנה עם השלימות.

שאלה רביעית:

– היאך אמרו כי הדינר ערב ונימוס שאינו מתנשם, והשופט נימוס מתנשם?

תשובה:

– שהמשא ומתן בין בני אדם הוא דבר הכרחי, ועל המעט יזדמן שיהיה משאם ומתנם עם הנמצא בידיהם, כי לפעמים יצטרך הנגר אל האורג והאורג לא יצטרך אל הנגר באותה שעה, והוא מצטרך אל בעל החטה ובעל החטה מצטרך אל הרופא, ועל כן הניחו ביניהם דבר הוא תמורת כל מה שיצטרך, ומפני שהמוכר אפשר שלא יצטרך באותה שעה לדבר אחר אפשר שיצטרך לדבר אחר לעתיד, היה הדינר כאלו

הוא ערב במה שיצטרך אליו, ומפני שזה הענין הוא נמצא בדינר בהנחה, והיה שם הנימוס גדר אצל היונים מההנהגה נקרא הדינור נימוס, כי הוא המשער הדברים ומשוה בין הנוסף והחסר, וזה הענין נמצא בשופט, כי הוא מגיע לכל אחד מבני אדם אל חקו הראוי לו, ועל כן אמרו כי השם יתעלה ויתברך הנימוס הגדול.

שאלה חמישית:

– על איזה יקראו למקצת בני האדם השלמים אלהים ויקראו למקצת בני אדם דוביים?

תשובה:

– השלמיות שהן למעלה מטבע האדם הן השלמיות הנקראות אלהיות, כמו שקוראים לכתות בני אדם מלאכים ואלהיים לרבוי השלמיות אשר בהם, וענין אלו – הפך אותם האנשים שקוראים אותם דוביים לרבוי הרשע בהם, כי כמו שאין לדובים על האמתה רשע ולא שלמות, כי הרשע והשלמות הם לאדם, אלא יש להם רשע יוצא מסוג הרשע האנושי, ועל כן יקראו בני אדם היוצאים ממונם ברבוי הרשע דוביים, כמו כן מאחר שהיה האלוה יתברך אין שובו על צד אשר בו האדם טוב, אלא טובו יוצא מסוג טבע הטוב אשר לאדם, על כן נקרא המרבה בטוב ויצא מסוגו אלהי, ואלו שתי הקצוות מתנגדות בטבע, כלומר שהן הפך זו מזו ועל כן זה האיש מעט בבני אדם מאד וכן האיש הדובי.

שאלה ששית:

– באר לי אם העושה דבר יראה, כמו שאומרים לו: „הרוג את זה, ואם לא תהרגהו תהרג", והרגו, אם זה הפועל ממנו בבחירה או בהכרח?

תשובה:

– מעשהו זה ברצונו ובבחירתו מפני שהתחלת הפועל אליו, כי הפעלים שאנו מוכרחים לעשותם אין התחלת הפועל אלינו, כמו שתשא אותו רוח חזקה זה מוכרחי.

שאלה שביעית:

— היאך אמרו בחבר הנאמן שהוא אחד והוא הוא?

תשובה:

— האחים הנאמנים וחברים הותיקים שאהבתם אהבה רוחנית מאמינים שהם בנפש אחת נחלקת בגופות רבים, ועל כן רואים כל אחד הטבתו לחברו כאלו הטיב לעצמו ממש, וזהו החבר האמיתי שאמרו חכמינו זכרונם לברכה: „וקנה לך חבר", וכן אמרו חכמי המחקר, כי כשימצא אותו האדם שצריך שישתדל להתחבר אליו ולבחור אותו מכל קרוביו ואחיו ושכניו, כי הוא טוב לו מאביו שיצא מחלציו, ומבניו שיצאו מחלציו ולתת לו יתרון ומעלה על שאר האוהבים והחברים, מפני שאלו אוהבים האדם לתועלת שהגיע להם ממנו, או לרחוק נזק, ועל כן כשלא יצטרכו אליו תגעל אהבתם ואפשר שתהפך לשנאה, אבל זה החבר לא יאהב אותך בעבור דבר שהוא חוץ ממך, אלא שהוא מאמין שאתה הוא והוא אתה נפש אחת בשתי גופות, ישמחו מה שישמחוך, ויכאיבו מה שיכאיבך, ויאהב לו מה שיאהב לך.

שאלה שמינית:

— הודיעני לאיזה חלק מחלקי הנפש יוחסו הפועלים הטובים והרעים, ואי זה חלק מהם מקבל השכר והעונש?

תשובה:

— לא ידעתי.

ויסוף עוד המבקש ויאמר לחסיד:

— הודיעני ספרי בעלי חכמת המדות וחבוריהם שצריך שיקרא אותם הרוצה להיות מהחכמים ולהדמות להם.

ויען החסיד:

— כללות מדות הטובות כולן נאמרו בתורתנו, ורוב פרטיהם נאמרו במשלי גם בדברי החכמים זכרונם לברכה מהתוכחות והמוסרים ענינים רבים, וכן חברו חכמי האומות במדות דברים טובים כספר הנקרא „מבחר הפנינים" וזולתם, אמנם ידיעת

המדות היא בחכמת ההנהגה, ובה נתחבר ספר הידוע הנקרא „עטיקא", וגם נכתבה אגרת קצרה בזה הענין וזה טופסה.

אמר: „חייב כל משכיל להסתכל בטובת בני אדם ורעותיהם, והיאך הם בהם בתועלתם והיזקם, ואחר כך יבקש לנפשו המועיל בראותו מה שיועיל להם וירחיק המזיק בחקרו אשר יזיק להם, ויושיב הענינים כל אחד על טבעו וכנו וישים בין מעלותיהם גדולים מבדילים ביניהם, ואחר כך יכין לנפשו כלי ליסרה בה היות ידיעת מה שידע מהדברים במעשה ולהבין מה שסכל בלמוד. ואחר כך יהיה מוסרו אשר מסר לנפשו לא בעת אחרת, כי הוא ימצא בכל רגע מרגעיו ומעלה ממעלת הזמן אשר הוא סובב אותה, או בענין מעניני נפשו אשר הוא מתנועע אליהם, ממיני כובד ראש או קלות ראש והשמחה והיגון והעמידה והישיבה ממקומות ראויים ליסר האדם נפשו בהם, ולישר את אשר עותה עד אשר לא יתרון עליו מאנשי מעלה מהמעלות גבוהה תהיה או שפלה במעלותיהם אשר השתתף בה עמהם, כי כל אדם שיבקש שיהיה לו יתרון על מעלה מהמעלות יצריכהו יתרונם עליהם להתרחק מהם, עד אשר תתנשא מעלתו להשתתף עם אנשי מעלה אשר על מעלתו, כי בבקש המנוחה במנוחה יאבד המנוחה ויוריש היגיעה, כי מוסר האדם לנפשו יצריכהו להעתיקו אל הנכבדים אם היה בעל כבוד, ומהשפלות אם היה שפל, ועזב המוסר מזיק ובעל ההזיק יגע מתרשל כך ודרך המוסר להקיץ הנפש במוסר, ואל ימנעך קשיה ומריה מהתמיד להקיץ, כי פרצך בה והיא תאהב המנוחה, יוליכנה לבקש המנוחה במקצת ההכנעה ולא נכון למשכיל, ואם יחסר דבר הרבה להניח זה המעט כי זה סוד הרגילות, וכשתתעורר הנפש למוסרך ותתחיל להכנע מעט לרצונך, יהיה תחלת מה שתרגיל בו אותה למלאת חוק תורתה ולהודיעה הנפש חלקה, ואחר כך בפקוד האחים והאחיות האהבה, כי כל עוזב נעזב להרבות מתועלת האחים, כי רבים יקימון ויפרסמו השבח, ואחרי כן למלאות חוקי השוחקים המתחדמים כאוהבים והתוחלת עליהם, או לקוות להפוך שנאתם

לאהבה או להשתמר מדבר רעה מאכזר תגיע לאוזן כסיל לבעל ממשלה, ולתת לאח האחים חלק מהאחוה והשמירה והזכרון, כי אחי האחים מה מהאחים והם במעלת מי שתוקח ממנו ראיה מהנאמרות, ורוצה לומר כי בשמרך ברית אחי האחים ראיה כי אהבתך שלמה אל האחים, וכן למלאת חק נסיוני האדם אשר ינוסה בהם אצל בני אדם, או בעת המות כשתשמרהו בעת החולשה, או בעת הצורך כשתשמרהו בשעת המסכנות, ואחרי כן לשקול מה ששתית ומה שאכלת, ולהסתכל אם יהיה לך מותר בחסור החסרון ולשמור המותר, ולקצוף על נפשך בהיותה מקצרת, ואחרי כן לפקוד המלכים במהלל ולשמרך מצותם והכנעך להם, כי כל רצונם מעצמם להתהלל ומבני אדם להכנעם אליהם, ואחרי כן לפקוד הנאמנים להמתיק סוד עמם בסתר, כי חלקם ממך ותועלתם מהם הוא בסתר וכשתתיחד עמם, ואחרי כן לפקוד החסידים בתום לבב וביושר למען תודע במה שנודעו בו מהטוב, ואחרי כן לפקוד הנכבדים המיוחדים בנפש תורה בברה, ואחרי כן לפקוד הנחלשים במשפחתך ברחמנות וחזקם בלמוד, כי המלתך על הנחלשים במשפחתך תנחילך כבודם וחזקם בלמודם ינחילך תועלת, ואחרי כן תפקוד מחיותך בתקון מבלתי שתחסר לראויים מהם שראוי לתת להם, ואחרי כן לפקוד האויבים בהיזק והמתנכלים בדחות נכליהם, והמתעצלים במחילה והמתודים ברחמנות והמקנאים בהכעיסם, ובעלי החמס בחקור סתריהם, ובעלי הפתיות בענוה, ובעלי הקלות בישוב הדעת, המחרפים בבזוי והמתגאים בגאות, והנוטרים איבה בהתעלם, והנושכים בלשונם בהשמר, ועליך בנסתרות בההרפות ובנגלות בהתאמץ לעשותם ובספקות בדרישה, ואחרי כן להחיות הזריזות בעת התלאות והתוחלת בצרות, ולהאריך האף בשעת החמה, ולהשיב לאחור הכעס, וישוב הדעת בדברים שאינם גלויים, ואחרי כן לפקוד השכן בעזר, והגר בגמילות חסד, והרע הנאמן בהגיעך לו, והמבקר אותך בהכין לו מנוחה, ואחרי כן חברת המלכים להסתיר סודם ולתקן הפעלים ולעשות כרצונם

המעשים, ואחרי כן להקיש בין הטובים מחבירך והרעים לעין מאיזו מהשתי כתות תתחבר, כי אם תתדמה בטוביהם תוסיף בעין רעיהם קנאה ותחרות, ואם תתדמה ברעיהם תוסיף בעין טוביהם שפלת, על כן קיים מה שראוי משני דברים ותנחל אהבת שניהם". זה הוא טופס דבריו, והם דברים נמרצים וענינים אחדים במלים קצרים.

אמר לו המבקש:

– הודיעני עוד הסבה שישתנו מדות בני אדם וטבעיהם?

ויען החסיד:

– יש לזה ארבע סבות, האחת מצד החלטים אשר בגופותיהם, כי מי שמזג לבו חם יהיה על הרוב נדיב וגבור וישוב נפשו מועט והוא מפולפל וטוב הציור, ומי שהוא קר יהיה על הרוב קשה להבין, ומי שהוא רטוב יהיה על הרוב טוב המדות ומקבל בני אדם בסבר פנים יפות, וממהר לשמוע וממהר לאבד, ומי שהוא יבש יהיה על הרוב קשה לשמוע וקשה לאבד והוא נוטר איבה וכילי; והשנית מצד שנוי מקומותיהם והאויר והמים, והשלישית מצד גדולם על חקי דתותיהם והמלמדים אותם, ושמנהג אבותיהם בידיהם, והרביעית מצד משפטי הכוכבים בשעת הלידה והחריון, ואמרו המעינים בכחות הכוכבים, כי זה הוא השורש והשאר ענפים, ואינו כן אצל חכמי הטבע כי לא יודו בזאת הסבה הרביעית. ודע כי בני אדם נהפכים מהרה ממדה אל מדה ואינו קים על מדה אחת, אלא הוא משתנה במדותיו בהשתנות ענינו, כי אין אדם שלא ישתנה ענינו או מעושר לרש או מרש לעושר או שיעתק ממקומו למקום אחר ויורגל במדות אחרות, או שיעתק מבוז לכבוד, או מכבוד לבוז, או שיעתק מדעה לדעה ומאמונה לאמונה, או מבחרות לזקנה, או מבריאות לחולי, ועל כן תתחדשנה לו מדות בכל זמן, ותתנכרנה יצוריתיו ומדותיו עם אחיו, ותשתנה אהבתו לרעיו, וזו היא הסבה שלא תשאר אהבת בני אדם אלו לאלו על ענין אחד, אלא היא נהפכת במהרה, אלא שהאחים הנאמנים שאהבתם אהבה רוחנית ואחותם לא לדבר מחוץ עצמם לא תשתנה לעולם.

כי כל אהבה תהיה לסבה מה, כשתבטל אותה הסבה תבטל אותה האהבה, מלבד אהבת האחים הנאמנים, מפני שהם מאמינים שהם נפש אחת בגופות רבים, ועל כן כשישתנו עניני הגופיים מאכיותהם תשאר הנפש על ענינה, כי היא לא תשתנה, וכן אמרו החכמים זכרונם לברכה: „כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה, וכל אהבה שאינה תלויה בדבר אינה בטילה”.

ויקרא המבקש עם החסיד ספרי המוסר וישב עמו ששה חדשים, ואחרי כן כשרצה להפרד ממנו, אמר לו:

– אדוני מורי הדרך הישרה! צוני!

אמר לו:

– השמר מהכעס, והשתדל להכניע תאותך, ומה שתאהב לנפשך אהוב אותו לזולתך.

וילך המבקש לדרכו והחסיד ישב במקומו.

לשון חכמים תיטיב דעת ופי כסילים יביע אולת:
צוף דבש אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצם:
מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח:

ויהי כאשר תמו כל דברי המבקש עם בעל המעלות היצירות אשר הן קשורות בגויות, ונחשבו לאדם נכריות, בהשיגו אמתת מעלות השכל הרוחניות, שם פניו אל בעל המעשות השכליות, אולי יש תקוה וימצא בהם הצלחת האדם האמתיה, כי במה שחקר מהצלחות שקדמו מצא כי אובדות באבדן הגויה, ויש בהן חלק לבהמה ולחיה, ויחל לחקור חכמת הלשון ודקדוק המאמרים, וצחות המליצה ודברי המשוררים, יען חסרי לב באלה יתהוללו, והושבים כי חכמו ולא ידעו כי נבערו ונואלו.

סכל יהי קונה שכל וימנה
עם השלמים לו חכמה יהי קונה
אכן יכלה כל ימיו בדקדוק איך
מן המקורים הפועל יהי בונה.

וישוטט המבקש לבקש חכם בחכמת הלשון ודקדוקיה, ומבין כלליה, ויודע חלקיה, ומי המיסד יסודתה, ועל מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה, ועל מה יורו המלים ועקר בניני הפעלים, הכבדים מהם והקלים, ולרדת למצולת ים זאת החכמה ולהעלות פניניה, ולדלות החרס אולי ימצא מקום ספיר אבניה, ולנסות בזאת החכמה ולדעת תכליתה, ומה תועלתה ומעלת היודע אותה, וימצא איש אשר בשמות והפעלות, מבאר הנסתרות והנגלות, ומדבר גדולות, איש עתי בדרך הלשון ויודע מהלכה, ומכיר האזרח אשר בתוכה, אמרותיו מצוף לחיך מתקו ודברותיו מכור חזקו, וכל מליו חרושות על לוח הלב והוחקו, יען דבריו ישרים אין בהם נפתל ועקש, ודרכי אמריו סלולות מאין מוקש, ולמצוא דברי חפץ וכתוב יושר יבקש.

מליו מחכמים כל יהיר
ולשונו עט סופר מהיר
משים לאור מחשיך מלים
וכזוהר הרקיע יזהיר.

אמר המבקש אליו:

— אדוני הישר במעלליו, ודעת שפתיו ברור מללו והחכים כתאים במליו, למען תזכה בשפטך הצדק בדברך, בורא ניב שפתים יהיה עם פיך ואשר תדבר יורך שמעתי דבריך, והנם טובים ונכוחים, אלהים ואדם משמחים, ואתבונן במעשיך ואראך מתעסק תמיד בהבנת שורש הדבורים, ועל מה השמות והפעלים מורים, ואם כדת הדקדוק המלה אמורה, ואיזו מהן יש לה חברה, ואיזה מהלשון נכריה וזרה, ובאה להתגורר עמה מלשון עם נכרי והיא גרה, ותועי לשון תדריך עד הלכו נכוחות, ולשון עלגים תמהר לדבר צחות, אכן תמה אני איכה אין לך עסק אלא בדברי „גור אריה״ „ובעל כנפים״, לא תתעורר לדקדק בדברים המדריכים ליראת שמים, ותשכח דבר האומר „אך למחסור דבר

שפתים", ומה בכלי 1) אשר לא יעשה מלאכה עמו, ולב לא יבין מה תועלת בפיו ובנאומו, ואני שמעתי כי חכמת הלשון והדקדוק תכליתה להגיע עמה אל הענין. ואף על פי שהיא קודמת כהקדמת היסוד אל הבנין, והענין קודם אליו קדימת סבה כקדימת האחד למנין, ותהיינה שתיהן שפחות לשרת לידיעת הענין, שהיא כגברת ומתחלה לוקחה הלשון להורות הענין אשר בלב נטוע, ולבאר עמו מה שבנפש המדבר כדי להיות לזולתו ידוע, על כן אדני שמעני ואל נא בעיניך יחר, ולשון ערומים לבדה לא תבחר, ודע כי עליך חובה, אחרי אשר בחכמת הלשון דעתך רחבה, שתשתדל בהבנת עניני הדברים, כי הלשון ככלי האומן חשובה, ובמעשי יה אשר כלם בחכמת פלאים תחזה בם אם תנסה, וכל פועל למענהו אלהים האנוש לעבדו וכלי למעשה.

ויחר אף האיש במבקש ויאמר לו:

— עדין אתה המבקש, כי בחכמת הלשון והדקדוק אתה כסיל וטפש, ואלו נגלו לך שעריה ושביליה, לא היית מוציא דבה עליה, הלא ידעת כי חכמת הלשון מאד נבחרה, ומעלת המדבר צחות מעלה יקרה, והאיש נכבד בהיות לו שפה ברורה, וגבר יפתח פיו במשליו, אין ערוך אליו, וצדק האומר כי על שכל האיש במליו גם חכמת הדקדוק הצחה, מפוארה ומשובחה, כי בה נתכנו המלות, ודרכי הלשון עמה סלולות, ובלתה אבלות, ואיש יהלך באפלות, והיא עמוקה ורחבה, וחומת הלשון הנשגבה שומרת, ופרצותיה גודרת, ותהי בלתה לשמה, וכעיר פרוצה ואין חומה.

השיב המבקש:

— אף על פי כן אין ראוי למשכיל לבלות בה זמנו, כי כי מעט ממנו יספיק בה כדי שלא יטעה בכתבו ויובן ענינו, ומאחר שאתה חכם בזאת החכמה, ותיגע בה הימים והלילות, אשאל ממך שש שאלות.

---

1) החיך והלשון שהם כלי הדבור.

ויען האיש:

— שאל ואני אשיבך על שאלתך כפי דעתי הקלה.

שאלה ראשונה:

— הודיעני מה טעם נבחרו אותיות אהו"י להיותן אותיות המשך על שאר האותיות?

תשובה:

— הטעם אשר נבחרו לקלותן, ועל כן הן נמצאות עם כל התנועות, ופעם נראות, ופעם נעלמות, ונוספות, וחסרות, ומבולעות. והאלף ראש האותיות והקלה שבהן, והיא כנגד האחד, ומפני שהיא כנגד האחד תמצאה נעלמת עם כל תנועה. „בראש", „וראשון", „ראשים", „ראשית", „פארה", וכן כל מספר הוא באחד בכח והאחד בכל מספר במעשה [1], ובעבור היותה ראש שמוה סימן המדבר לזכר ולנקבה [2], ונמצאת נוספת בסוף כמו „אתיקהא", ובראש כמו „אזרוע", ובאמצע כמו „והאזניחו". וה"א סימן המדבר, כי כן טעם „הא לכם זרע", ופעם לתימה כמו „הנהיה", ותודיע הדבר כמו „האיש", „העבד", ונבלעת כמו „מזה בידך", ונוספת כמו „לילה", ונעלמת כמו „עושה", „פרעה", „אהרן", „קרחה". והוא"ו תמצא נעלמת עם שורק וחולם. ומדבקת זה עם זה כמו „אברהם ויצחק", והיו"ד עשירית לאותיות ושמוה לסימן בסוף המדבר [3] ואמרו כי בעבור היות עשרה כולל לכל חשבון על כן היו"ד באחרונה כולל לכל סימן רבים כמו „אנשים" ונבלעת כמו „בטרם אצרך" [4] גם תחת וא"ו כמו „הויה במקנך [5] ותחת ה"א כמו „יחסיון" [6] ותחת אלף כמו „כל פקודי כל ישרתי" [7] והוא נוסף כמו „יצהר רבתי עם" [8].

---

1) האחד הוא יסוד כל המספרים. 2) בעתיד ליחוד המדבר בעדו כמו „אפקוד" „אשמור" וכו'. 3) בעבר ליחיד המדבר בעדו כמו „פקדתי". 4) על פי דין היתה צריכה לחיות אות י' אחר הא'. 5) תחת „הווה", 6) תחת יחסהון". 7) תחת „אשרתי". 8) תחת „רבת".

שאלה שנית:

— אמרו המדקדקים כי חלקי הדבור שלשה: שם ופועל ומלה, והסימן: „ואביו שמר את הדבר". „שלמה בנה את המלוא", היש טעם להקדים זה לזה עד שהוצרכו להניח לו סימן?

תשובה:

— כן! יש! כי השם עומד בעצמו אינו מצטרך אל הפועל במה שיורה והפועל מצטרך אל השם, כי הוא הנושא אותו, והוא בו מקרה, והמקרה אינו קם בעצמו אלא על זולתו נשען, על כן ימוט במהרה ויצען, והמלה לא תורה על ענין בעצמה, אלא שניהם זה לזה קושרת, ואהליהם להיות אחד זה לזה מחברת.

שאלה שלישית:

— הודיעני גדר השם והפועל?

תשובה:

— הדבור כלו שלשה מינים, כי יש ממנו סימנים מורים על הדברים בעצמם ונקראים השמות, ויש ממנו שהם סימנים מורים על רשומי הדברים מקצתם במקצתם ונקראים הפועלים, ויש ממנו שהם סימנים מורים על קשירת השמות בפעלים, וגדר השם שהוא מורה על ענין מבלתי שיורה בעצמו על זמן, והפועל מורה על ענין ומורה על זמן בעצם.

וישאל המבקש:

—והנה בוקר ויום שהם שמות ומורים על זמן?

וישיבהו המדקדק.

—אינם מורים על ענין שתהיה מציאותו בזמן, כאמרך עשה ועושה, ועל כן נאמר בגדר השם שלא יורה על זמן בעצם.

שאלה רביעית:

—היאך אמרו כי הפועל העתיד ומה שעבר בטבע, והעומד בהסכמה?

תשובה:

—מפני שהזמן אין לו הפסק, כי הגלגל שהוא סבתו סובב

תמיד, ואם הפועל נשלם כלו כבר נעשה, ואם נעשה מקצתו יאמר על מקצתו נעשה ועל מקצתו יעשה, ועל כן היה מה שאומרים „עושה" בהסכמה [1].

שאלה חמישית:

—למה לא היתה לבני אדם שפה אחת ודברים אחדים, ומה סבה בהשתנות הלשונות ולהיות העמים אלו מאלו נפרדים?

תשובה:

—לפי אמונתנו הלשון היתה אחת בתחלה, והסבה בהשתנותה מה שנזכר בתורה [2].

שאלה ששית:

—התדע לזה סבה אחרת טבעית?

השיב בעל הלשון:

—לא ידעתי.

אמר לו המבקש:

—הודיעני ספרי בעלי חכמת הלשון והדקדוק אשר ראוי לסמוך עליהם ואשר נכונים דבריהם.

השיב:

—בעל הלשון המתחיל במלאכת הדקדוק ובנין הפעלים מהספרדיים היה ר' יהודה חיוג, ואחריו החזיק רבי יונה בעל הכנפים וחבר ספר „הרקמה" וספר „השרשים", ורב סעדיה זכרונו לברכה פירש התורה וספרי הנביאים, ודבריו טובים ויש בהם ענינים אמתיים מצד החכמה, גם יש בהם ענינים אחרים היו דעות חכמי המחקר, והאחרונים מחכמי המחקר סתרו אותם, ואחרים כמו כן חברו ספרים נכבדים קב ונקי בזה הענין, כמו החכם הרב הגדול רב דוד קמחי ובעל השרשים וזולתו.

---

1) הזמן אינו עומד על מקומו אף רגע אחד ואין האדם יכול לכון את ההוה בהחלט 2) דור ההפלגה.

וקרא המבקש עם בעל הלשון ספרי הדקדוק והלשון ובפשט הפסוקים וישב עמו עד מלאת לו שנה תמימה, ויהי כי הגיע העת להפרד איש מעל אחיו, אמר לו המבקש:

— אדני בעל הלשון צוני!

ויאמר לו:

— בקראך הספרים השתדל לדעת הכונה בהם ולהבין, ואל תהיה כסוס כפרד אין הבין.

וילך המבקש לדרכו ובעל הלשון ישב למקומו.

זמרו לה׳ חסידיו והודו לזכר קדשו.

שירו לו שיר חדש הטיבו נגן בתרועה.

שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו:

להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, לדעת מוסר נביאי השיר ותוכחתם, חפש המבקש משורר אשר לו בשיר עשר ידות, מנצח בנגינות ומשכיל שיר ידידות, ולומר מנצוריו לדבר בנכבדי ארץ נכבדות, וימצא משורר אשר המליצה היקר בפיו ונכבד ניבו, וחזון השיר נפרץ בלבבו, איש דברים ורב מהללים, אזן וחקר תקן משלים, והרי נחלי דבש וחמאה בזמרותיו, נופת תטופנה שפתיו, וצוף יזוב משירותיו, ימלא הפה שחוק רוה באמרו אמריו, וצור יצוק פלגי שמן בדברו דבריו, בשוררו שיריו, ועל פיו יעלם אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם, יכפר כל עון וכל חטאת ואם משוא גדולה וכבדה, באמרו מזמור לתודה, בחן שפתיו יצוד הנשמות, וימשוך לו בנועם מליו שרי אדמות, יתנו לו מפרי אמריו ובשערים יהללוהו, ריח שמניו טובים שמן תורק שמו, על כן עלמות אהבוהו, בשירותיו ינשא למעלה נדיבי עם ושועיהם, וישפיל למטה בני בליעל והעושים במעשיהם.

משורר מעשיו תמה לרואים

למען יעשה בשיר פלאים
בהגביהו עד מרום שפלים
והשפילו עדי ארץ לגאים

אמר לו המבקש:

– אדם המשורר, אשר בחכמת שיריו ישנים יעורר כתמי התוגות במליצותיו ילבן ויברר, וכל אמרותיו אמרות טהורות, והוא נעים זמירות, צופה הייתי בשירותיך, אשר מפניני הצחות חצובות והסתכלתי בזמירותיך, והם אור זרוח ובוקר לא עבות, ודברותך מצוף דבש ערבות, ושירותיך ראויות להלל בהן לרוכב ערבות, וכל דבריך במשפט תכלכל, להבין אמרי בינה ולדעת מוסר השכל, ואחר שחננך ה׳ דעת, חובה עליך להתעסק בחכמות האמתיות וסתריהן לדעת כי הן צורת האדם וצלמו, ובשכל נבדל האדם על כל נבראי מטה וה׳ יהיה עמו, ואינו מהנכון לבלות הימים בהבלי המשוררים, אשר פיהם דבר שוא ולשונם תהגה שקרים, ולטוב רע ורע לטוב אומרים, הבנים על יסוד השוא שיריהם, ותהי האמת נעדרת בדבריהם, הנושכים בלשונם וחקקי און חוקקים, ובכזבי הדמיון מחזיקים, ויתלקטו להם אנשים רקים, וצדקו באמרם המושלים, כי החכמה כפרי והשיר כעלים, ואמר החכם: המצליח מאוד מבני אדם, מי שמתעסק מנעוריו בחכמת המופת לא בהבלי המשוררים.

ואמרתי אני:

כלה ימותיך בחפש סוד
חכמה ודעת לא בדברי שיר
ולעמוד להתחכם ולדעת
דעַת קדושים דרכך תישיר

ראיתי והנה הפכפך דברי המשורר וזר, נכרי לחכמי לב

ולאנשי אמת מוזר, כי לכילי יאמר שוע ונדיב אל נבלים דבר בליעל יוצק בו, ועמו התולים, זה דרכו שכל לו וחמה ושוא ודברי כזב בשירותיו ומזימה ועל יסוד השקר בונה בית אפל, וטח קירותיו טפל, ויצפה אותם סיגים מחוץ ומבית, נוטע כרם והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים ולילה שמיר ושית, והמבוקש מדבריו והנדרש להיות בהם הכזב מפורש אומרים אמור השיר עגבים, ופונים אל רהבים, ומלאו בתיהם שקר ושטי כזבים, חומר הבתים גרוע ושפל, מאסו הבונים ביסוד האמת והנם טחים אותו תפל, והוא מחומר ההיקש החמשי הגרוע והאפל [1]), אין נונה לו כי אם חושך ענן וערפל, ובעבור כי חכמת השיר מהאמת רחוקה, ורוה שקר בפי נביאיה ומהאמת נעורה ורקה, לא ישמשו בעליה אלא בשמות המושאלים והמועתקים אשר הם מהורות על האמת רחוקים, ולא ישמשו בשמות המוסכמים, אשר תשמרם פי חכמים.

וכשמוע המשורר מליו גער בו גערה, וחם לבו בקרבו, ובהגיגו אש בערה, ויאמר:

–צדק הקדימני במשלו, כי מי שלא ישכיל הדבר הוא שונא לו, ולולי שאני נושא פני המוסר בהבל פי שרפתיך, ולחרפות לדראון עולם שמתיך, כי חרפת מערכות המשוררים, אשר כל דבריהם על אופניהם דבורים, וזה דרכם להזהיר האדם לקרות מוסר וחכמה, ולבקש סגולת הנפש החכמה וכל מעשה רמה, ולשבח מעשה הטובים, ולהלל ולאשר מעללי הנדיבים, ולנבל ולגנות בני בליעל, האומרים לאל סור ממנו וישעו לבמות בעל, ולפרסם החנפים אשר ביוצרם מעלו מעל, ומעשי הרעים להודיע ולהלשין, וכמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה: האי מאן דסנו שמעניה שרי לבזויי בגי״מל רי״ש ושי״ן.

אמור איך תערוך איש אל משורר

---

1) ההיקש הש יריי, החמישי בין ההיקשים לפי דברי הרמב״ם.

והוא הלב ישמח עת ישורר
ויַמתיק עם חבריו סוד ורעיו
וחיי המקנאים בם ימרר
ולרדוף הוד מיודעיו יעירון
ולדרוש כל יקר אותו יעורר
וישים מחשכי הדברים
באור ודבר שפתים יברר
וראש תנין ילידי יום ישבר
בעוז שיריו וים תוגות יפורר
ויניח במליו אוהבי תום
והיושר ושונאיהם יצורר
יברך מעשי נדיב ופועלו
כמו כל מעשי כילי יארר
יחרף הזמן יען יעקש
ישר לבב ואת דרכו יסורר.

קום המבקש ושמע ועדי האזינה, ולץ שמע גערה ופתי חכמה הבינה, ראה כי בשיר אומרים תהלות לאל, אשר שוררו אנשים מלפנים משה ובני ישראל, ושירת האזינו שהיא כוללת כל עקרי התורה, כלה על דרך השיר אמורה, ומהמשוררים היו אנשים צדיקים וישרים, ברוח הקודש מדברים, וספר תהלים ברוח הקודש כתוב וכלו מזמורים, וחכמינו קראו קודש הקדשים לשיר השירים, יען בו נאמר דבקות הנפש במקורה, ואהבתה וחשקה אל יוצרה, ודרך השיר להעיר האהבה ולהמתיק סוד האוהבים, ולפרסם השנאה ואיבת האויבים, והחכמים הקדומים אמרו כי הפסד היצורים והויתם, השנאה והאהבה סבתם, כי

בשנאה יתפרדו וזה מעל זה ירחקו, ובאהבה יקרבו זה לזה ואיש ברעהו ידובקו, ומטבע המשורר לרדוף אחר הנאות בדבורו ובפועלו, ושפת יתר נאוה לו, והשיר הטוב ראיה כי טבע זך טבע אומרו, ושהוא מגדולי הנפש ואשר המלכים חפצים ביקרו. וישא משלו ויאמר:

בשיר בעת יפול לנפשך חבל
רבים יהודוך ושרי תבל
תתן אליהם את רעות רוח והם
לך יתנו כספם וגם זה הבל

וזכרו כי באומה מן האומות, מלך רב ואוזר חיל ותעצומות, העמיד במשפט ארץ, ויפרוץ באויביו פרץ, והרשעים לא שכנו ארצו ויתנם לכלה וחרץ, ויהי כשמש הודו, וראוהו אנשים ולא מחל על כבודו, ובתקפו ובגבורתו, נשאת למעלה מלכותו, בן חורין וחכם בכל חכמה, ובתחבולות עושה לו המלחמה, גבור חיל נודעו בעמים פעליו, ואני הוא האומר עליו:

לא עצרו כח לנגדו לוחמיו
אך נחבאו כצאן טובח
לא יחרד ברבות חיליהם
ואיך ברבות תישים יחרה זובח.

והוליד בן ואין בידו מאומה ממדות אביו המעולות, ונולד רש מקניני מעלותיו הגדולות, ויתבונן אביו בדרכיו והביט און בו ולא ישרו בעיניו מהלכיו, כי אינם כדת המלכים וכהלכה, והוא נער ורך לא יצליח למלוכה, והמלך נעצב אל עמו, בראותו כי אין ממלא מקומו, כי בהיות המלך מכלכל במשפט דבריו, והוא חכם ומבין לאשוריו, ישמח כל עם הארץ ותשקוט כל

עיר, ואם הוא סכל יאנח עם וקול מהומות בארצו ובלהות בעיר, ובחלות הלב ידוו כל האברים ותהי אנושה מכתם, וכן העם לפי שכל מלכם תהיה הצלחתם, ואמר שלמה: „מלך במשפט יעמיד ארץ", ואמר החכם: כשירצה השם להטיב לאומה ישים השכל במלכים, והמלכות בחכמים.

ואמרתי אני:

ברשות האל דרכי העם
ישים השכל במלכיו
כי טוב עם ועם יהיה על
פי שכל שריו ונסיכיו.

וישלח המלך לחכמים יודעי העתים ללמדו חקי המלכות ולהדריכו בהם, ולהורות אליו מוסר המלכים והנהגותיהם, ויסרו אותו ולא היה שומע אליהם, והיה הולך בשרירות לבו וחבור עצבים, ויתאבל המלך על בנו ימים רבים, עד שנואש ממצוא מרפא למחלת נפשו, וישלחהו מעליו וגרשו, ולקץ ימים בא משורר גדול במלכותו, מקצוי ארץ אשר אין כמותו, ויגידו לו דאגת המלך על סכלות בנו ורוע הנהגתו, ויבא לפני המלך ויקד לפניו וישתחוה, ויאמר: יחי אדני המלך ובוראו יחישה מפלט לו וכל אשר יאוה! ויאמר המלך לו: מה מלאכתך? ומאין תבא ומאיזה עם אתה? ויאמר: ערבי אנכי ומלאכת השיר מלאכתי מאז ועד עתה, ואני בא מהאי הנקרא אי השיר, יען כל שוכן בו יפתח שפתיו בזמירות וישיר, ואני הגד הוגד לי דאגתך ויגונך על אודות בנך ואם כשר הדבר בעיניך, ישב הנער אתי ימים או עשור, ואני אדריכהו במוסר המלכים ואיסרהו אסור רוח השיר אתן בקרבו, ואז תבא חכמה בלבו, ונחה עליו רוח דעת וחכמה ורוח עצה וגבורה למלחמה. ויאמר המלך: קחנו ועיניך שית עליו, ואולי בלמדך אותו יתנכר הנער

במעלליו, ויהיו ישרים וזכים פעליו, ותהי משכורתך שלמה מעמי, ואתה תהיה ועל פיך ישק כל עמי, ויחל המשורר לפעמו במחנה המשוררים, וללמדו ספר הצחות ולשון השירים, ויהי בדרך וימצא להקת נביאי השיר ונהפך לאיש אחר והשיר, אז אמרו הרואים: מה זה היה לבן המלך הגם הוא בנביאים? ויהי כנות הרוח עליו, דבר נכבדות וישא משליו:

לי לב יאוה לעלות אל ראש
עש או היות נקבר בתחתית הר
נפשו להשיג מעלה עליו
תקל ולרדוף היקר מהר
כי מי בעפרה חשקה נפשו
יקר בעיניו לו יהי מוהר.

וראה אדם מייסר בשוטים, לאחד מהשוטים, וישא משלו ויאמר:

בזד יהיר בלי תחת גערה
ואך כי לילה ויום תשיחו
ואל תכה בשבט גו חסר לב
לישר מעוה לבו ורוחו
אבל הכה ופצוע לראשו
למען כי מקום השד במוחו.

אחרי כן גרה המשורר מדון בינו ובין אחד מרעיו, ויהי ריב בינו ובין אחד ממיודעיו, ויאמר בן המלך להכותו בחרב שיריו וירה אליו חצי אמריו, ואני ענינם העתקתי, ובזה הספר אותם תקקתי.

אשאל לאדם בחלום אחזה

אותו הזה הרק והנבזה

מצאצאיך ? ועני:

חוה אגרש אם אמת הוא זה

ילך בן המלך הלוך וגדל וה׳ עמו, ונשמע שמו בגוים ויגדל שמו, וישלח המלך בעדו, ויבא אליו עם המשורר אשר למדו, וכראות המלך פניו אמר: התנכר הנער הזה במעלליו, והכרת פניו ענתה בו כי צלחה רוח אלהים עליו. ויגד לו המשורר כל אשר קרה לו, ויתן לו ככל חפצו ומשאלו.

אנוש ערום ובמלאכתו מהיר לב

ולהשיג כל יקר מעריב ומשכים

אזי אתיצבה לפני מלכים

ולא אתיצבה לפני חשוכים

אמר המבקש אל המשורר:

—אשאל ממך שתבאר לי ארבע שאלות בענין השירים, כי לא מצאתי מי שבארם לי מכל מה שראיתי מהמשוררים.

ויען המשורר:

—העמק שאלה כי יש עמי תשובה על כל שאלה.

שאלה ראשונה:

—הודיעני עיקר השיר וגדרו, ובמה ירצה שירו?

תשובה:

—גדר השיר כי הוא מאמר מחובר ממה שיחקה הדבר, כלומר ממה שידמה לו, ושיהיה נחלק בחלקים ידבר בהם בזמנים שוים, כלומר שיהיה שקול, וזה הכרחי בקיום השיר, אבל יהיה השיר יותר מעולה כשיהיה תכליותיו מאותיות בעצמם, וביפות המשורר אותו בזהב הצחות.

שאלה שנית:

—למה אמרו כי מלאכת השיר יש להם רושם גדול בהמון ותחת גערת השיר בהם. ולמה היו תוכחות הנביאים עליהם השלום בדברי שיר ותהלותיהם?

תשובה:

—הטעם בזה מפני שהשיר בנוי על הדמוי, וההמון נמשכים בדעותיהם אחר הדמוי, ועמם ישתמשו במאמרים השרים כשידברו עם אדם שירצו שיהיה פועל מהפעלים, ווירגילהו מעט מעט לעשות, והאדם הזה אפשר שאין לו עיון בפעליו לחסרונו, ועל כן צריך שיזהירוהו בדמיון על הפועל אשר יבוקש ממנו שיעשוהו, ויקום לו הדמיון המקום העיון, ועל כן היו לו המאמרים מיפים ומפארים הדבר.

שאלה שלישית:

—ומה הטעם שהיו המלות אשר ידברו בהן המשוררים שקולות?

תשובה:

—מפני שאז תהיינה יותר שלמות בדמוי ומפוארות אצל הנפש המדמה המתאוה לראות הדבר המפואר והיפוי, כמו שיתאר האומן הצלם במחוגה ומיפה אותו במיני הצבעים והזהב.

שאלה רביעית:

—היאך אמרו המאמר השירי סבה להטעות, עד שיחשוב האדם כי דמיון האדם הוא הדבר בעצמו וכל שכן כשתחסר כן הדמוי?

תשובה:

—לא ידעתי.

אמר לו המבקש:

—הודיעני בעלי השירים אשר ערבו שירותיהם ונעמו זמירותיהם.

השיב המשורר:

—השירות על שלשה מדרגות, יש שירות נאמרות בנבואה

כשירת „אז ישיר משה” ושירת „האזינה” ואלו במדרגה העליונה, ויש שירות נאמרות ברוח הקודש כשירות דוד וזולתן משירת „תהלים” ו„משלי” ו„שיר השירים” ואלו במדרגה השניה, ויש שירות אחרות חברו אותן חכמי המשוררים בתשבחות האל יתברך ומעשיו הנפלאים, ואלו במדרגה התחתונה, אבל שירות המשוררים בשבח בני אדם ובגנותם הן ככסף סיגים על חרש מצופה, וכצלם העשוי מעץ אשר עשהו בזהב אותו ייפה, ולא יעלה על לשונו בעל דעה אלא אם יהיה לצורך שעה, ומעת הוסר התמיד ובגלות נפלנו נקחה ממנו רוח הקודש, וסבלנו ונואלנו ונאלמנו דומינו והחשינו מטוב וכאבנו נעכר, ואיך נשיר את שיר ה׳ על אדמת נכר. אבל המשוררים שהם במדרגה התחתונה, היו מהם באי ספרד כהחכם רבי שלמה בן גבירול זכרונו לברכה, והנגיד רבי שמואל זכרונו לברכה, ורבי יהודה הלוי, ורבי משה בן עזרא, ורבי אברהם אבן עזרא, והרב רבי יצחק אבן גיאות, והחכם הרב רבי משה אבן קמחי זכרונו לברכה, והרב רבי יהודא בן גיאות, ורבי יוסף בן אביתור זכרונו לברכה ואחרים רבים מהם בספרד, ומהם בקטלוניא ופרובינצה, ואין ראוי להשיר משיריהם אלא מקצת פיוטים ולא כלם, ובשירי דוד לבדם ראוי לשבח השם יתברך ולהללו, והאמת כי דומיה תהלה לו.

אחרי כן ישב המבקש עם המשורר חדש ימים ויראה לו השירות הצחות ששרו חכמי המשוררים. וכאשר רצה להפרד ממנו. אמר לו:

–אדני המשורר, צוני.

אמר לו:

– חשוד כל האדם והשמר ממנו, ואל תהלל אותו עד שתנסנו, וזאת השירה שימה בפיך, ודבריה אל ילוזו מעיניך.

קנה דעה קנה שכל וחכמה

בעודך חי ותור אחרי מזמה
חקור בינה חקור סודה בכל לב
ותושיה היה דורש בעצמה
הגה כל יום ובלילה הגה בה
ומעינך תגרש התנומה
יגע בה כי אזי תמצא עמוקה
ואז תבא לבית קדשה פנימה
דעה כי היא למדת לב תעלה
והיא חיי יחידה החכמה
לבש יושר לבש כמעיל צדקה
עטה תומה עטה שריון כשלמה
נטוש השוא נטוש שקר וכזב
ותמצא האמת נפש איומה
ומחמדי זמן יהיו נקלים
בעינך כי זמן הבל ורמה
והספר יסיד זהב וכסף
וכל מה על אדמה הוא אדמה
עזוב תועה עזוב דרך סכלים
ולמה כאויל תשגה ולמה
אשר יוליכך למקום אבדון
ויושיבך בארץ הנשמה
ומעדן יגרשך מהרה
ועד עולם ישכנך באדמה

ואם מצוף אויל תשבע ודבשו
אזי ממחרת תשבע כלימה
ואל תשב בשפל הכסילות
עלה לך על שמי שכל ורומה
ומרכבת סעיפך לעלות על
מרום חכמה תהי לעל בתומה
וגוף שפל בהרחיק תאותו
תמיתנו עדי יהיה שממה
ואם תמית בבקש האמת את
גויתך תחיה הנשמה
וררת אל שאולה חי הלא טוב
לאדם מהיותו כבהמה
ואם ממאסר מות רצונך
להנצל תהי נצל בתומה
ואם תרצה חיות עד אין שחקים
קנה דעה קנה שכל וחכמה.

גם אלה השירים תכתוב על לוח לבב:

דרור ממאסר סכלות קרא לך
וצא מהאפלה אל נגוהים
ואם תאור באור שכל אז נפ־
־שך מיד שאול יפדה אלהים
ושפלי היקום הרחק ותיגע

להדבק בנפשות הגבוהים

וילך המבקש לדרכו והמשורר שב למקומו.

ברוך ה׳ השולח אמרו ואמתו להנחות לב האדם והחונן דעתו, האל המורה ליראיו הדרך הישרה, המוציא לאוהביו מחאפלה לאורה, ויהי עליהם סתרה, ועד הנה הגיעו דברי האגרת הראשונים, ואלה דברי שיר האחרונים, ומהיום הזה והלאה אין לי חלק בשירות, ולא נחלה בזמירות, ועת לדרוש את ה׳ והוא בחסדו יורני הדרך הישרה ומחטא בלשוני ישמרני.

אמן! אמן!

לך יוצר לך נפשי צמאה
בארץ מתשואות התלאה
לך יוצרי לך כמה בשרי
בארץ מלאה מוטה ושואה
בארץ מחשכים אין נגוהות
ושוד נשמע בכל עבר ופאה
כדור אין בו לבד זדים ארורים
ופיז מרמה ותהפוכות וגאה
חשוך את עבדך מהם וחסדך
יהי נוחם לרוחו הנכאה
ויישר מעות לבי וממ־
־חלת התאוה נפשי רפאה
לך תכסוף ותכלה אל בראתה
ובראת כמותה כל בריאה
לבקש אותך אתך תשוטט

בעוד כי היא במחשכים כלואה
בעוד עב תאוה תחשיך ראותה
מאורך איך תהי צופה ורואה
ואיכה תעבוד אותך בשמחה
בעוד אותה יסובב חיל מלאה
ואיך בה רוחך תבא בעודה
בארץ היא מתועבות טמאה
שלח אורך אלהים ואמתך
להנחותה ואל חליה רפואה
עדי תשכח למורא איד זמנה
וממך היא לבד תהיה יראה
ורעה מבשרך העבר כי
לבבה היא להשכילך מלאה
פדה מיד שאול אותה והצל
ועל שרף כרוב תהיה נשואה
הבינה דרכך אלהים
ודעת לא תהי מנה פליאה
ואם תדעך אז תמצא חן
בעיניך ולא תהיה שנואה
והורוה והפק לה תבונה
ונקנה בחסדך משגיאה
מחה את כל עונותי למען

נשוי פשע אהי וכסוי חטאה
ולב צמא לך רוה צמאו
מקור חייו ואל ימות בצמאה
אשר דורש בטובך שאלתו
וזה חפצו ומי יתן וראה
ולדעת דרכיך ולראות
כבודך מאוד ייגע ונלאה
ועולם זה בעיניו קל ואמנם
לך יוצרי לך נפשי צמאה.

תם

הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני.
הסתר פניך מחטאי וכל עונותי מחה.
לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי:

דברי האגרת האחרונים.

תורת חכם מקור חיים לסור ממוקשי מות.
כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר.
תחלת חכמה יראת ה׳ ודעת קדושים בינה.

ויהי ככלות המבקש לחקור עניני האנשים אשר חקר כונתם, וירא והנה לא הגיעה להם ההצלחה המבוקשת שהיא ההצלחה האמתית, ולא ראה אותם בתואר האדם המעלה, הבין כי כל מעשיהם ודעותיהם הצעות ומדרגות לעלות עמם אל ההצלחה האמתית שהיא הידיעה, אז חקר ודרש ושאל הטיב: באיזו ידיעה תמצא זו ההצלחה? ומאין תבוא ואיזה מקומה? ובאי זה חכמה תבאר מהותה? ויחל להתוכח עם המאמין בתורה אם המצא תמצא בה, ויתוכח עם המאמין בתורה האמתית שהיא תורת משה עליו השלום, יען כי זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל הסכימו רוב העולם שהיא מאת השם יתעלה ויתברך, ושאר נימוסי העמים סדרו אותם חכמיהם ומנהיגיהם כפי המועיל להם וכפי הזמן והדעות, והם משתדלים לדמות נימוסיהם לתורתנו ולקרב מעשיהם למעשיה, כמו שהעושה תבנית דומה לתבנית אדם משתדל בכל כחו שתהיה דומה לתבנית האדם, והם מיחסים נימוסיהם לשם יתעלה ויתברך כדי להגדילם בעיני ההמון, ולמען יאמינו העונש על המעשים הרעים והשכר על המעשים הטובים. ואמר החכם: החמס בטבע הנפש, ואמנם ימנעה מזה אחד משני דברים: או פחד או עונש או תועלת שכר.

וידרוש המבקש איש חכם בתורתנו אשר תורתו אמונתו. ויוגד לו לאמר: הנה הוא מתבודד באחד המקומות! וימהר ללכת שם וימצאהו קורא בתורה, ושבת בראשית היתה. ויאמר לו:

— אלהים עמך החסיד ירא אלהים וסר מרע!

ויען האיש:

— אלהים ידריכך בני באמתו, ויפקח עיניך במאור תורתו!

ויאמר לו המבקש:

— מה מלאכתך אדני?

ויאמר:

— את האלהים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה ובתורתו חשקה נפשי, ואין לי עסק בהבלי העולם ויתקיים על ידי אחרים, וגם אתה הודיעני מה חפצך ומה בקשתך ומי הביאך הלום?

ויען המבקש:

— זה חפצי וזאת בקשתי לדעת הצלחת האדם ולמה נברא ומה תכליתו, ואני כבר חקרתי ענינים רבים אומרים שהגיעו לתכליתה, וכשחקרתי ענינים מצאתי שדם רחוקים מעניני בני אדם ועד הנה לא הגעתי תכליתו, ומצאתי רבים ממנה כרחוק מזרח ממערב, וצדקו האומרים בעת הבחינה יכובד האדם או יבוזה, וראיתי כל אחד מהם יזכה את ארחו ומכסה פשעיו, ואומר אך עשרתי מצאתי און לי, וצדקו האומרים כי אין אדם רואה חובה לעצמו. ואמר שלמה עליו השלום: „כל דרכי איש זך בעיניו ותוכן רוחות ה'". ואמר: „יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות".

ענה המאמין:

— שלום אתה ושלום בואך! אם באמת ובתמים נדבה רוחך לדעת תכלית האדם ולמה נברא, הט אזנך לי ושמע תורתי, ודע כי האדם נברא לעסוק בתורה ולהגות בה יומם ולילה

למען ישמור לעשות ככל הכתוב, כי אז יצליח בדרכיו ואז ישכיל, וזו היא תכלית האדם והצלחתו האמתית, ובזכות התורה יחיה האדם בזה העולם ויזכה לעולם שכלו ארוך, וכן נאמר: „כי היא חייך ואורך ימיך". וחכמינו זכרונם לברכה אמרו כי העולם הזה לא נברא אלא בעבור המתעסק בתורה, כאמרם: „מאי זה כל האדם? כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה", ואמרו: „אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה". ואמרו: „העולם ומלאו לא נברא אלא בזכות התורה".

שאל המבקש:

– ומאי הוא עיקר ענין התורה?

השיב המאמין:

– עיקר התורה להאמין שיש בורא לעולם הוא אחד, והמציא כל הנבראים מאין, ולהאמין כי העולם מחודש ואינו קדמון, כמו שאומרים הכופרים, ושהוא יתברך משרה הנבואה על הנביא, והוא שלוחו להודיע לבני האדם רצונו, ומשנה הטבע על ידו ועושה המופתים, ולהאמין השארות הנפש אחר הפרדה מהגוף והעונש והשכר.

שאל המבקש:

– הגידה נא לי אם ידיעתך אלו העקרים היא בראיה או בקבלה? כי שמעתי אומרים כי היודע דבר בקבלה, כהולך באישון לילה ואפלה.

השיב המאמין:

– שמעתי דברי הכופרים ואגיד לך דבר, כי אין לי ראיה אחרת על זה אלא כך קבל משה רבינו עליו השלום מהר סיני, ואנחנו קבלנו ממנו, ומה צורך לראיה אחרת ועינינו ראו ואזנינו שמעו.

שאל המבקש:

–ואם יקשה מקשה על אמונתך, ויאמר כי האלהות שנים, האחד ישגיח בעליונים והשני בתחתונים, כמו שיש מאמינים

זה וכדעת אחר שאמר שמא חס ושלום יש שתי רשויות ולא יקשיב לקבלתך, ויאמר כי כל העולם קדמון ויביא ראיות ממה שיראה האדם, ויאמר כי שנוי הטבע נמנע ויהי מסופק אם הנפש נשארת, וכל שכן במצאו שלמה עליו השלום שאמר: „מי יודע נפש האדם העולה היא למעלה", ויהיה על אמונת הפילוסופים שאומרים כי כל הנימוסים הם מתנהגת אדם ומעצמו, כדי שלא יפסד סדר בני אדם ולהתמיד השלום ביניהם, מה תשיבהו?

השיב המאמין:

— זאת תהיה תשובתי בקצרה ואומר, כי האדם חיב להשען בכל אלו הדברים על מה שנאמר בתורה, ואין צריך להשען בשכלו, מפני שיש בתורה סודות אלהיות ילאה לחשיגם השכל האנושי, ועל זה אמר שלמה: „רחוק מה שהיה ועמוק עמוק מי ימצאנו", ואמר: „וגם את העולם נתן בלבם", ואלו היה יכול האדם להשיג אותם הסודות מצד שכלו היה נשען על שכלו ולא היה מצטרך לנבואה ולא היתה תועלת בה, והדברים שנזכרו בתורה שירחיקם השכל והם מגונים אצלו אינם רחוקים ומגונים אצל האמתה, אבל הם אמת אצל השכל האלהי, והאדם אף על פי שהגיע לתכלית השלמות מהאנושות הוא אצל השכלים הנפרדים במעלת הקטן והפתי אצל האדם השלם, כמו שרבים מהקטנים ירחיק שכלם דברים רבים ממה שאינם שוא אלא אפשריים, כמו האדם שהוא בתכלית השלימות אצל השכלים האלהיים, ואני אומר לך כי יש רבים מהמעינים מיגעים נפשם למצוא עומק הדברים ולעמוד על תכליתם וייגעו לריק, ויקרה להם מה שאמרו חכמים זכרונם לברכה: „צלל במים אדירים והעלה חרס בידו", ושלמה עליו השלום אמר: „וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא", ואמר: „כל הדברים יגעים". וזכרו כי היה איש מתבודד לדעת סודות הבריאה, והיאך נברא העולם ולמה נברא, והיה תמיד חושב בזה, ויהי היום וישכם בבוקר ללכת על שפת הנהר כמנהגו, מפני שהחכמים הקדמונים כשהיו

רוצים לחשוב בדברי חכמה יוצאים מחוץ לעיר והולכים כדי שתיגע הגוף ביגיעת הנפש, ויהי הוא הולך על שפת הנהר וחושב לדעת תכלית זה העולם, והאיך נברא, ואם הוא מחודש או קדמון, ומה למטה ומה למעלה, ומה לפנים ומה לאחור, והנה איש עומד על שפת הנהר, ולפניו חפירה קטנה אשר לא תכיל מלא כד מים ובידו כלי, והנה ממלא הכלי מהנהר ומערה אותו אל החפירה, וירץ האיש לקראתו ויאמר לו: מה המעשה אשר אתה עושה? ויאמר: עלה על לבי להכניס בתוך זה החפירה,כל המים שעברו בזה הנהר ושעתידים לעבור מיום שנברא העולם עד סופו. אמר לו: אין זה אלא שגעון גמור ודבר נמנע. ויען האיש: יותר שגעון ויותר נמנע מה שאתה חושב לדעת! ויסתר האיש מעיניו ויבקשהו ולא מצאו, וידע האיש כי באה לו התצוררות אלהית, כדי להחזירו מטעותו ולהשיבו אל נכון, ולא שת לבו עוד לחשוב באותם הדברים.

אמר המבקש:

—לכן, אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלהים ויפקח השם יתברך עין שכלך לבאר שאלותי. למה נאמר „ואל משה אמר עלה אל ה׳" מי היה האומר? והשם יתברך היה מדבר, עמו? ועוד מאחר שעשרת הדברים היו כתובים באצבע אלהים, למה לא נכתבו במשנה תורה כמו שהיו כתובים על הלוחות, כי יש שנוי ביניהם במלות? ועוד אני שואל ממך: התאמין כי השם יתברך אינו משתנה בשום פנים, ושהדברים הנרצים לפניו הם נרצים לעולם וכן הנתעבים נתעבים לעולם?

השיב המאמין:

—כן הוא בלי ספק כי כן נאמר „כי אני ה׳ לא שניתי".

ויאמר לו המבקש:

— אם הדבר כן למה לקח עמרם דודתו, ויעקב שתי אחיות, ואחרי כן נאסר זה? ואמר כי „את כל התועבות האל" אלמה לא אסר זה על האבות?

השיב המאמין:

– אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כי המדקדק בכיוצא באלו הוא בעיני כופר ומקצץ בנטיעות, וצדק האומר כי מי שבקש חדת בויכוח כופר, ואני רוצה להיות כמו שצונו השם יתעלה ויתברך: „תמים תהיה עם ה׳ אלהיך״, ועוד אגיד לך דבר, כי כל המוסיף בדקדוק בכל כיוצא בזה מוסיף מכאוב ולא ימלט מאנחה ודאגה כל ימיו, ועל כן היה המאמין בתורה כפי המובן מפשטיה בששון ושמחה כל ימיו, כאמרו: „פקודי ה׳ ישרים משמחי לב״, והאחרים שחוקרים ומדקדקים באלו הענינים ביגון ועמל, ועליהם נאמר: „יוסיף דעת יוסיף מכאוב״. וחכמינו חכמי התורה כבר פירשו על דרך האמת והשכל אלה הדברים הנראים כזרים, ופירושם באמת נאמרים, ועין בדבריהם ותמצא מרגוע לנפשך.

השיב המבקש:

– אתה אומר הפך מה ששמעתי מפי חכמים ונבונים, שפרי החכמה השמחה והמנוחה.

השיב המאמין:

–דבר ידוע הוא, כי האדם הנשען על בוראו ומאמין בתורתו אמונה חזקה הוא מאמין בשכר העולם הבא ובוטח ביוצרו שיזכה לאותם החיים, והנה הוא חי בשמחה כל ימיו, ולא יפחד מהמות לדעתו שנפשו לא תמות, אבל החוקרים והמדקדקים באלו הענינים הם מסופקים בשכר העולם הבא, ומי שהוא מהם עשיר לא ישמח בחלקו ויחיה חיי צער, מפני שיודע חייו ושאין לו השארות בזה, ויפחד וידאג מהמות, כי אינו מאמין שתהיה נפשו אחרי מותו, ומי שהוא מהם עני כל שכן וכל שכן.

אמר לו המבקש:

– רצוני לדבר עמך מתורה שבעל פה, אולי תבאר לי משם דברים שאני מסופק בהם כי בעלי הקבלה זכרונם לברכה הוציאו לאור דברים רבים מדברי התורה, ובארו אותם תכלית הביאור, והעירו על דברים נפלאים למי שמבין דבריהם.

השיב המאמין:

– כן הוא! כי לולי הקבלה היינו משמשים כעורים בקיר.

שאל המבקש:

– אשאלך שתודיעני למה נכתבה תורה שבעל פה כמו שנכתבה תורה שבכתב, ואמרו זכרונם לברכה: „דברים שאמרתי לך בכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, ודברים שאמרתי לך על פה אי אתה רשאי לכתבם".

השיב המאמין:

– הטעם כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, כי הדבר הכתוב כל אחד יבן אותו כפי דעתו ודעות בני אדם אינן שוות בהבנתן, ועל כן נמסר הדבר לשופט אשר יהיה בימים ההם, ואתה רואה כי כשנכתבה תורה שבעל פה לצורך השעה באמרם זכרונם לברכה: „עת לעשות לה' הפרו תורתך", ושכתבו היתה סבה שרבו המחלוקות והדעות והקושיות, ונפלו באחרונה במה שברחו ממנו תחלה.

שאל המבקש:

– אני רואה בדבריהם דברים שראוי לתמוה מהם כאמרם זכרונם לברכה: „אסור לו לאדם לכוף את אשתו לדבר מצוה שנאמר ואץ ברגלים חוטא". וכי מה ענין זה לזה?

השיב המאמין:

– זה וכיוצא בזה הוא לאסמכתא לדבריהם, לא שחשבו שזה פשט הכתוב, וענין זה כי מי שמכריח אשתו שלא לרצונה חוטא, וסמכו זה הענין לזה הפסוק, פירוש ברגלים כמו „ובשליתה היוצאת מבין רגליה".

ואמר לו המאמין:

– ואתה שמדקדק בדברים למה נאמר באברהם „וכרת לו הברית" ואמר „וכרת עמו"?

השיב המבקש:

– מפני שלא תמצא בלשון כריתת ברית אלא עם מלת

„עם" לא עם מלת „לו", כאמרו: „כרת ה' את אברם ברית לאמר", „ואת" כמו „עם" כאמרו: „את יעקב איש וביתו באו", ואמר: „לא אתכם לבדכם".

השיב המאמין:

– אין זה כלום, אבל חכמינו זכרונם לברכה גלו זה הסוד ואמרו: „מלמד שהקדוש ברוך הוא אחז את אברהם והיה חותך", לכך נאמר „וכרות עמו"!

השיב המבקש:

– זה אמת, אבל לא על הדרך שאתה מבינו, ורמון מצאת קליפות אכלת ותוכו זרקת, ואני מבקש ללקוט שושנים ואתה רוצה להטעין אותי חבילה של קוצים.

השיב המאמין:

– על כיוצא בך נאמר: „באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך".

השיב המבקש:

– הנראה לי שאין לך ידיעה בפשוטם של פסוקי התורה שהוא העקר, כמו שאמרו זכרונם לברכה: „אין מקרא יוצא מידי פשוטו", ורצוני לדבר עמך בשאר ספרינו, ואחל לשאול לך במשלי", אמר: „מי עלה שמים וירד", ואני שואל ממך שתבאר לי כונת אלו הפסוקים אם ידעת?

השיב המאמין:

– חכמינו זכרונם לברכה ביארו זה, כי אמרו: „מי עלה שמים" – זה משה, „מי אסף רוח" – זה אהרן, „מי צרר מים" – זה אלישע, „מי הקים כל קצוי ארץ" – זה אליהו.

השיב המבקש:

– גם זה דרש, כי אם היה זה כונת אמרו, מה חכמה הודיע?

אמר המאמין:

– השמעת אתה בו נכון מזה?

השיב המבקש:

— קבלתי דבר זה מהחכמים, ואני אומרו ברמז ובקצרה, ואני ערב לך שלא יכנס באזניך, אשתוללו אבירי לב ותמהו חכמים איך נתן השכל במרומים רבים, ובשפל ישב וירד על ירכתי ארץ וישכב וירדם, על כן יאמרו המושלים, כי האשה מצודה פרוסה לצוד בה האיש, וכן אמר שלמה עליו השלום: „ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה, טוב לפני האלהים ימלט ממנה והחוטא ילכד בה", ופליאת דעת מהם איך הנפש קשורה בבשר, ומה סבת זה, ומי השליט ברוח לכלוא את הרוח, ונבצרה מהם מזימה, ואיך הושרש ולא ישיגהו החוש הנגר כמים הרצים אשר לא יעמוד עצור בנודם, והנהו כערום אשר ייראכי ערום הוא, ויחבא וימאן להראות עד שילבש בגדיו ויכסה ערותו ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים אשר חליפות לו מאין הפסק אפילו כהרף עין, וזה עושה תמיד, על כן לא ימוט לעולם, ותמהו איך קצוי ארץ כגליון חרוץ תמיד, ואיך היו לשמה כרגע ולא ספו תמו והארץ עומדת, ואיש האלהים 1) אשר שלח להורנו סר לראות ולדעת מה זה ועל מה זה.

השיב המאמין:

— אתה מדבר עמי קשות ודברים משובשים לא יבאו באזני ועמל הם בעיני, והם כדברי חלומות המדברים שוא אין להם פתרון, והם יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר.

אמר לו המבקש:

— וידעתי גם אני כי הסכלות השמינה לבך מהשכיל, והכבידה אזנך משמוע, ועיניך השע, והנה התברר לי שאין לך עסק בנגלות, וכל שכן בנסתרות, וכל ידיעתך להשמעת אזנים ואמונתך מצות אנשים מלומדה.

ויחר אף המאמין במבקש על צדקו נפשו. ויאמר לו:

---

1) משה רבנו שראה את הסנה בוער באש ואיננו אוכל.

— לך לדרך, השמר לך אל תוסף ראות פני.
ויאמר לו המבקש:
— לא אוסיף עוד ראות פניך, אבל אבקש ממך שתצוני.
ויאמר לו:
— הוי ממעט בעסק, ועסוק בתורה, והפוך בה דכולא בה, וסיב ובלי בה, ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה ממנה, ועל בינתך אל תשען.

אז הלך המבקש לבקש חכם בתורה ובחכמה, ויגד לו כל אשר קרהו עם המאמין והשאלות ששאל ממנו ותשובותיו.

ויאמר לו החכם:

—דע כי הצלחת האדם האמתית תגיע לו בשמירת התורה, וכן אמר שלמה עליו השלום: „סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם", כלומר תכלית האדם היא יראת השם יתעלה ויתברך, אמנם ידיעת שרשי התורה וסבת עקריה לא תתכן אלא מידיעת החכמות המבארות אותם, והן החכמות המבארות מציאות השם ויחודו, והידיעות עצם נפש האדם, ואיך הדבקות ביוצרה, כי הדבקות בו היא ההצלחה האמתית והטוב שאין לו תכלה, כמו שנאמר: „מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", ומפני שידיעת החכמות הכרחית בשלמות האדם, אמרו זכרונם לברכה ששואלים לאדם ביום הדין: קבעת עתים לתורה? פלפלת בחכמה? ואמר החכם: כמו שהגוף יאיר באור הנפש והנפש בשכל, כן השכל יאיר באור האמונה ולא ישלם כי אם בה, ודע כי יש הפרש בין הידיעה שיודע מצד השכל והיא הנקראת י ד י ע ה, ובין הידיעה שיודע מצד הקבלה והיא הנקראת א מ ו נ ה, כי הידיעה צורת הידוע בנפש היודע, אלא שיתכן שתהיה צורה בנפש היודע שלא תהיה לה מציאות מחוץ נפשו ואין זו ידיעה אמתית, ומזה הצד תקרה הטעות ליודעים, אבל האמונה היא שיצדיק האדם למגיד לו אותו הדבר ויסמך עליו במה שספר לו, ואפשר שיגיד לו דברים שלא יאמין הוא

בהם, ויגיד בפיו הפך מה שבלבו ויהיה כוזב, ומזה הצד תקרה הטעות לקצת המאמינים. ודע כי בידיעת החכמות האמתיות יעמוד האדם על סודות התורה וסתריה, והמבקש השלימות האנושית צריך שיתעסק בהן לאחר שהתעסק בתורה, ואז ידע כי כל מה שנזכר בבראשית הוא האמת אצל המבינו, ויש ראיות עליו משקול הדעת, ומה שאמרו חכמנו זכרונם לברכה על אותם הדברים יש לו פירוש, ואין הדברים כפשוטם, והם מעירים האדם על דברים רבים ברמז ובקצרה.

אמר לו המבקש:

— אשאל ממך שתבאר לי אותם הדברים כי צמאה נפשי אליהם.

השיב החכם:

—לא אעשה. פן אפרוץ הגדר שגדרו חכמינו זכרונם לברכה ואעבור על מצוותם שצוו להסתירם מההמון, ואמרו: „דבש וחלב תחת לשונך", אבל בדעתך מה שזכרתי תבין הכל מאליך כי הם מסרו ראשי פרקים, ואף על פי כן כדי להראותך כי כל דבריהם אמת ואינם דברים נמנעים כמו שיחשוב מי שלא יבין אותם, שאל מהשאלות שתים ואשיבך עליהן.

שאל המבקש:

— באר לי מה שאמרו: „בשעה שברא הקב"ה אדם הראשון מלא כל העולם בראו, שנאמר: אחור וקדם צרתני, ויש אומרים גולם בראו, והיה מוטל מסוף העולם ועד סופו, הדא הוא דאמרן: גלמי ראו עיניך?"

השיב החכם:

— זה אמת! והנה מבאר אותו ברמז, דבר ברור הוא, כי השכל כללי ואינו תופס מקום, כי מה שהוא במקום הוא גוף בהכרח, וכששופע השכל על החומר כלו וימעט והיה במקום במקרה, ומה שאמרו „גולם בראו והיה מוטל מסוף העולם עד סופו" דבר ברור הוא כמו כן, כי הגולם נברא בתחילה מסוף העולם ועד סופו, כי הוא מארבע יסודות שמקומם עד הגלגל

וכשנברא אחר כך והיה גולם וצורה נתמעט, ראה כי אמרו בו מלת „מוטל" שהוא מורה על גוף, אמרו באדם „מלא כל העולם" שמורה על דבר שאינו גוף, כאמרו: „מלא כל הארץ כבודו".

אמר לו המבקש:

— השם ישמרך לנצח, כי דלית את חחרס ומצאת את המרגלית, והולך אל חכמים יחכם, ובחסדך שתבאר לי מה שאמרו על ושתי: „בא גבריאל ועשה לה זנב"?

השיב החכם:

— כל דבר שפולט נקרא בדבריהם זנב, כאמרם: „שתים כנגד שתים ואחד יוצא זנב", וידוע כי יקרא לרחם שיפלוט לחוץ, או אפשר שצמח בו צמח מונע מתשמיש.

אמר לו המבקש:

— אני רואה בתורה דברים רבים שירחיקם השכל.

השיב החכם:

—חכמינו זכרונם לברכה התירו לנו אותם הספקות באמרם „דברה תורה כלשון בני אדם". והרמב"ם זכרונו לברכה חבר בזה הענין הספר הנקרא „מורה נבוכים", והוא ספר נכבד עד מאוד ומועיל, ודרך להשיב האמתות, ומתיר רב הספקות למבין אותם, ולא יוכל המעיין בו לרדת לעומק דעתו וכונתו אלא אם התעסק קודם לכן בחכמות; ואף על פי כן יש לך לדעת, כי יש דברים נעלמו בתורה לא יוכל החכם לרדת לעמקם כל שכל זולתו; ויש מחכמי המחקר מי שאמר, כי כונת בעל הדת לא תודע בתחלת מחשבה אלא אחר עיון גדול וחקירה רבה, והמשל על זה: בשני בני אדם שהיו הולכים בדרך, וישבו לאכול לחם על שפת הנהר, והיו ביד האחד שלשה ככרות וביד האחד שנים, ופתתו אותם לאכול, ויעבור עליהם אדם, ויאמרו לו שיאכל עמהם, ויאכל, ולאחר שגמרו אכילתם קם האיש והשליך ביניהם חמשה דנרים, ויאמר: חלקו אותם ביושר! וחלך לו, ויריבו האנשים על זה, בעל השנים ככרות

אומר: תקח אתה השנים דנרים וחצי ואני השנים דנרים וחצי, כי כן אמר האיש שנחלוק אותם ביושר. ובעל השלשה ככרות אומר: אני אקח השלשה ואתה הגידו השנים. עד שיצטרכו ללכת לפני שופט הנימוס שישפוט ביניהם, וכאשר הגידו לו הדבר שפט שיקח בעל השנים ככרות דינר אחד, ובעל השלשה ארבעה דינרים, ואמרו כי זה המשפט משפט אמת, ואם תבין ענינו והאיך היושר בו אתה חכם במשפט הנימוס, ואם לא תבין—שאל לשופט הנימוס והוא יודיעך היאך זה משפט אמת.

אמר לו המבקש:

— הודיעני פירושי התורה שצריך האדם שיתעסק בהם והם ראויים לסמוך עליהם.

השיב החכם:

—בתחילה יתעסק בתורה שבכתב ואחר כך בתורה שבעל פה שהיא פירושה, ודי לאדם בזמן הזה בקראו הלכות רב אלפסי זכרונו לברכה, ויקרא עמהם ספרי רבנו משה זכרונו לברכה שהם נקראים „משנה תורה", כי הם דברים נכוחים, גם פירוש המשניות ספר מועיל מאד, והרוצה לעמוד על הפסק די בדבריו, ואם יפנה טוב הוא שישנה במשניות ובגמרא שהיא פירושם, כדי ליגע המחשבה ולחדד אותה, כי זה הכרחי בלמוד, כי היגיעה בה תקל על האדם הידיעה וההבנה ושיזכור אותם הענינים, אבל אגיד לך דבר כי אין ראוי לבלות כל הימים בקושיות ודחיות כמו שעושים רבים, ומיגעים נפשם כל הלילה בקריאת הלכה אחת, ובבקר אם ישאל השואל ענין מענינה אין מענה.

ואמר החכם:

— כל חכמה שלא תכנס עם בעלה במרחץ אינה חכמה, ואתה המבקש אם יש לבך לדעת כל דבר על בוריו אחר שתתעסק בתורה תנה את לבך להתעסק בהכמות, והחל מהחכמות שהן הצעות לחכמת הטבע והאלהות, ואז תבין יראת ה׳ ודעת

אלהים תמצא, אבל יש לך להזהר תכלית האזהרה והשמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח דברי התורה ופן יסורו מלבבך, ואל תאמין מדברי חכמי שקול הדעת קטן או גדול ממה שסותר דבר מדברי התורה, כי אמונת התורה היא העיקר, כי היא מהשם יתעלה ויתברך, והיא למעלה משקול הדעת והיא תדריך לדעת האמת, ורוב דעות חכמי שקול הדעת בחכמת האלהות הם הפך האמת, ודעותיהם בחכמת הטבע הכזב מעורב בהן עם האמת, והוצרכתי להזהירך על זה, פן תשא עין שכלך להסתכל בדבריהם וראית ראיותיהם ומופתיהם ונדחת והאמין אותם, ואז תצא לתרבות רעה, ותהיה מכת אלישע אחר, אמנם השתדל להיות מכת רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום.

ויקרא המבקש עם החכם בתורה שבכתב ודברי חכמים זכרונם לברכה חמש שנים, ובכל שבת ושבת היו קוראים הפרשה וכל הפירושים שפירשו בה המפרשים, וכותבים על ספר הפירוש הנבחר שבהם ומה שהיו מפרשים בו מעצמם, ויהי כי הגיעו הימים להפרד זה מזה, אמר לו המבקש:

– אדני החסיד! צוני!

ויאמר:

– עשה תלמוד תורה עיקר והשאר טפל, ואל תאמין לכל דבר אלא אם כן יעיד עליו השכל או בעליו 1).

וילך המבקש לדרכו והאיש ישב במקומו.

ראשית חכמה קנה חכמה וכל קניניך קנה בינה
בדרך חכמה הורתיך הדרכתיך במעגלי יושר
לשמור מזימות ודעת שפתיך ינצורו

ויהי ככלות המבקש את כל התוכחת הזאת עם החכם

---

1) האלהים חונן הדעת והשכל.

המאמין בתורה הלך במצותו לדרוש בחכמות הלימודיות, והיא חכמה המעינת בנמצאים הנפשטים מהחומר אשר ישיגם השעור והם חמשה: חכמת החשבון ומעינת בהשגת החשבון וסגולותיו, וחכמת התשבורת [1]) ומעינת בקו ושטח הגוף במוחלט, וחכמת המראות [2]) ומעינת בקו והשטח והגוף מצד מה שהם מעוינים [3], וחכמת הכוכבים ומעינת בכמות תנועות הגופים הגלגליים ותכונותיהם ושעורי גדליהם ומרחקיהם, וחכמת הנגון ומעינת בניגונים ויחסיהם וחבוריהם.

ויחל מחכמת החשבון, וימצא איש חכם בה מכת פיתאגוראש המעיין בזאת החכמה, ויאמר אליו המבקש:

—כלתה נפשי לדבר חכמה, ואני שמעתי עליך כי אתה חכם בחכמת החשבון, ואני מחלה פניך שתודיעני מעט ממנה כדי שאעמוד על עקרה.

השיב החשבוני:

—זאת החכמה נפלאה, וחכמים גדולים דקדקו בה, ועם היותה הכרחית לבני אדם במשאם ובמתנם, יש לנו מבא גדול בידיעת השם יתעלה ויתברך ועקרי המצות והתחלותן.

אמר לו המבקש:

—ומה חכמה יש בחשבון עד שאתה מעלה אותה כל זה העלוי, והפתי שבבני אדם יגיע אל צרכו ממנו במעט עיון?

השיב החשבוני:

— אלה דברי מי שלא עיין בזאת החכמה, ואמנם מי שלא יכיר הדבר לא ידע ערכו, ועתה שמע דברי ואז תבין מה שאמרתי. דע, כי בידיעת טבע החשבון והיאך הוא נולד מהאחד שהוא קודם השנים ידעת יחוד השם יתברך, וידיעת מחודשיו, וכמו שהאחד עקר החשבון וממנו יהיה החשבון, והוא נמצא

---

1) גאומתריה. 2) אופטיקה. 3) לפי מה שהם נתפסים בעין.

בחשון, כמו כן השם יתברך עקר כל הנמצאים והוא הממציאם והנמצא בהם.

ויאמר המבקש בלבו:

— הנה זה אות למה שאמר דוד עליו השלום: „אם אסק שמים שם אתה ואציע שאול הנך". ודע כי הנמצאים כלם שנים: כללים ופרטים. והכללים תשע מדרגות כתשעה אחדים: הראשונה — הבורא יתברך שהוא אחד לבדו; השנית — השכל בעל שני כחות; והשלישית — הנפש בעל שלשה כנויים; והרביעית — החומר בעל ארבעה צרופים; והחמישית — הטבע בעל חמשה שמות; והששית הגוף בעל שש פאות; והשביעית — הגלגל הנחלק לשבעה גלגלים; והשמינית — היסודות בעלי שמנה מזגים; והתשיעית — הדברים המהווים בעלי תשעה המינים.

אמר לו המבקש:

— באר לי זה עד שאדעהו.

השיב החשבוני:

— דע כי כמו שהאחד קודם החשבון, כן השם יתברך סבת כל הנמצאים, וכמו שהשנים ראשון לכל החשבון סודרו אחר האחד, כמו כן השכל הוא ראשון נמצא חדש אותו הבורא יתברך ויש ממנו קנוי; וכמו שהשלשה אחר השנים, כמו כן סודרה הנפש במציאות אחר השכל ומיניה שלשה: בהמית וצומחת ומדברת. ואחר כך החומר הנקרא היולי סודר אחר הנפש כמו שסודרו הארבעה אחר השלשה, ומפני זה נאמר כי ההיולי ארבעה מינים: היולי המלאכה, היולי הטבע, והיולי הכל, והיולי הראשון. ואחר כך הטבע סודר אחר ההיולי כמו שהחמשה אחר הארבעה סודרו, ועל כן אמרו כי הטבעים חמשה: טבע הגלגל וטבע הארבעה יסודות; ואחר כך סודר הגוף אחר הטבע כמו שסודרו הששה אחר החמשה, ועל כן אמרו כי הגוף יש לו שש פאות; ואחר כך סודר הגלגל כמו שסודרו השבעה אחר הששה, ומפני זה הגלגלים שבעה כשבעה כוכבי לכת; ואחר כך סודרו היסודות בתוך הגלגל כמו שסודרו

השמנה אחר השבעה, ועל כן אמרו שהם בעלי שמנה מזגים; ואחר כך נולדו השלשה סוגים מעלי התשעה מינים והם אחוריניהם כלם, כמו שהתשעה סוף מעלת האחדים, וביאור זה כי ההוים מהיסודות הדומם והצומח ובעלי חחי. והדומם שלשה מינים: עפריים שאינם נתכים ולא נשרפים כמיני קנקנתום והפוך והדומה להם, ואבנים נתכות ולא נשרפות כזהב והכסף, ואבנים נתכות ונשרפות כגפרית; והצמח שלשה מינים: נטוע כאילן, וזרע כמו הגרעינים, וצומח מעצמו כעשב. ובעלי — חי שלשה מינים: מוליד כמותו, ונולד מביצה, ונולד מעפוש. ומפני זה אמרו כי החשבון נאות לצורת הנמצאים, ובו תסתייע הנפש לדעת הדברים ושהוא הדרך אל היחוד.

אמר לו המבקש:

— כל אלה הדברים מועילים מאד, ואחלה פניך שתלמדני מהם עוד.

השיב החשבוני:

— ויש ראיה מהחשבון על מה שאמרו החכמים כי השם יתעלה ויתברך לא ברא אלא דבר אחד, כי הוא אחד, ועל כן היה העולם אחד וכגוף אחד, כי כשתכה [1] אחד באחד יצא אחד לך לבדו, וכן יש ראיה מהחשבון על מה שאמרו כי מעשי השלם שלמים ומעשי החסר חסרים לעולם ממנו, כי כשתכה אחד באחד יצא לך אחד והאחד דבר שלם, וכן כשתכה אחד בחצי אחד יצא לך חצי והחצי חסר, וכשתכה חצי אחד בחצי אחד יצא לך רובע לבדו.

שאל המבקש:

— ומה ראיה כי כן הדבר?

השיב החשבוני:

— הראיה על זה, כי כשתכה עשרה בעשרה יצאו לך מאה, וכשתכה עשרה בחמשה יצאו לך חמשים, וכשתכה חמשה בחמשה יצאו לך חמשה ועשרים.

---

1) תכפול.

אמר לו המבקש:

— בחסדך שתבאר לי שש שאלות מזאת החכמה.

ויען החשבוני:

— שאל!

שאלה ראשונה:

— באר לי מה שאמרו כי החשבון כלו מארבעה יתרכב, ומה תועלת בידיעה זו?

תשובה:

—כשתצרף אחד לארבעה יהיו חמשה, וכשתצרף שנים לארבעה יהיו ששה וכשתצרף שלשה וארבעה יהיו שבעה, וכשתצרף אחד ושנים ושלשה וארבעה יהיו עשרה, וכן הדבר בעשרה ובמאות ובאלפים, וזה נאות למה שהתבאר בחכמה, כי כל הגופים ההוים הנפסדים הרכבתם מארבעה יסודות והם עקריהם, והדברים הטבעיים אמנם היו כלם מרובעים, כמו הטבעים והחלטים וזולתם, כדי שיהיו הדברים טבעיים נאותים לדברים הרוחניים, כי הדברים שאינם גופיים הם על ארבע מדרגות: השם יתברך, ותחתיו השכל הכללי הפועל, ותחתיו השכל הכללי הפועל, ותחתיו הנפש הכללית הגלגלית, ותחתיו הנפש הכללית הגלגלית, ותחתיה החומר הראשון, ואלו אינם גופים. ויחס השם יתברך מהנמצאים כיחס אחד מהחשבון, ויחס השכל הפועל כיחס השנים מהחשבון, ויחס הנפש הכללית כיחס השלשה, ויחס החומר הראשון כיחס הארבעה.

שאלה שנית:

— היאך אמרו כי החשבון על ארבע מדרגות ושזה דבר בהסכמה?

תשובה:

— החשבון ארבע מדרגות: האחדים, והעשרות, והמאות, והאלפים, ואין זה דבר הכרחי מתחיב מטבע החשבון, כמו היותו זוג ונפרד, אלא הוא דבר מוסכם סדרו אותו החכמים

בבחירתם, ואמנם עשו זה כדי שיהיו הדברים הנמנים נאותים לדברים הטבעיים המרובעים.

שאלה שלישית:

– היאך אמרו כי השבעה חשבון ראשון שלם?

תשובה:

– מפני שנכללו בו עניני החשבון, כי החשבון זוג ונפרד, והזוגות יש מהם ראשונים ושניים, וכן הנפרדים, כי השניים ראשון הזוגים, וארבעה זוג שני. והשלשה ראשון הנפרדים והחמשה נפרד שני, וכשתקבץ זוג ראשון לנפרד שני או נפרד ראשון לזוג שני יהיו שבעה.

שאלה רביעית:

– היאך אמרו כי האחד מפני שהוא אחד אינו נחלק?

תשובה:

–מפני שהאחד בסוג הוא, וכן האחד במין, והאחד באיש אינו נחלק מצד שהוא איש.

שאלה חמישית:

–היאך אמרו כי כמו שנכללים בשלשה הששה כי יש בהם האחד והשנים והשלשה, וכשתקבץ זה יהיו ששה והם ראשונים להם, כמו כן השלשה מקרים שקרו לגלגל הם ראשונים אל הששה מקרים אשר קרו לגופות זה העולם ומהם הורכבו?

תשובה:

– לא ידעתי.

שאלה ששית:

– על איזה צד אמרו מהקדמונים, כי החשבון מהתחלות הנמצאים ומה הצריכם לומר זה?

תשובה:

– לא ידעתי.

ויקרא המבקש עם החשבוני בחכמת החשבון עד מלאות

לו שנה תמימה, ויהי כאשר רצו להפרד זה מזה אמר לו המבקש:

— אדני החכם! צוני.

ויאמר:

— השתדל בהיותך חי והיכולת בידך לעשות המעשים הטובים ולקנות החכמה, כי אין מעשה ודעת וחשבון בשאול אשר אתה הולך שמה.

וילך המבקש לדרכו והחשבוני ישב במקומו.

להקשיב לחכמה אזניך תטה לבך לתבונה
אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה
נחלו פתאים אולת וחכמים יכתירו דעת

אחרי כן הלך המבקש לבקש חכם בחכמת התשבורת, וימצא איש חכם מכת אקלידיס התשבורי. ויאמר לו.

—אדני החכם! תאבתי לדעת עקר כל חכמה, ואני מבקש ממך שתעמידני על ראשי דברים מחכמת התשבורת.

השיב התשבורי:

— דע כי זאת החכמה יסוד לחכמת הגלגלים, והיא חכמה מפוארה, והיא מעיינת במרחקים מופשטים מהחומר, והם שלשה, האחד — אורך לבדו בלא רוחב, והוא הקו, והתחלתו הנקודה ואין לה חלק, ומפני שהיה מהתחלה שאין לה חלק היה אורך, ומפני התחלתו הרוחב היה בלא רוחב, והשני הוא אורך ורוחב והוא השטח והתחלתו הקו, והשלישי אורך ורוחב ועומק, והוא הגוף, והתחלתו השטח, ואלו השלשה הם התחלות התשבורת ושרשיהם.

שאל המבקש:

— הנראה לי מדבריך כי הקו והשטח אינם נמצאים אלא במחשבה לא בחוש?

השיב התשבורי:

– כן הוא כי החוש לא ישיג אלא גשם כולל שלשה מרחקים.

ויאמר לו המבקש:

– אשאל ממך שתראני דוגמתם, כדי שאעמוד על ידי ידיעתם?

השיב התשבורי:

– הקו יתבאר בין הצל והאור ובין שני גוונים, ויתבאר השטח, כי הוא המבדיל בין המים והשמן, וכשתרצה לדעת כח הנקודה ויתרונה על הקו במוחשים, הבט נקודת הכל והקוטבים אשר באמצעיות והתכליות.

שאל המבקש:

– ומה תועלת זאת החכמה וכונתה?

השיב התשבורי:

– כונתה לעלות מהמוחש אל המושכל, ומהגוף הטבעי המורכב אל הרוחני, ומהעצמים החומריים אל המופשטים, ואיכות ראיית הפשוטים והדבקות בהם, ולהפרד בשלמיות שאינם נמצאים בעולם הגופנים אלא בצורות הנקיות מהחומר שאינם בראות העין, ולא יקיף אותם המקום אלא הם מקום למקום, וסבת התחלת הזמן. וחכמת התשבורת היא מאזנים יודעו בה המרחקים וקוטרי השמים והארץ ומדידתם וכוכביהם.

אמר לו המבקש:

– בחסדך שתבאר לי שלש שאלות בזאת החכמה.

ויען התשבורי:

– שאל ואני אשיבך עליהן.

שאלה ראשונה:

– למה אמרו כי הקו הישר חסר והקו העגול שלם?

תשובה:

– מפני שהקו הישר אפשר להוסיף עליו עד אין קץ,

ומה שאפשר להוסיף עליו הוא חסר, והקו העגול אי אפשר להוסיף עליו והוא עגול.

שאלה שנית:

– למה אמרו מקצת החכמים כי המרחקים שלשה עצמים?

תשובה:

– מפני כי בהסתלק אלו השלשה מרחקים יסתלקו גרמי העצמים לדעתם.

שאלה שלשית:

– היאך אפשר מה שאמרו בעלי התשבורת שיתכן להוציא שני קוים, האחד מעוקם והשני ישר, יהי ביניהם מרחק מה בתחלת צאתם, וכל מה שירחקו יחסר אותו המרחק ויקרב האחד מן האחד, ואפשר שלא יפגשו זה בזה ואף על פי שיצאו לאין תכלית?

תשובה:

– כבר התבאר זה במאמר אחד עשר מספר התשבורת במופת אמתי, ואף על פי שימאן זה הדמיון והוא נמנע אצלו, ואין זה מקום ביאורו כי יצטרך להקדמות רבות.

ויאמר לו המבקש.

– והיאך הוא זה אפשרי ועל האמתה אלא אם הוא הטעאה, וחכמי הטבע בארו כי כל יש לו תכלה ואי אפשר שלא יהיה למהלך שהוא על יושר קץ ותכלית.

ויען התשבורי:

– לא ידעתי.

ויקרא המבקש עם התשבורי שנה תמימה, ויהי כאשר רצו להפרד זה מזה, אמר לו המבקש:

– אדני החכם! צוני.

ויאמר לו התשבורי:

– קח העקר ופטור הטפלה, ואל תכלה כל ימיך לבקשת ההצעות פן ילכו לבטלה.

וילך המבקש לדרכו, והתשבורי ישב במקומו.

אזן שומעת ועין רואה וה' עושה גם שניהם
אל תתן שינה לעיניך ולעפעפיך תנומה
עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישירו

אחרי כן כאשר כלה המבקש לדבר עם התשבורי וידע תכלית החכמה, התחבר אל איש חכם בחכמת המראות, וישאל ממנו להודיעו עיקר זאת החכמה ומה התועלת שיגיע ליודעה ממנה.

ויאמר לו החכם:

— דע כי זאת החכמה מעיינת בקו ובשטח ובגוף מצד שהם מעויינים, והיא חוקרת כל מה שתחקור אותו התשבורת מהצורות והשעורים וזולת זה.

שאל המבקש:

— ואם הדבר כן למה היא נפרדת מחכמת התשבורת?

ויען החכם:

— מפני שנבין מהדברים אשר תתחייב התשבורת שהם על ענין מהענינים מצידה או הנחה או סדור או זולתי זה, יוחשו עניניהם כשיעיין בהם שהם הפך זה, כי מה שהוא מרובע כשיראה האדם אותו מרחוק לפעמים יחשבהו שהוא עגול, והדברים המונחים בשטח אחד יראה שקצתם עמוקים מקצתם והדומה לזה. ועל כן זאת החכמה תבדיל בין הדבר הנראה כפי מה שהוא ובין מה שיראה בהיפך מה שהוא עליו, ובזאת המלאכה יוכל האדם לעמוד על מדידת מה שרחוק מן הגופים כגבהי ההרים ועמקי הנחלים ומרחקי העבים וגופי הגלגלים ושעוריהם, ויעשו כלם להישיר הראות בם, כדי שלא תטעה העין במה שתעיין אליו, ובזאת חקרו גודל השמש ישאר הכוכבים, ומה שהשיגו בחקירה אלף ותשעה ועשרים כוכבים, שבעה מהם הם הנקראים הנבוכים ויש לכל אחד מהם גלגל, והאלף והעשרים ושנים כלם בגלגל אחד, והוא הגלגל השמיני המקיף בגלגל שבתאי, ואמרו כי

הקטון שבאלו הכוכבים כמו הארץ שמנה עשר פעמים, והגדול כמו הארץ מאה ושבעים פעמים, וכשחקרו שעורי הכוכבים הנבוכים מצאו, כי הלבנה חלק מתשעה ושלשים חלקים מהארץ כשתהיה הארץ נחלקת, וכוכב חלק משנים ועשרים חלק מהארץ, ונוגה חלק משבעה ושלשים מהארץ, והשמש כמו הארץ מאה וששים, ומאדים כמו הארץ פעם ושמינית פעם, וצדק כמו הארץ חמשה ותשעים פעם, ושבתאי כמו הארץ אחד ותשעים פעם, וגוף השמש כגוף הלבנה ששת אלפים ושש מאות וארבעים וארבעה פעם. וכן מצאו כי מרחק השמש מן הארץ אלף חלק ומאתים וששים חלק, כל חלק מהם כחצי קוטר הארץ, ומרחקה האמצעי אלף ומאתים ועשרה חלקים, ומרחק הקרוב מהארץ אלף ומאה וששים חלקים כל חלק כחצי קוטר הארץ, ואמרו כי חצי קוטר הארץ שלשת אלפים ושמנה מאות ושמונה עשר מיל, והמיל שלשת אלפים אמה.

אמר לו המבקש:

— אם השיגו זה השגה אמתית הוא פלא, ואבקש ממך שתבאר לי באי זה דרך ידעו זה?

השיב החכם:

— בכלי הנחשת הנקרא א צ ט ו ר ל א ב יהיה זה נראה לעין, כי כשנסתכל בהם ונשים סימן במקום מהישוב ונדע קו גובה הקוטב ואחר כן נלך אל צפון, עד שיראה לנו יותר מאותו הרוחב במדרגה או נעלה לפאת דרום עד שתתכסה ממנו מדרגה, נמצא המהלך שיש בין שתי המדרגות הוא שעור חלק אחד מחלקי הגלגל, ומשעור הארץ ששה וששים מיל ושני שלישית מיל, וכשנכה ששה וששים מיל ושני שלישית מיל בשלש מאות וששים מספר חלקי הגלגל יתקבץ מזה ארבעה ועשרים אלף מיל, וזה הקו הסובב בכדור הארץ.

אמר לו המבקש:

— מה שאמר משעור גודל השמש וקטנות הארץ כמעט שהוא נמנע אצלי שיוכל האדם להשיג זה על אמתתו.

אמר החכם:

— אין ספק בזה אצל מי שחקר בזו החכמה כמו שאין ספק אצלו במציאות השמש, כי השכל משיג זה מצד ראיות לקוחות מהחוש, ולבאר לך זה על אמתתו תצטרך אריכות גדולה ואין זה מקומה, אבל אבאר לך במופת כי השמש גדולה מכדור הארץ כפלי כפלים, ואומר כי דבר ברור הוא כי אור הלבנה והכוכבים מאור השמש ואין להם אור אלא מאור השמש, ואלו היתה השמש כמו הארץ יתחיב שיהיה צל הארץ שהוא הלילה יוצא מהארץ ועובר עד הגלגל והולך למעלה עד אין קץ, ויגיע עד הכוכבים הקבועים מהגלגל השמיני, וילקו מפני שלא יגיע להם אור השמש, מפני שהארץ תעמוד בינה ובין אור השמש, ויתחיב מזה לקות הלבנה בכל חודש, ותהיה לקותה כל הלילה לרוחב קוטר הארץ, ואין הדבר כן! כל שכן כשתהיה השמש קטנה מן הארץ, ומפני היות השמש גדולה מהארץ בהכרח, על כן לא יעבור צלה גלגל הירח, כי צל הארץ כל מה שעולה יקצר רחבו והיה סופו דק, וכשתפגש הלבנה בסוף הצל שהוא דק תלקה הלבנה ותהיה לקותה כשעור רוחב הצל, ואפשר שתעבור הלבנה על ימין או על שמאל ותלקה רביעיתה או שלישיתה או חציה כשעור מה שתמשש לו צל הארץ, ואפשר שיעבור הצל על קוטר הלבנה ותלקה כולה, ולעולם לא ילקו מצל הארץ שאר הכוכבים אלא הלבנה, מפני שצל הארץ יכולה קודם שיגיע אליהם, ומפני שהשמש גדולה מהארץ מאד.

אמר לו המבקש:

— רצוני שתבאר לי ארבע שאלות מזאת החכמה.

ויען החכם:

— שאל ואני אשיבך עליהן:

שאלה ראשונה:

– במה תהיה הראות לדעת חכמי המראות?

תשובה:

– אמרו כי העין תראה הדבר בדבר היוצא מהעין, ויקראו אותם נצוצות, ויפגשו במיחוש הנראה ותשיג אותו, וזה הוא דעת אפלטון. וחכמי הטבע בטלו זה ואמרו, כי אילו היה כן לא תצטרך העין לאמצעי שהוא האויר, והביאו על זה ראיות אחרות.

שאלה שנית:

– הנראה ממה שאמרת, כי גוף הארץ אין לו שיעור כנגד גוף הגלגל, ואם כן הוא האיך יחשיך צלו אור הלבנה כשיעמוד בינו ובין השמש, וכל שכן בהיות השמש גדולה מהארץ השעור אשר זכרת?

תשובה:

– מפני כי כל גוף, אף על פי שהוא קטן ויהיה צלו מהשמש ומכלי אור שיהיה נגדו על השווי ממקומו, יאריך אותו הצל כפלי כפלים מגובה קומתו, כמו שנראה צל האדם כשתזרח השמש ותהיה נוכח מקום רגליו יאריך כפל כפלים, ואמנם לא יהיה לו צל כשתהיה השמש על ראשו, מפני שאין לו מקום שיהיה נראה בו, וכאלו הוא עובר תחת הארץ, ואמנם לא יגיע אז אור השמש ללבנה מפני שהארץ קרובה מהלבנה ורחוקה מהשמש, כמו שמגו האדם יגן עליו כשהוא דבק לגופו, וכשירחק ממנו לא יגן עליו.

שאלה שלישית:

– למה לא היה העומד במים יראה השמש קרובה ממנו עד שיחשוב שהוא בשטח המים, וכמו כן יקרה למי שהוא על הים כשתזרח השמש וכשתערב, וכמו כן יקרה כשיהיה אויר עב עולה ממקום קרוב מהרואה שיחשוב שהשמש בשטח אותו האיד, ולמה היא נראית פעמים גדולה ופעמים ירוקה ופעמים אדומה?

תשובה:

— לא ידעתי.

שאלה רביעית:

— למה יראה האדם הכוכבים הקבועים כאלו הם רועשים מה שאין כן בשאר הכוכבים?

תשובה:

— לא ידעתי.

ויקרא המבקש עם בעל חכמת המראות שנה תמימה, וכאשר רצה להפרד ממנו אמר לו:

אדני החכם! צוני.

ואמר לו:

— למען לא תטעה בנפשך ותתגאה הסתכל בשיעור עצמך ומעלתו, וערוך אותו כנגד שאר הנמצאים, ואז תדע כי מאפס ותהו אתה נחשב.

וילך המבקש לדרכו והחכם ישב במקומו.

לך יום אף לך לילה אתה הכינות מאור ושמש
ויודו שמים פלאך ה׳ אף אמונתך בקהל קדושים
ראו הליכותיך אלהים הליכות אלי מלכי בקדש

ויהי כאשר תמו דברי המבקש עם בעל חכמת המראות שם מגמת פניו אל חכמת הכוכבים והכחות המגיעים מהם לארץ, וימצא איש חכם בזאת החכמה והוא מכת בטלמיוס. ויגד לו לאמר:

אנא מצא עבדך את לבו להבין דברי חכמים ולשמוע דבריהם, והנני מפיל תחנתי לפניך שתודיעני ראשי פרקים מחכמתך.

ויען החכם:

— יעני ורצוני להפק זממיך ודע כי זאת החכמה

ציונה בעצמי הגלגלים ותנועותיהם, ומהם תוקח ראיה על המניעם שהוא הבורא יתעלה ויתברך. ודע כי שורש חכמת הכוכבים אחר ידיעת שלשה דברים, והם הכוכבים והגלגלים והמזלות, והגלגלים גופים כדוריים ועל כן נקראים גלגלים לפדריותם, וכמו כן הכוכבים הם כדוריים, והכוכבים יש מהם שנקראים נבוכים, ומהם נקראים קבועים, והנבוכים הם שבעה בשבעה גלגלים, האחד מקיף האחר כקרומות הבצל, והקרוב אלינו הוא גלגל הלבנה והוא מקיף בארבעה היסודות, וגלגל כוכב מקיף לגלגל הלבנה, וגלגל נוגה לגלגל כוכב, וגלגל שמש לגלגל נוגה, וגלגל מאדים לגלגל שמש, וגלגל צדק לגלגל מאדים, וגלגל שבתי לגלגל צדק, וגלגל הכוכבים הקבועים לגלגל שבתאי, וגלגל המזלות לגלגל הכוכבים הקבועים, ויקיף הגלגל האחרון לגלגל המזלות והוא המניע לשאר הגלגלים מקיף בכל יום ולילה הקפה אחת, ויש אומרים כי גלגל המזלות וגלגל הכוכבים הקבועים אחד, מפני שרואים שזה נוכח זה, והסכמת קוטביהם ומרכזיהם. והגלגל המקיף נחלק לשנים עשר חלקים כמו האבטיח, כל אחד ממנו נקרא מזל, ואלה שמותם: טלה, שור, תאומים, סרטן, אריה, בתולה, מאזנים, עקרב, קשת, גדי, דלי, דגים. ששה מהם שמאלים, והם: טלה, שור, תאומים, סרטן, אריה, בתולה, וכשתהיה השמש באחד מאלו יהיה הלילה גדול מהיום. ודע כי בתנועת הגופים הגלגלים יהיו ההויה וההפסד, וישפעו כחות מהם ומהכוכבים על זה העולם השפל וכל שכן השמש. ואמרו כי הטבע הוא כח מכחות הנפש הכללית, והוא מתפשט בכל הגופים אשר תחת גלגל הלבנה, והנפש הכללית הגלגלית היא רוח העולם והסבה בשמירות צורות הגופים והמינים בחומר הוא קיום סבותיהם הגלגליות, אבל שנוי האישים הוא מצד שנוי סבותיהם, וביאור זה כי הסבה הפועלת לאלה הפעלים מאחר שהיתה הנפש הכללית הגלגלית ברשות בוראה יתעלה ויתברך והיו היסודות חומר להם והטבע פועל אותם, והגלגל וכוכבים כמו

הכלים, והיה המונח בחכמת הכוכבים שלשה מינים, והם הגלגלים והמזלות והכוכבים, והיו רשומיהם באלה היסודות כפי היחסים השלשה, והם יחס גדלי גרמיהם ויחס מרחקי מרכזיהם, ויחס תנועות ממקצתם, ומפני שהיו היחסים אשר בין גלגל הכוכבים הקבועים ובין היסודות שמורים מרחקיהם ותנועותיהם כלומר שלא ישתנו, היו הסוגים השלשה צורותיהם שמורות בחומר, ומפני שהיו היחסים אשר בין מרכזי הגלגלים הנושאים לגבוכים ובין אלו היסודות מרחקיהם שמורים ותנועותיהם וגדליהם היו צורות מיני אלו הסוגים כמו כן שמורות בחומר, ומפני שלא היו שמורים היחסים אשר בין גופים הכוכבים הנגוהים [1] וגלגל בתקופותיהם ובין אלו היסודות, לא היו שמורות צורות אישי אלו המינים בחומר כלומר שהן משתנות. ואמרו כי שבתאי ישפיע ממנו כח רוחני ויתפשט בכל העולם, ובו מתאחזת הצורה בחומר כמו שיתפשט מהטחול כח המרה השחורה בכל הגוף ובו יתאחזו חלקי הגוף בעצמות והעור ויקפאו הליחות, והנימוס יקרא זה הכח מלאך בעל צבאות ומלאך המות, ולו יחסו האקלים הראשון. ואמרו כי ישפע מצדק כח רוחני יתפשט בכל העולם מהגלגלים והיסודות ומה שיולד מהם, ובו תהיה הזריזות במעשים והמלאכות ובקשת המעלות הגדולות והתכליות, והנימוס יקרא זה הכח מלאך הכעס ואוצר גיהנם, כמו שיתפשט מגוף המרה הירוקה המתכת לחלקים המשלחת אותם למקומם, והאקלים השני מיוחס לו. ואמרו כי ישפע כח ממאדים בו יתמצצו הטבעים שהם הפכים וישמור סדר הנמצאים כמו שמשלח כבד רטיבות הדם אשר עמו יתמצצו החלטים ויגדל הגוף, והאקלים השלישי מיוחס לו. ואמרו כי ישפע מהשמש כח רוחני יתפשט בכל העולם, ובו יהיה גודל הגופים וחיותם, והוא סבה היותם ברשות

---

1) הקבועים, שהם כנגד השמי.

בוראו יתעלה ויתברך במקומות שיגיע ממנו לזה העולם, כמו שהלב מתפשטת ממנו חמימות לכל האיברים והוא מקור חייהם, והתועלת המגיעה ממנו לזה העולם נראית לעין, והוא סבת ארבע פרקי השנה והיום והלילה והוא המאור הגדול, והאקלים הרביעי מיוחס לו. ואמרו כי ישפע מנגה כח רוחני יתפשט בכל גופות העולם, ובו תהיה טובת הסדר ותפארת הנמצאים כמו שתתפשט מהאצטומכא תאות התענוגים לכל החושים, והאקלים החמישי מיוחס לו. ואמרו כי ישפע מכוכב כח רוחני יתפשט בכל העולם מהגלגלים והיסודות, בו תהיינה החכמות וההתעוררות והנבואה, כמו שיתפשט מהמוח המחשבה והדמוי וההסתכלות, והאקלים הששי מיוחס לו. ואמרו כי ישפע מהלבנה כח רוחני יתפשט בכל העולם, בו תהיה הנשימה הנמצאת בעולם, כמו שיתפשט מהגוף הכח אשר בו תהיה הנשימה, והנימוס יקרא אותו מלאך בעל חיילים וגבריאל, ובאלה ירדו המלאכים וירדו הברכות משמים, ובהם תעלינה הנפשות, והאקלים השביעי מיוחס לו. ודע כי מלבד מה שתחקור זאת החכמה מתנועות הכוכבים ושעוריהם ושעורי הגלגלים חוקרים הארץ, וכמה הוא הנושב ממנו, ותחקור ישוב האקלימים.

אמר לו המבקש:

— ומה תועלת זאת החכמה וכונתה?

השיב החכם:

— כדי שתתאו הנפש הזרה והטהורה המאירה באור החכמה לעלות לעולם הגלגלים ולהגיע למעלות השלמות, שהיא מעלת המלאכים, ושיקל בעיניה להפרד מהמקומות הטבעיים והתענוגות הגופניים, ויקל בעיניה המות, ולא תכאב על פרידת מה שהורגלה מעניני זה העולם, ושתדע ידיעה אמתיה, כי מה שתגיע אליו הוא דבר נפלא, ושתראה מה שלא ראתה עין ולא שמעה אוזן ולא עלה על לב בן אדם, ושהיא תעלה למקום הרוחניים ולמקום הקדש.

אמר לו המבקש:

— אשאל ממך שתבאר לי ראשי דברים מזו החכמה.

ויען החכם:

—החכמים שחקרו זה אמרו כי הארץ כביצה חציה שקועה במים, וחציה בולט מהמים, והחצי המגולה — החצי ממנו חרב אצל דרום מהקו השוה, והחצי האחר הוא נושב אצל צפון מהקו השוה, וזה הקו הולך ממזרח למערב והוא במחשבה, והוא תחת טלה והיום והלילה בו שוים. ובזה הרובע הנושב שבעה ימים, ובכל ים מהם איים, יש בכל אי מהם עשרים פרסה עד מאה פרסה עד אלף פרסה, ומאלו השבעה: ים אספמיים ויש בו כמו חמשים איים, ומהם ים אלפקאלבה ויש בו כמו שלשים איים, ומהם ים גרגאן ויש בו חמשה איים, ומהם ים סוף ויש בו חמשה עשר איים, ומהם ים פרס ויש בו שבעה איים, ומהם ים אלסכם ואלהנד ויש בו אלף איים, ומהם ים אלסיון ויש בו מאתים איים, ובזה הרובע גם כן חמשה עשר ימים קטנים ויש מהם מעשרים פרסה עד מאה פרסה, אבל גוג ומגוג וים קרושיים, וים זאנג, והים הירוק, והים המקיף אינם בזה הרובע הנושב, וכל מאלו הימים הוא כמו סעיף מהים המקיף, ובזה הרובע הנושב כמו מאתים וארבעים נהרות גדולים, יש מהם מעשרים פרסה עד מאה פרסה ועד אלף פרסה. ובזה הרובע כמו מאתים הרים גדולים, יש מהם כמו עשרים פרסה עד מאה פרסה עד אלף פרסה, ומהם שארכו ממזרח למערב ומצפון לדרום. ובזה הרובע שבעה ישובים והם הנקראים אקלימים יש בהם כמו שבעה עשר אלף מדינה, ימשלו עליהם כמו אלף מלכים, והאקלימים הם שבעה חלקים: אורך כל אחד ממזרח למערב וארכו מצפון לדרום, ואורך הראשון כשלשת אלפים פרסה ורחבו כשמונה וחמשים פרסה, והקצר שבכלם הוא השביעי, כי ארכו כאלף וחמש מאות פרסה ורחבו כתשעים פרסה.

ויאמר לו המבקש:

– רצוני לשאול ממך חמש שאלות מזו החכמה.

ייען החכם:

– שאל ואני אשיבך עליהן.

שאלה ראשונה:

– הודיעני, היאך אמרו כי הגלגלים הם זה למעלה מזה ושיש לכל כוכב משבעה כוכבי לכת כוכב בפני עצמו?

תשובה:

– ידעו זה מתנועותיהם, כי ראו כי כשהלבנה תחת כוכב או נוגה ולא יהיה להם רוחב שהלבנה תחשיך אותם, וכמו כן תחשיך הלבנה הכוכבים שלמעלה ממנה כשתחבר עמם באמצע הגלגל, וכמו כן תחשיך נוגה מה שלמעלה ממנו וכן השאר, וכמו כן נראה מקצת הכוכבים פעם הולכים לפני השמש ופעם אחריה.

שאלה שנית:

– היאך תאיר הלבנה מאור השמש והיא שחורה?

תשובה:

– גוף הלבנה אף על פי שהוא עב הוא מקבל אור השמש כמו שיקבל אותו הדומם, וכמו שנראה אבני ההרים הקשים כמו החלמיש מקבלת אור השמש כשתערב ותזרח ויהיו כגוון הלבנה אף על פי שהן שחורות, ואפשר שיאירו עמקי ההרים האפלים ויגיע להם האור על זה הצד תזרח השמש בערב כשיפלו נצוציה על הענן העב השחור.

שאלה שלישית:

– אמרו כי כפות רגלי בני אדם בישוב כנגד כפות רגלי קצתם, וראשיהם כנגד ראשיהם, והיאך יתכן זה והוא נמנע אצל הדמיון?

תשובה:

– זה דבר נראה לחוש לחוקרים הישוב, והראיה על זה, כי הנושב מהארץ ארכו ממזרח למערב מאה ושמונים חלקים, והנושב בשני הקצוות והאמצע, ומי שהוא בקצה כמו שהוא

באמצע, ומי שהוא באמצע כמו שהוא בקצה וכאלו הוא על שטח שוה, ואף על פי שאינו שוה אלא כדורי, וזה ראיה כי היושבים בקצוי הישוב ראשיהם כנגד היושבים באמצע, ואלו היה ישוב ביתר הארץ התחתון אשר יסוב עליו טלה היו עומדים שם בני אדם כמו שעומדים היושבים על פניה, ומטה הארץ על האמתה הוא עומק בטנה אצל מרכזה מאיזה צד שיהיה בארץ, כי מרכז הארץ הוא למטה מהכל אצל שטחה הממשש לאויר מכל הצדדים.

שאלה רביעית:

— למה אמרו כי יש ללבנה שתוף עם אויר הארצי?

תשובה:

— לא ידעתי.

שאלה חמישית:

— למה יתנועעו הכוכבים הנבוכים תנועה לצד מערב מלבד תנועתם לצד מזרח?

תשובה:

— לא ידעתי.

שאל המבקש עוד:

— הודיעני הדברים אשר יעיינו בהם בעלי חכמת משפטי הכוכבים.

ויען החכם:

— הם שבעה מינים: מהם המלכות והממשלות אשר תקחו ראיה עליהם מהמחברות הגדולות אשר יהיה בכל אלף שנה בקירוב פעם אחת, ומהם העתקת הממלכה מאומה לאומה ומבעלי בית לבעלי בית, והם אשר יקחו ראיה על חדושים מהמחברות אשר יהיו בכל מאתים וארבעים שנה בקירוב פעם אחת, ומהם תמורת האישים במלכות ומה שיתחדש מפני זה מהמלחמות אשר יקחו ראיה עליהם מהמחברות אשר יהיו בעשרים שנה פעם אחת, ומהם החדושים וההויות המתחדשים בכל שנה ושנה מהשובע והרעב והפסד האויר אשר

יקחו ראיה על הדושים כהתחדש הימים והחדשים, ומהם משפטי המולדות לכל אחד ואחד מבני אדם, ומהם לקיחת ראיה על דברים נסתרים כגנבה והיצאות השאלות, ודע כי חכמת משפטי הכוכבים היא אמדנית ורוב עניניה אין להם אמתה.

ויקרא המבקש עם החכם בחכמת התכונה שנה אחת, אחרי כן כשרצו להפרד זה מזה אמר לו המבקש:

— אדוני החכם! צוני!

ויאמר לו:

— תסתכל להדמות בהשארות לעליונים אשר לא ישתנו ולא יכלו, והעלם מן התחתונים אשר כעשן יכלו.

וילך המבקש לדרכו והחכם ישב במקומו.

כל ממלכות הארץ שירו לאלהים זמרו לה׳ סלה
כי מלך כל הארץ אלהים זמרו משכיל
זמרו כבוד שמו וישימו כבוד תהלתו

ויהי כאשר כלה המבקש לדבר עם בעל חכמת הכוכבים, הלך לדרוש חכם בחכמת הנגון, וימצא איש מתבודד לדעת עיקר זאת החכמה, והיה אבי כל תופס כנור ועוגב.

ויאמר לו המבקש:

— אדני! המשמש אלהים ואנשים בכל זמר! אחלה פניך שתודיעני עקר זאת החכמה ומה תועלתה, ולמה דקדקו בה אנשים חכמים וידועים?

השיב הנגוני:

— דע בני, כי אחת מהסבות שהוציאו החכמים חכמת הנגון, מפני שהם היו משמשים אותם בהבלי עבודותיהם כשהיו מקריבים קרבנותיהם, והיו אומרים נגונים בתפלותיהם ובשבח הבורא יתעלה ויתברך, מהם נגון ייגה הלב עד שיפנה שומעו ויתנחם מחטאיו וישוב מהם, והוציאו נגון אחר יחזק הלב במלחמה ויזהיר על הגבורה, והוציאו נגון אחר ינגנו אותו בבתי החולים יקל על החולים כובד חלים, וכן מינים אחרים

מהנגון. וזו החכמה נחלקת לשנים חלקים: האחד — הכמה הנגון המעשית והיא תמצא מיני הנגונים מוחשים בכלי זמר כבנורות והנבלים וזולתם, והשני — חכמת הנגון העיונית והיא תודיע הנגוגים בכלל ומופשטים מכל כלי ומכל חומר, ותעיין בהם מצד שהם נשמעים מאיזה כלי שיזדמן ותבאר כמה מיני הנעימות וערך קצתם לקצתם ואיך יתחברו הנגונים. והנגון הוא נעימות זו אחר זו בלי הפסק, והנעימות—קולות שוים, והקולות שני מינים: יש מורים בדבור האדם, ומהם שאינם כשחוק והבכי, והקול הוא הכאת הגופים אלו לאלו תתחדש באויר מהקול, וביאור זה כי לאויר לחוזק דקותו וקלות עצמו ומהירות תנועתו הוא נכנס בחלל הגופים כלם, וכשיכה גוף לגוף אחר ידלג אותו האויר מביניהם והוא נדחה לכל הכאות, ותתחדש מתנועתו תבנית כדורית ותתרחב כמו שיתרחב כלי הזכוכית מנפיחת הזגג, וכל מה שתתרחב אותה התבנית תחלש תנועתו, ומי שיהיה קרוב לו מבעלי חיים יכנס אותו האויר באזניו וישמע תנועתו, וכלי הנגון הטבעי הוא הגרון.

אמר לו המבקש:

— ומה תועלת זאת החכמה ומה כונת החכמים בה?

השיב הנגוני:

— מפני שהחכמים נסו בחכמתם כי יש לאלו הנגונים כשיהיו ביחס השלם רשומים בנפשות השומעים כרשומי המרקחות שעושים אותם לחולאים, ומפני שאמרו כי יש לגלגלים והכוכבים בתקפותיהם נעימות משמחות ונגונים ערבים, ושהנפש כשתשמע נגון שוה החבור ושקול בשקל ישר תתענג בו ותשמח ותשתוקק ליוצרה ותתאו להגיע אליו, ויקלו בעיניה התלאות ופגעי זה הזמן ותסתכל בעולם העליון, וזו היתה כונת החכמים בעלי הנגון.

אמר לו המבקש:

— רצוני שתשיב לי על ארבע שאלות.

ויען הנגוני:

שאל!

שאלה ראשונה:

– היאך מקצת בעלי חיים יתנו קול ואין להם ריאה וגרון?

תשובה:

–קולות בעלי חיים שאין להם ריאה כמו הדבורים והאפעה וזולתם, כי הם מניעים האויר בכנפיהם במהירות קלות, ויתחדשו מזה קולות משונים כמו שיתחדש מהנעת מיתרי הכנור, ויהיה שנוי קולותיהם כפי דקות כנפיהם ועבים וארכם וקצורם ומהירות תנועתם.

שאלה שנית:

– מהו כלי הנגון המשובח אצל בעלי הנגון?

תשובה:

– הוא הכנור. ואמרו שיהיה ארכו כרחבו ועמקו כחצי הרוחב וצוארו כרביעית.

שאלה שלישית:

– ולמה אמרו שצריך יתריו ארבעה, כל אחד עב מהאחר, כי אז יהיה על היחס המעולה?

תשובה:

– אמנם עשו זה כדי שתחזק נעימות כל אחד מהם לכל אחד מהחלטים הארבעה, והאחד הוא הנקרא **אלבם** הוא מארבעה וששים חוטים משי ונעימתו תחזק החלט השחור לגסותו, והשני והוא הנקרא **אלמחלת** הוא משמנה וארבעים חוטים ונעימתו תחזק החלק הלבן, והשלישי משׁשה ושלשים חוטים והוא הנקרא **אלמתני** ונעימתו תחזק הדם, והרביעי משבעה ועשרים חוטים ונקרא **אלזיר** ונעימתו תחזק המרה הירוקה לדקותה.

שאלה רביעית:

– היאך אמרו כי עשו זה להתמשל בטבע וזה כמו כן נמצא ביסודות?

תשובה:

– לא ידעתי.

ויקרא המבקש בחכמת הנגון עם הנגונים ששה חדשים. אחרי כן רצה להפרד ממנו ללכת לדרכו אמר לו:

– אדני החכם! צוני.

ויאמר לו החכם:

– השתדל שתהיה כונתך בנגונך לשמח הלב ולהסיר האנחה למען תעבוד את ה׳ בשמחה.

וילך המבקש לדרכו והחכם ישב במקומו.

הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

קונה לב אוהב נפשו שומר תבונה למצוא טוב.

יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת:

ויהי כאשר כלה המבקש להתוכח עם בעלי חכמות הלמודיות, והבין כי תכליתן לחדש המחשבה, הלך לדבר עם בעל חכמת הדבור, ולדעת תועלתה ומעלתה בחכמות, וימצא איש חכם בזו החכמה, ויאמר לו:

–אדני שמעתי עליך לאמר: מי אתה מהיר בזאת המלאכה! על כן אחלה פניך שתבאר לי ממנה המעט כדי שאעמוד על תועלתה, ויבחנו דברי האומרים כי אי אפשר לעמוד על האמת בלתה.

השיב החכם הדבורי:

– דע כי כל ידיעה היא או ציור או הצדקה כהצדיקנו שיש לכול התחלה, והגדר וההתחלה עמהם ידע האדם בהסתכלות הדברים שלא היה יודע אותם, וכל אחד מאלו יש ממנו אמתי, ומה שהוא למטה מהאמתי, אלא שהוא מועיל כפי מה שהוא, ויש ממנו בטל ודומה אל האמתי. ועל הרוב תקצר דעת האדם

---

1) משפט הנחח

מלהבדיל בין אלו, ועל כן נפלה מחלוקת בין המעינים, וכל אחד מההקש והגדר הוא מחובר מענינים מושכלים חבור מוגדר, ויש לכל אחד מהם חומר ממנו חומר וצורה בה יהיה נשלם, וכמו שאין מכל חומר שהזדמן אפשר לעשות בית ולא באיזו צורה שיזדמן אפשר שיהיה, אלא מחומר הבית יהיה בית, ומחומר המטה יהיה מטה, כי לכל דבר חומר מסוגל צורה מסוגלת, כמו כן לכל ידיעה שהיא נודעת בהם בהסתכלות חומר מסוגל וצורה מסוגלת עמהם נודעה אמתתו. וכמו שיקרה לבית הפסד מצד החומר אף על פי שהצורה שלמה, ומצד הצורה אף על פי שהחומר טוב, ויקרה מצד שניהם, כמו כן ההפסד בהסתכלות, לפעמים יקרה מצד החומר ומצד הצורה ומצד שניהם, וזאת החכמה היא המודיעה מאיזה מהצורות והחמרים יהיה בגדר הספוק. הנברא רושם, ומאיזה מהצורות והחמרים יהיה ההקש הספוקי אשר יקרא מה שהוא חזק ממנו, ותהיה הצדקתו דומה אל האמת נצוח, ומה שהוא חלש נקרא מליצי, ותודיע מאיזה צורה וחומר יהיה הגדר הנפסד הנקרא סופיסטאני והוא המזויף אשר ישתדל בעליו להטעות השומעים ויחשבוהו מופת, ומאיזה צורה וחומר יהיה כהקש השיריי אשר תזהיר הנפש לעשות דבר או להרחיקו, וזו היא תועלת זאת החכמה, ויחסה אל ההסתכלות יחס הדקדוק אל הלשון, אלא כי מי שיצירתו שלמה מבני אדם אפשר שלא יצטרך להתלמד, אבל אי אפשר לאדם בעיון שלא יצטרך לזאת החכמה. והספרים המחוברים בזאת החכמה תשעה: שמנה בשרשים ואחד מבוא להם, והוא הנקרא אסגוגי, והכונה בו לבאר חמש מלות: האחד סוג, והיא כל מלה מורה על רבים אשר צורותיהם משונות ויכלול אותם ענין אחד, כבעל חיים הכולל האדם והבהמות והעופות; והשנית המין, והיא כל מלה מורה על רבים אשר צורותיהם מוסכמות ויכלול אותם ענין אחד, כמו האדם, כי היא מורה על רבים אשר צורתם אחת ונבדלים במקרה; והשלישית הסגולה והיא כל מלה

מורה על תואר מסוגל למין אחד מבין שאר המינים כשחוק לאדם; והרביעית המקרה והיא כל מלה מורה על תואר יקרה למתואר במהירות ויסיר במהירות כאדמימות הבשר, והחמישית הבדל מורה על ענין בו נבדל המין מהסוג כדבור לאדם והשאגה לאריה. והספר הראשון מהשמונה הוא הנקרא קטגוריא, ובו יתבארו המאמרות העשר, והם הסוגים העליונים הכוללים לכל הנמצאים, והם: העצם, והכמות, והאיכות, והצירוף, והאנה, ומתי, וההנהה, והקנין, ויפעל והפעל.

וישאל המבקש:

— הודיעני אם אלה הסוגים העשר ידעו אותם הקדמונים בקבלה או בשקול הדעת?

ויען הדבורי:

— הקבלה באלה הדברים מדרך עורי לב. אמנם ידעו זה בשקול הדעת, כי כשעיינו אלה הדברים התבאר להם שזה זולתי זה והם מסודרים במציאות בסידור החשבון וקשורים ותלויים קצתם בקצתם בהשארות וההתמדה בעלה הראשונה שהוא יתעלה ויתברך כהקשר החשבון קצתו בקצתו מהאחד, וכשהתבארו להם אלו הדברים בכל הדברים הקודמים במציאות הצורות, התבאר להם כי הצורות שני מינים: מקיימות, כלומר אשר בהם קיום הדבר והשארותו, ומשלימות. קראו לצורה המקיימת עצם וקראו לצורה המשלמת מקרה. וכשהתבאר להם כי הצורות המקיימות משפטן משפט אחד אמת, כי העצמים סוג אחד כלם, וכשהתבאר להם כי הצורה המשלמת משפטים משונים, אמרו כי המקרים משונים הסוגים, והם תשעה, והעצם בנמצאים כמו האחד בחשבון, והתשעה מקרים כמו תשעה אחדים. והחכמים כשעיינו בנמצאים ראשון מה שראו היו האישים, ואחר כך חשבו במה שלא ראו מבני אדם שעברו וידעו כי תכלול כולם הצורה האנושית ואף על פי שהם משונים בתאריהם מהקוצר והאריכות וזולתי זה, ואמרו

כי כלם אדם וקראו לאדם מין; ואחר כך ראו אישים אחרים כחמור וזולתו וחשבו בכלם וראו כי החיים כוללים אותם וקראו אותם בעלי חיים, ואמרו כי זה סוג; ואחר כך ראו אישים אחרים כאילן והצמח ומיניהם וידעו כי הגדול וההזוננות כללו אותם וקראו אותם הגדול, ואמרו כי הוא סוג ובעל־חי והצומח מינים להם; ואחר כך ראו דברים אחרים כארבעה יסודות והככבים וידעו כי הם כלם גופים וקראו הגוף סוג, וידעו כי הגוף מצד שהוא גוף לא יתנועע ולא יחוש ולא ישכיל, וראו שהוא מתנועע ומקבל הפועל, וידעו כי עם הגוף עצם אחר הוא הפועל אלו הפועלים וקראו אותו רוחני; ואחר כך קבצו כל זה במלה אחת ואמרו עצם והיה העצם סוג, והרוחני והגופני מיניו, ומפני שראו העצם מקבל השיעור שהוא הכמות יאמר „שתי אמות" ו„שתי ליטרין" והדומה לזה, קבצו זה ואמרו סוג הכמות, והם כלם מקרים בעצם, ומפני שראו דברים אחרים אינם עצם ולא יאמר להם כמות כשחרות והלובן והמתיקות והמרירות והריח, קבצם כלם וקראום סוג האיכות, ואלו המקרים תארים לעצם ועומדת בו וכלם צורות משלימות; ואחר כך מצאו דברים רבים וקראום סוג הצירוף כמו האדם שהוא נקרא אב ובן ואח ורע וזולתי זה מהשמות הנופלים בין שנים אשר ישתתפו בענין מהענינים, וזה הענין לא יהיה נמצא בעצמיהם אלא בנפש המחשבה וקראו לזה סוג הצירוף; ואחר כך מצאו שמות אחרים עניניהם זולתי ענילי מה שקדם זכרם כמו מטה ומעלה ומה שדומה לזה וקראו אותו סוגה אנה; ואחר כך מצאו שמות אחרים עניניהם זולתי עניני מה שקדם זכרם כמו: היום, והחדש, והשנה ומה שדומה לזה וקראו אותו סוג מתי; ואחר כך מצאו שמות אחרים עניניהם זולתי עניני מה שקדם זכרם כמו עומד או יושב או שוכב וקראו אותו סוג ההנחה; ואחר כך מצאו שמות אחרים כאמרך: עליו, ולו, אצלו, וקראו זה סוג הקנין; ואחר כך מצאו שמות אחרים כאמרך: הכה ועשה, וקראו זה סוג יפעל; ואחר כך מצאו

שמות אחרים כאמרך הוכה ושורף והדומה לזה וקראו אותו סוג ההפעלות. ולא מצאו סוג אחר בנמצאים אלא אלו, ונכללו עניני כל הדברים בעשר מלות, ואפשר שיתקבצו כלם באיש אחד כאמרך: ראובן הארוך והלבן פלוני בן פלוני במקום פלוני וביום כך והוא יושב ובעל עושר ויכה והוכה. והספר השני התבאר בו היאך הרכבת הענינים הנפסדים בחיוב ובשלילה עד שתהיה מהם גזרה וזה נקרא ספר הביאור. והספר השלישי התבאר בו הרכבת הגזרות עד שיהיה מהם היקש; וההיקש הוא מאמר מחובר ממאמרות כשיונחו יתחיב מהם בעצמם ולא במקרה מאמר אחר זולתם בהכרח, ודוגמת זה: כל אדם בעל חי וכל בעל חי גדל התולדה, אם כן כל אדם גדל, והשתים מוקדמות לא תתחברנה אלא אם תשתתפנה בגדר אחד, ותהיינה נבדלות בשני גדרים אחרים, והגדר אשר בו ישתתפו או שיהיה מונח באחת מהמוקדמות ונשוא בשנית, כאמרך: כל אדם בעל־חי וכל בעל־חי מתנועע, ובעל־חי הוא המשותף בשתי ההקדמות וזה הוא בתבנית הראשונה, ואם הוא נשוא בשתיהן יחדיו נקרא התבנית השניה, כאמרך: כל אדם בעל־חי וכל עוף בעל־חי, ואם הוא מונח בשתיהן נקרא התבנית השלישית כאמרך; כל אדם בעל־חי וכל אדם צוחק. ואמנם הוצרך אל הגדר המשותף כדי שיהיה הזיווג ביניהם, והזיווג כדי שתהיה התולדה שהיא הכונה, כמו שהכונה בזיווג בעלי חיים הבנים. והספר הרביעי התבאר בו ההיקש המופתי אשר עמו תגיע לאדם האמת שאין בה ספק, וזו היא החכמה האמיתית וזה הספר קודם לשאר במעלה. והספר החמישי יתבארו בו ההיקשות המועילים למי שתקצר דעתו מהבנת ההיקש המופתי, והיאך יחבר האדם מהמאמרים המפורסמים ההיקש הנצוחי. והספר הששי יתבאר בו היאך ישמור האדם עצמו שלא יטעוהו בהיקש הזיופי הנקרא סאפיסטא. והספר השביעי יתבארו בו הענינים המליצים המועילים בלמוד ההמון על דרך העצות והערבות ושבח הדבר וגנות אותו והדומה לזה.

וספר השמיני יתבארו בו המאמרים השירים ומה תועלתם.

אמר לו המבקש:

— הנה נראה לי צורך המעינים לזאת החכמה, ושתועלתם גדולה, ואני מחלה פניך שתבאר לי שש שאלות ממנו.

השיב הדבורי:

— שאל.

שאלה ראשונה:

— למה אמרו כי העצם אין לו גדר ויש לו רושם?

תשובה:

— מפני שהגדר יתחבר מדברים קודמים לו, והעצם הוא הקודם לשאר דברים, אבל יש לו רושם ורשמו שהוא העומד בנפשו המקבל למקרים שהם הפכיים.

שאלה שנית:

— למה לא מנו בסוגים העליונים הדברים העליונים שהם כוללים לכל הנמצאים כמו הנמצא והדבר האחד?

תשובה:

— מפני שאין אחת מאלו מהות הדבר, ועל כן לא תקח אחת מהם בתשובת מה הוא, כלומר כי כשישאל השואל מה הוא זה לא ישיבהו שהוא הנמצא.

שאלה שלישית:

— היאך אמרו כי תחלת מחשבת הפלוסוף בחבור אלה הספרים היתה סוף מעשהו, וסוף מעשהו תחלת מחשבתו?

תשובה:

— מפני שהוא עיין במאמרות ומצא אותן שקולות וחבר בשקולות ספר בשיר, ועיין במאמרות שאינן שקולות ומצא אותן נחלקות לשני חלקים: האחד ספוק במליצה והאחד ספוק בראיה, וחבר בספוק במליצה ספר המליצה, והספוק בראיה נחלק לשני חלקים: האחד ספוק בראיה זיופית וחבר בו הספר אלספיסטאה והוא הזיוף, והשני ספוק בראיה אמתית וזה נחלק לשני חלקים: ספוק בראיה נצוחית וחבר בו ספר

הנצוח, וספוק בראיה מופתית וחבר בו ספר המופת ואחר כך עיין באלה וראה כי יהיה בהיקש וחבר בו ספר ההיקש, וההיקש יהיה במוקדמות וחבר בהם ספר השני, והמוקדמות ממלות פשוטות וחבר בהם הספר הראשון, וחבר ספר יהיה מבוא לזאת החכמה יתבארו בו המלות והעגינים מצד שהם כלליים נפרדים.

שאלה רביעית:

– מה טעם שקראו לסוגים העליונים נאמרות?

תשובה:

– מפני שאלו הסוגים העשרה הם הנשואים על הנמצאים כלם, ולא ימלט דבר כלל שלא יהיה תחתם, והנשוא על הדבר נקרא הנאמר על הדבר ועל כן טעו האומרים מאמרות.

שאלה חמישית:

– הודיעני מה הוא הכללי ואם הוא נמצא חוץ למחשבה?

תשובה:

– הכללי הוא נמצא במחשבה לא מחוץ, וענינו כי המחשבה תקבל צורת האדם ואמתתו, כשיראה האדם איש אחד מבני אדם ואלו ראה אחר כך איש אחר זולתו לא התחדשה בו ידיעה אחרת, וענין היותו כללי כי יחסו הוה אל כל איש מבני אדם, ומה שיהיה ומה שהיה אחד, והנה המחשבה תקח הדמות אשר בין האישים וזה הוא הכללי, ועל כן אמרו בגדרו שהוא הדבר המובן שיתדמו בו יותר מאחד.

שאלה ששית:

– שמעתי כי אמרו החכמים כי הדבר הצודק גדרו שיהיה מחוץ למחשבה כפי מה שהוא במחשבה, ואם הדבר כן יהיה הכללי כוזב.

תשובה:

– לא ידעתי!

ויקרא הנער עם הדבורי בספר הדבור ובשאר ספרים

המדברים בחכמה הזאת, וישב עמו שנתים ימים. ויהי מקץ שנתים ימים ורצה המבקש ללכת לדרכו. אמר לו:

—צוני, אדני החכם.

ויאמר לו:

—תהיה השתדלותך לתקן דבור הלב יותר מהשתדלותך לתקן דבור הפה, וכל השתדלותך תהיה בחכמת המופת.

וילך המבקש לדרכו והאיש הדבורי ישב בקומו.

מה רבו מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך
גדולים מעשה ה׳ דרושים לכל חפציהם
עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר

אחר הדברים האלה, כאשר ידע המבקש כי כל החכמות שקדמו הן הצעות להשיג עצם הנמצאים ומהותיהם, הלך לדרוש חכם בחכמות המעינות במהות הנמצאים הטבעים, וימצא איש נבון דורש וחוקר הדברים הטבעיים וחוקר נפלאות השם יתעלה ויתברך בהם וחכמתו העצומה, ויאמר לו:

—אדני החכם! צמאה נפשי לחכמתך האמתית אשר טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה, ואם יישר בעיניך להודיעני ראשי דברים ממנה אז הייתי משבחך על זה, ואשאל מהשם יתברך להכפיל שכרך על החסר שגמלתני.

השיב הטבעי:

— דע בני! מי שנהבה רוחו לתתעסק בזו החכמה צריך להקדים ידיעת החכמות שהן הצעות לה והן החכמות הלמודיות, ויתעסק בחכמת הדבור כי היא כלי להדריך השכל כדי שלא יטעה.

אמר לו המבקש:

— כבר עשיתי כמצותיך!

ויספר לו את כל אשר קרהו עם החכמים.

השיב הטבעי:

– זאת החכמה שהיא חכמת הטבע מעינת בגופים הטבעים ובמקריהם ומונחי זאת החכמה הם העשרה סוגים אשר התבארו בחכמת ההגיון.

אמר לו המבקש:

– אהלה פניך שתודיעני כללים מהטבע ומה הוא?

השיב הטבעי:

– דע כי הטבע הוא כח מהנפש הגלגלית הכללית, וזה הכח מתפשט והולך בכל הגופים שתחת הגלגל, והחכמים קוראים אותו טבע ההויה וההפסד, ויקרא אותו הנימוס מלאך מהמלאכים, והיא נפש אחת, ויש לה כחות רבים מתפשטים ביסודות והגופות הדומים והצומח ובעל חי, ובכל אחד ואחד מאלו כח מזה הנפש ינהיג אותו ונקרא נפש פרטית, וראשון מה שיתחדש בהויה הם הרשומים הנולדים כמטר והרוח והדומה לו, כי בחמימות הנפש יעלו מן הארץ שני מינים אידים: האחד–חמים עשניים, והשני–חמים ורטובים, והחמים הרטובים כשיגיע אל האויר הקר יצמתו ונהפכים למים כאיד העולה מהסיר כשיגיע אל מכסהו ויתקרר שהוא נהפך טפת מים, ואם תשיגם קרירות גדולה קודם שיצמתו ויהיו טפות יקפאו ויתהוה השלג, ואם תשיגם קרירות לאחר שיצמתו ויהיו טפות ואחר כך תשיגם חמימות מהצדדים ותרד קרירותם לעמקם אז יקפאו ויהיה הברד, ובהיות האויר רטוב במטר רטיבות עם לטישה יהיה כמו המראה, ובהיות השמש נכחו למעלה ממנו אז תהיה השמש נראית באויר כמו שהיא נראית במראה ויתחזה אותו האויר באיד הרטוב ותולד ממנו הקשה לה שני גוונים. והאדים העשניים אם תכה אותם הקרירות בעלותם יכבד וירד למטה ויניע האויר בחוזק ותתהוה הרוח, ואם לא תכם הקרירות יעלו אל יסוד האשיי וישרפו שם ויהיו כאש דולקת ומראות אדומים וכדמות כוכב, ואם ישאר מהם בתוך הענן ויתקרר ותהיה רוח בתוכו ויתנועע בו בחוזק יהיה ממנו הנקרא רעם, ואם תתחזק תנועתו ישרף מחמימות תנועת האור והאיד העשני ותהיה אש דולקת

ונקרא ברק, ואם היה נשרף כבר ירד למטה, ואחר כך יתהוה הדומם והוא נולד מהאידים הנסתרים בבטן הארץ ויתקבצו ויתמזגו. ויוכן מצד מזגינו המשונים לקבל צורות משונות ישפעו אליו מנותן הצורות, ואם ימזגו היסודות מזג יותר קרוב אל המצוע ממזג הדומם, אז יוכן אותו המזג לקבל צורות נכבדות מצורות הדומם ויגיע בו הדבר שאינו בדומם ונקרא נפש הצומחת ויש לו שלש פעולות: ההזונות והגדול וההולדה. ואם יתמזגו מזג שלם מזה וקרוב אל המצוע, יוכן לקבל הנפש הבהמית והיא יותר שלמה מהצומחת כי יש לה כח הנפש הצומחת ושני כחות אחרים: האחד משיג והשני מניע, ואלו השני כחות לנפש אחת, ועל כן ידבק פועל מקצתו באחד כי בהיות ההשגה תולד התאוה ותהיה התנועה או לבקש דבר או לברוח ממנו, ואם תהיה התאוה לדחות נקראת הכעסנית. והחושים החמשה מכחות זאת הנפש, ויש להם חוש משתתף, ממנו נולדים אלו החושים ואליו ישובו, ולזאת הנפש כח הדמוי והוא כח השומר לצורות המתרשמות בחוש המשתתף, כי השמירה זולתי הקבול, כי המים מקבלים הצורה ולא ישמרוה, ואם יהיה מזג היסודות יותר ממוצע מזה ויותר שלם ויהיה בתכלית שאי אפשר שיהיה שלם ממנו ויותר ממוצע כשכבת זרע האדם אשר התבשל בגופו ממזונות הם יותר זכים ודקים ממזונות שאר בעלי חיים והצמח, אז יוכן לקבל הצורה מנותן הצורות היא המעולה שבצורות והיא נפש האדם. ולנפש האדם שני כחות: האחד מעשי והשני עיוני, והמעשי הוא ידיעה במעשה כמעשים הטובים והמדות הטובות, והעיוני ישיג מהות הדבר כשהשגנו מהות האנושות מופשט מכל דבר זולתי האנושות, וזה הכח נקרא שכל והוא זולתי הדמוי, כי הדמוי לא יוכל להשיג זה, כי לא נוכל שנדמה האדם אלא רחוק ממנו או קרוב או יושב או עומד, ואלה הדברים זרים ממהות האדם, ובזה הכח ישיג הענינים הנסתרים, ועל כן סגולתו אשר לא ישתתף עמו שאר בעלי חיים והוא הציור וההצדקה

בכללים 1). ולכח השכל מדרגות, ויש להם שמות: הראשונה שלא יהיה בו דבר מהמושכלות אלא ההכנה כמו הקטן, ונקרא השכל החמרי ושכל בכח; והשנית שיהיו נראים בו שני מינים מהצורה המשכלת: האחד ראשונים אמתיים יגיעו לו מאין קנין, והשני מפורסמים יקבל אותם בשמיעה מאין עיון, וזה נקרא שכל בקנין, כלומר שיוכל לקנות המושכלות אם ירצה וכשיקנם בחשבו בהם נקרא שכל בפועל והוא ביודע המתרשל מהידוע, אמנם יכול לדעת אותו כשירצה, ובהיות צורת הידוע במחשבתו מצויה תמיד לקראת אותה הצורה שכל נאצל, כלומר נאצל מסבה אלהית, ואי אפשר שתהיינה אלו ההשגות בכח גופני, כמו שאי אפשר שתהיינה אלו השגות החושים אלא בכח גופני, אמנם המשיג לאלו המושכלות עצם עומד בנפשו אינו גוף ולא בגוף ואין כלה בכלות הגוף אלא נשאר חי לנצח.

אמר לו המבקש:

— אשאל ממך שתבאר לי חלקי חכמת הטבע?

ויען הטבעי:

— חלקי החכמה הטבעית שמונה: הראשון — ידיעת הדברים הכוללים לכל הנמצאים הטבעיים כחומר והצורה והמקום והתנועה, ומה שיקרה להם מהענינים כשיצורף קצתם לקצתם, וקשירת התנועות במתנועעים, ושיש להם מניע אינו מתנועע, אין תכלית לכחו, ואינו גוף, ולא כח בגוף, וזה החלק כולל אותו הספר הנקרא טבעי. והשני — ידיעת השמים והעולם והוא ידיעת מהות עצמי הגלגלים והכוכב וסבת הקפתם, ויחקור אם הם מקבלים ההויה וההפסד כמו שמקבלים היסודות, ומה סבת תנועות הכוכבים ושנויים במהירות והעיכוב, ומה סבת עמידת הארץ באמצע, ואם יש בעולם רקות, וזה כלו

---

1) הסוג והמין שהם מושגים כלליים.

בספר השמים והעולם. והשלישי — ידיעת ההויה וההפסד, והיא ידיעת מהות עצמי היסודות והיאך נהפכים קצתם לקצתם, ואיך יתהוו מהם הדומם והצומח והבעל־חי, וחכמת האל יתעלה ויתברך בקשירת הנמצאים הארציים והגלגלים, והשארות המינים והפסד האישים, ושתי התנועות הגלגליות: האחת–מזרחית, והשנית–מערבית. וזה כלו בספר ההויה והפסד. והרביעי — ידיעת הנמצאים המתחדשים באויר, והיא ידיעת איכות שנוי האויר כרשומי הכוכבים ברשומיהם וניצוציהם הנופלים על אלו היסודות והעתקתם מהם, ובלבד האויר שהוא בשנוי תמידי מהאור והחושך והחמימות והקרירות, והיאך נולדים הרוחות והערפל והענן והמטר והשלג וברד והברק והרעם והכוכבים המדלגים והקשת ורוח סערה והימים והנהרות ומה שדומה לזה למה שיתחדש למעלה מראשינו. והחמישי — ידיעת הדומם, והיא ידיעת העצמים האבניים הנקפאים מהאדים הנעצרים בבטן הארץ כמיני הספירים והכסף והזהב והנחושת והברזל והגפרית והמלח והדומה לזה, וזה כלו בספר הדומם. והששי — ידיעת הצמח מה שזורעים ומה שנוטעים ומה שצומח מאליו וסגולת אותם המינים. והשביעי — ידיעת בעלי חיים ועוד ידיעת כל נזון רוחש ומתנועע והיאך הויתם ברחם או בביצה או בעפוש וידיעת תועלת האברים. והשמיני — ידיעת הנפש וכחות בעלי חיים המשיגים והמניעים, ובלבד אשר באדם אשר לא תמות במות הגוף שהוא עצם רוחני, וזה כלו בספר החוש והמוחש.

אמר לו המבקש:

— אם יש על זה שום ראיה מצד החכמה, או זה נודע בקבלה?

השיב הטבעי:

— דע כי רוב החכמים הבקיאים בחכמות מודים בהשארות הנפש וכל שכן בעלי הנימוסים, וזה מהדברים המפורסמים בבני אדם, ויש על זה ראיות מצד החכמה. ואמנם לא ידע אמתת זה אלא היודע אמתת מהות הנפש, ואמרו כי האחים הנאמנים

והחברים הותיקים, והם אשר כונתם אחת לטהר נפשותיהם מטומאות זה העולם, וכל יגיעם יומם ולילה להשלים אותם בידיעות הרוחניות וההשגות האלהיות הם הזוכים לזאת ההצלחה, ותהיינה נפשותיהן לאחר הפרדן מגופותיהן כנפש אחת והם במעלת המלאכים הקיימים לעד, לא יקרה להם מקרה מהמקרים ושנוי מהשנויים, והחכמים משלו בזה הענין משל.

אמר הטבעי:

— זכרו, כי באי מאיי הים היתה עיר גדולה על הר גבוה ותלוש, והיה אוירה ממוצע ומימיה מתוקים זכים וערבים, ובה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, והיתה כעדן גן אלהים, והיו כל שוכניה אחים ורעים מזרע אדם אחד, וחייהם חיים טובים בשקט ושלוה, אין פגע ואין שטן, אין ביניהם קנאה ותחרות ולא שנאה ואיבה, אלא כל אחד היה אוהב לחבירו מה שהיה אוהב לנפשו ועוזרים אלו לאלו לקנות מדות טובות ולהשיג המעלות הרוחניות, ועל כן נקראת מדינתם—החסידה ואנשיה —אנשי קהל החסידים, מפני שלא נמצא ביניהם מין ממיני הרעות הנמצאות בשאר המדינות שאנשיהן הורגלו במדות הרעות ולהאמין אמונות הנפסדות. ויהי היום הזדמן לכת מהם שירדו לים ללכת אל מקום ידוע אצלם, ויהי סער גדול בים, והרוח השליכה הספינה לאי רחוק מאד מאותו האי, ובאותו האי הר קשה ורבו בו הקוצים והחדק ואילני סרק, והאילנות הנושאים פרי מועטים בו ומעיניו עמוקים ומימיהם עמקים, ובו מערות אפלות וזאבים מזיקים וחיות טורפות נחשים ועקרבים, וכל שוכני אותו ההר היו קופים, והיה באי מאותם האיים עוף גדול מאד והיה מאכלו מאותם הקופים שהיה חוטף מהם, ואלה האנשים נתפזרו באותו האי ובמעינות ההר לקבץ מאכלם, והיו אוכלים מפרי אותם האילנות ושותים ממי המעינים, והיו שוכנים בלילה באותן המערות והיו נסתרים בהן מהחמימות והקרירות והתחברו להם אותם הקופים מפני שהיו להם שווי בצורותיהם יותר משאר החיות המזיקות, ומפני

שהיה בהם רוב התאוה למשגל שכבו עם נקבות הקופים והתערבו בהם וילדו וירבה זרעם באורך הימים עד ששכחו מנהג מדינתם ותענוגיהם ואנשיהם וכאלו לא היו מהם, ויבנו בתים באותו האי ויטעו כרמים וירבו זהב וכסף ושאר מחמדי זה העולם, ויחמדו מה שהיו שונאים בהיותם על אדמתם, ויקרבו מה שהיו מרחיקים, ותרבה ביניהם השנאה והקנאה והתחרות. אחרי כן חלם אחד מהם חלום שחזר אל המדינה שיצאו ממנה ושאנשי אותה המדינה כששמעו בואו יצאו לקראתו ויראו אותו משונה ממה שהיה ולא רצו שיכנס במדינתם בטנוף בגדיו וגופו, והיה על פתח המדינה מעין וירחצו אותו וגלחו שערו והחליפו שמלותיו ויביאוהו אל המדינה וישאלו אותו לספר מה שקרה לו ולחבריו, ויספר להם, והיה הוא שמח וטוב לב בעבור שנמלט מחברת אותם הקופים ומצער אותם החיים, והיה חושב שזה בהקיץ, ויהי כאשר הקיץ משנתו והנה הוא בתוך האי עם הקופים ויכאב ויאנח על זה, ויספר החלום למקצת מחבריו וזכרו מדינתם ואנשיה והטוב שהיו בו בה, ויתיעצו לעשות ספינה מעצי אותו האי ולחזור בה למדינתם, ונדרו להשתדל בזה בכל כחם. ויהי בהתעסקם בעשיית הספינה והנה עבר עליהם העוף הגדול, וחטף אחד מהם והגביה אותו באויר, וכשראה העוף שאינו קוף והוא צורת אדם הורידו לארץ והזדמן שהשליכו בביתו, וירא האיש כי הוא בביתו עם אחיו ורעיו וקרוביו וישמח על זה שמחה גדולה ויתאב שיקרה כמקרהו לכל אחיו שנשארו שם בתוך האי, אבל אחיו הנשארים באותו האי בכו בכיה גדולה, וילבשו שקים ויתאבלו עליו מפני שנפרד מהם ולא ידעו אנה הלך, ואלו ידעו שחזר אל המדינה שיצאו ממנה, ושיצא ממקום צר מלא תשואות ונפלאות אל מקום רחב והשקט ומנוחה, היו מתאוים שיקרה להם מה שקרה לו. וכן צריך שתהיה אמונת הרעים הנאמנים שכונתם להשיג האמת וההצלחה האמתית כמי שמת מהם קודם חברו, כי זה כל העולם דומה לאותו האי שהיו בו הקופים, ואנשיו

אל הקופים, והמות דומה לאותו הצוף, והחכמים שהם בני אלהים כאנשים שהשליכם הרוח לאותו האי, ואותה המדינה שיצאו ממנה כגן עדן המוכן לנפשות הצדיקים.

אמר לו המבקש אחרי כן:

— אשאל שתבאר לי אחד עשרה שאלות מחכמת הטבע כי אני נכסף מאד לידיעתן.

ויען הטבעי:

— שאל, כי לא אעלים ממך מה שאדע.

שאלה ראשונה:

— למה לא יתהוה הענן במקום העליון מהאויר, וכן השלג בראשי ההרים, והיה מהמחויב, שיהיו אותם המקומות חמים לקרבם מהשמש?

תשובה:

— מפני שחזרת ניצוצי השמש לא תגיע שם, והחימום מחזרת הניצוצות והתקבצם, והראיה על זה המראות השורפות.

שאלה שנית:

— הודיעני מה שאמרו חכמי הטבעי, כי סוף מעלת הדומם דבק בראשית בעל חי, וסוף מדרגות בעל חי דבק בראשית מעלת האדם, וסוף מעלת האדם דבק בראשית המלאכים?

תשובה:

— אמרו כי האלמוגים הנקרא ק ו ר י י ל, כי הוא צומח בקרקע הים וכשמוציאים אותו מתקשה, ועל כן קראוהו עץ אבני, ואמרו כי התמר–בעל חי, מפני שהכח הפועל אשר בו נבדל מהכח הנפעל, כי יש בו זכר ונקבה, ואין כן בשאר הצמח, ועוד כי כשיכרתו ראשו–יבש, וכן החלזון מורכב מצמח ומבעל חי, וסוף מעלת הבעל חי הדבק בראשית מעלת האדם אינו מצד אחד אלא מצדדים רבים, כי מפני שהאדם מקור המעלות הטובות לא נמצאו למין אחד, אלא יש מהם דומה לאדם בצורת איבריו כקוף, ומהם במדות הטובות כמו הסוס

והפיל בחדודו והדומה לזה, וסוף מעלת האדם דבק בראשית ומלאכים כאנשים האלהיים היודעים דעת עליון.

שאלה שלישית:

— היאך אמרו כי מסגולת השכל שיהיה החלק ממנו כל?

תשובה:

— רצו לומר כי בכח שכל ראובן שהוא שכל פרטי שישכיל כל המושכלות, אם לא ימנע מונע או שלא יקרהו מקרה, ואין לנמצא מהנמצאים זאת הסגולה.

שאלה רביעית:

— במה תהיה הראות לדעת חכמי הטבע?

תשובה:

— הסכימו חכמי הטבע כי הראות תהיה בהתרשם צורות המוחשים בלחה הברדית בלחות העין כשתזרח השמש באויר שהוא אמצעי, ויתרשמו בה כהתרשם הצורות במראה, ואלו היתה המראה בעלת כח רואה, היתה משגת הצורות שהתרשמו בה.

שאלה חמישית:

— מפני מה אמרו החכמים כי האדם עולם קטן?

תשובה:

— הטעם מפני שמצאו בו חלק מכל נבראי זה העולם. כי יש בו ארץ ומים ואויר ואש כמו שיש בעולם הגדול, והעינים כמו השמש והירח, והאזנים והאפים והפה כחמשה כוכבי לכת, והמוח דומה ללבנה, והלשון לכוכב, והריאה לנוגה, והלב לשמש, והמרה למאדים, והכבד לצדק, והטחול לשבתאי, והכליות והמבושים דומים לכוכבים הקבועים, ושתים עשרה צלעות לשנים עשר מזלות, והעורקים דומים לימים ולנהרות, והשער לצמח, והאבן הנולדת בכליות דומה לדומם, והנפש המדברת מנהגת הגוף כמו שמנהיג העולם יתברך ויתרומם.

שאלה ששית:

— אמרו כי האויר נבדל בשלשה טבעים: האחד—מה שאצל גלגל הלבנה והוא בתכלית החמימות, והשני — האמצעי

והוא בתכלית הקרירות, והשלישי—מה שהוא אצל הארץ והוא ממוצע בקצת המקומות, הודיעני סבת זה.

תשובה:

— הסבה בשנוי אלה הטבעים, כי האויר הממשש לגלגל הלבנה מפני שהוא סובב עמו מתחמם חזק, וכל מה שירחק מהגלגל תמעט חמימותו ותגבר קרירותו עד שיהיה בתכלית הקרירות, ולא יהיה גובה כידור האויר החום הממשש לגלגל כנגד האויר הקר אלא מועט, ולולי נפילת ניצוצות השמש והירח והכוכבים על שטח הארץ וחזרתם באויר וחמומם אותו היה האויר הממשש לארץ יותר קר מזולתו, כמו שיקרה זה תחת הקוטב השמאלי[1] שיתקרר בו האויר קרירות חזקה ויהיה בדרום הפך זה.

שאלה שביעית:

— היאך אמרו כי גדר הגוף שהוא העומק והרוחב והאורך, ואמרו אחרים שאין זה על האמתה?

תשובה:

— טעם האומרים שאין זה על האמתה, כי אמרו כי הגוף אינו גוף בבחינת מה שבו מהאורך והרוחב והעומק בפועל אלא בבחינת יקבלו לאלו המרחקים, והראיה על זה כי אילו לקחת דונג ארכו זרת ורחבו אצבעיים וגבהו אצבע הוא גוף לא במה שבו מאלו המרחקים, כי אילו עשית אותו עגול או על תבנית אחרת, אז יסור ארכו שהיה זרח ויתחדש אורך אחר תחתיו, והצורה הגופנירת לא התחלפה, ועל כן אלו המרחקים הם גשמיים חוץ מהגשמות, ויש מהם מתחייבים שאינם נבדלים כתבנית הגלגל.

שאלה שמינית:

---

1) הצפוני.

– היאך מנו בהתחלות — האפס, והוא דבר שאינו נמצא ?

תשובה :

– מפני שאי אפשר זולתו להווה במה שהוא הווה, והוא התחלה כי בהסתלקו יהיה ההווה לא במציאותו, וההווה אי אפשר שלא יקדם לו האפס, כי מה שלא קדם לו האפס הוא נצחי.

שאלה תשיעית :

– למה היה גדול הנקבה אחר הלידה במהירות יותר מגדול הזכר עם היות הנקבה קרה והזכר חם, והיה זה הפך תנועתם ברחם ?

תשובה :

– מפני שגוף הנקבה יותר רטוב מגוף הזכר, והגוף הרטוב הוא נמשך בשלשה המרחקים בקלות ובמהירות יותר מזולתו.

שאלה עשירית :

– היצטרך העובר להוציא מותרי מזונו ולנשימה, כמו שיצטרך הילוד, ואם יצטרך הוא-פלא איך יהיה ?

תשובה :

–אינו צריך, מפני כי בעוד היותו ברחם ימיץ מדם אמו המזון הנאות לו בלבד, ועל כן היו מותריו מועטים, וכשנולד לא ימוץ מהחלב הנאות לו בלבד אלא ימוץ אותו בכללו, ועוד כי בעוד היותו ברחם לא ימשוך הכח המושך אשר בו אלא השיעור הצריך אליו בלבד, וכשיולד יונק מהחלב יותר מצרכו מפני שהוא מושך אותו ברצונו ובתאוה, והעובר מושך בטבורו מאמו אויר ממוצע, כפי צרכו, וכשנולד יהיה מה שימשוך מהאויר זולתי ממוצע, כי האויר יתמצע בלב אמו ועורקים הדופקים וימשוך אותו לאחר שיתמצע בהם, ועוד כי למצוע מצינו לא יולדו בו אדים עשניים שיצטרך לנשימה כמו הנולד.

שאלה אחת עשרה :

– למה לא ילכו על יושר זוג העצבים אשר בהם הראות

אלא מתקבצים נגד הנחירים ויהיה נקב אחד, ואחר כך נבדלים זה מזה והולך מצד ימין אל העין הימנית, והצומח מצד שמאל אל השמאלי?

תשובה:

— אמרו כי יש לזה שני טעמים: האחד כדי שיהיה הכח הרואה אחד, ואם תחלה העין או תסתמא שישוב הכח הרואה אל העין האחרת, והראיה על זה כי אילו ישים האדם כפו על אפיו בין שתי עיניו באורך ויביט אל דבר שיראה אותו בכל אחד מעיניו ראיה הלושה מראותו אותו בשתיהן, וכשיעצים אחרת מעיניו יהיה ראות האחת יותר חזקה ועל כן יתרחב נקב העין כשיעצים האדם העין האחרת, כי הכח הולך אל העין האחרת, והטעה השני והוא יותר חזק כדי שלא יראה האדם הדבר האחד כאלו הוא שנים.

ויקרא המבקש עם הטבעי ספרי הטבע, וישב עמו שש שנים ואחרי כן כשרצה להפרד ממנו אמר לו:

— אדני החכם! צוני!

ויאמר לו הטבעי:

— דע כי הנפשות הפרטיות אמנם נקשרו בגופותיהם, והם גופים פרטיים, למען שתגיע להם שלמות פעליהם, ויצא כל מה שבכח האפשרות אל הפועל, ואי אפשר זה אלא בהיותם נקשרות באלו הגופים, כמו שהבורא יתעלה ויתברך אי אפשר להראות חסדו ושפע טובו אלא בבראו לזה החיכל הגדול הגלגל, ועל כן השתדל בעודך חי להשלים נפשך ולהוציא טוב מעשיה ותפארת מעלותיה מהכח אל הפועל, והשתדל לדעת נפשך ותדע יוצרך. ודע כי גופך אחד מההווים הנפסדים והוא יום ויום יכלה, והוא אצל נפשך כבית שכנת וכלבוש לבשת, ועל כן לא תהיה כל השתדלותך בבנין זה הבירה ובהדור זה המלבוש, כי כל בירה יחרב וכל בגד יבלה, וכל עמלך יהיה להשיג הנפש אשר לא תכלה.

וילך המבקש לדרכו והטבעי ישב במקומו

כן דעה לנפשך אם ויש מצאת אחרית ותקותך לא תכרת

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו

אחר הדברים האלה, כאשר ידע המבקש כי כל האנשים אשר התוכח עמם לא הגיעו אל התכלית המבוקשת, וקצרה יד דעתם להשיב על שאלותיו, וראה כי יש מהם אשר שמעו שמע המלך אבל לא באו אל חצר בית המלך פנימה ופני המלך לא ראו, ומהם עומדים בחצר, ומהם עומדים בשער המלך, ומהם אשר הכו בסנורים וילאו למצוא הפתח, אז בקשה נפשו לדבר עם האיש השלם במדותיו והוא המעיין בכל הנמצאים כלם ומשתדל לעמוד על אמתתם ונבדל מבני אדם כדי להשיג יוצרו ולדבקה בו, והוא הנקרא בלשון יון הפילוסוף כלומר אוהב החכמה. וימצא אותו ויאמר לו:

– אלהים עמך, אדני הפילוסוף!

ויען הפילוסוף:

– האלהים המלמד לאדם ישכילך ויורך בדרך זו תלך ויאיר עין לבך במאור השכל.

ויגד לו המבקש בקשתו ואת כל אשר קרהו ואת פרשת הדברים שדבר עם החכמים שקדמו ושאלותיו ותשובותיהם.

ויאמר לו הפילוסוף:

—יפה דקדקת הטיבות לשאול ולחקור. ודע כי לא תמצא התכלית המבוקשת בכל האנשים ההם, אמנם כל דעותיהם מדרגות להגיע אליה, ואמת ויציב כי הצלחת האדם השגת יוצרו והדבקות בו, וזה לא יתכן אלא בידיעת הנבראים ובציור יחודו, ושהוא סבת כל הנבראים, והחכמה המבוארת זו היא חכמת האלהות.

אמר לו המבקש:

— בחסדך שתבאר לי דברים מזאת החכמה ובמה עיונה.

השיב הפילוסוף:

— דע כי שרשי זאת החכמה חמשה. הראשון — העיון בידיעת הענינים הכוללים לכל הנמצאים, בייחוד והרבוי, וההסכמה והשנוי, והכח והפועל, והעלה והעלול, וכל דבר שיקרו לנמצאים מצד שהם נמצאים. והשני — העיון בשרשים ובהתחלות לכל החכמות העיוניות הפרטיות וסתירת הדעות הנפסדות, כמו שיאמין שהנקודה והקו והשטח עצמים ושהם נבדלים. והשלישי — יחקור הנמצאים שאינם גופים ולא בגופים, ויבאר שיש למקצתם יתרון על מקצתם בשלמות, ויבאר במופת שאף על פי שהם רבים הם עולים מהחסר אל השלם עד שיגיעו באחרונה אל שלם אי אפשר שיהיה שלם ממנו ולא במעלתו, ויגיע אל הראשון אי אפשר שיהיה ראשון קודם לו, ויבאר במופת שהוא נבדל ברבנותו משאר הנמצאים ושהוא נמנע שישתתף אחר עמו במעלה, ושהוא לבדו מחויב המציאות בעצמו ומציאת זולתו מהויבת בו, והעיון בתאריו ושהמובן ממלת כל תואר מה הוא, ושהמלות האמורות בתאריו כיחוד, והנמצא, והקדמון, והיודע, והיכול, יורה כל אחד מהם על ענין אחד, ולא יתכן שיהיה אל הדבר האחד אשר אין רבוי בו ענפים רבים, ויודיע היאך יתחיב שיובנו אלה התוארים בו למען לא יחיבו בעצמו רבוי, אלא יחודו העצמי והאמיתי, ויבאר כי אין עול במעשיו, ולא רוע סדר, ואין במעשיו חסרון.

אמר המבקש בלבו:

— זה נאוה למה שאמר משה רבינו עליו השלום: „הצור תמים פעלו”.

ויאמר המבקש אל הפילוסוף:

— אפיל תחנתי לפניך אדני שתבאר לי שאלות מזו החכמה.

השיב הפילוסוף:

— לא אעשה! כי הפילוסופים האלהיים צוו שלא לגלות סודות זו החכמה, אבל בקראך הספר שחברו בזו החכמה הפילוסופים והוא הנקרא מה שאחר הטבע, משם יתבאר לך מה שלא תדע, ותבין הדברים על אמתתם.

שאל המבקש:

— ומה טעם להסתיר זאת החכמה, מה שאין כן בשאר החכמות המעיינות בשאר הנמצאים?

השיב הפילוסוף:

— הטעם לעומק זאת החכמה ושאין כל דעת סובלת אותה ואין כל המעינים מוכנים להשיגה על האמתה כל שכן שאר בני אדם, ומפני שדברים רבים שהם שלמות בחק השם יתעלה ויתברך יחשבום ההמון לחסרון, מה שאין כן בשאר הנמצאים.

אמר המבקש בלבו:

— אולי אל זה רמז שלמה עליו השלום באמרו „כבוד אלהים הסתר דבר".

ויקרא המבקש עם הפילוסוף שלש שנים ויבאר לו כל השאלות אשר שאל ממנו, ויהי כאשר הגיע הזמן להפרד ממנו, אמר לו:

— אדני הפילוסוף! צוני.

ויאמר:

— אצוך שתקבע מקום למודך, ותתבודד בו ללמוד, ויהיה רב למודך בחכמת הנפש, והחוש והמוחש, והשכל והמושכל, וצריך כמו כן שתתעסק בחכמות הלמודיות, אבל רוב השגתך תהיה בחכמות האלהיות שהן התכלית. וסוף דברי לך אצוה שיהיו בעיניך קלים ונבזים כל דברי זה העולם השפל כנגד השגת הבורא יתעלה ויתברך והדבקות בו.

וילך המבקש לדרכו, והפילוסוף ישב במקומו.

הגה תמיד באגרת מורה, לך דרך ישרה, וארחות כל איש תם, והוא סוף דברותי, וקץ לזמירותי, ותכלית שירותי, ובה שירי נחתם.

נשלמו דברי האגרת האחרונים
תודה לאל מרבה עצמה לאין אונים!

וזאת ליהודה סימן על האנשים אשר פגע המבקש למצוא דברי חפץ.

להתעשר היה גבור וחרש, להרפא תהי חסיד לשולם,
ודקדקגם תהי שר על אמונים, והתחכם בחשבון טוב ונעלם
ותשבור דע ומראות התכונה, וגם נגון והגיון ופעלם.
והטבע וחכמת האלהות, ועם כל זה תוהיה תמים ונשלם.

הא לך לסימן לחקירות הספר הזה, אנשים שובחו בקנינים אשר היו דברי זה המבקש עמהם.

לעושר תהיה דומה לאחאב
ולגבורה כמו שמשון ויואב
ולמלאכות מבורכת היה אב
לחסות צל בצלאל אהליאב
ואת רופאים קחה ספר לגנוז
ראה והזה אפוקראט וגליאנוס
ולמשוררים יהודה בן להימן -
ועם שגגים כרב ששת לנאמן

ולמספר כבן עזרא יסופר
ואקלידוס לתשבורת ישופר
ולתכונות אלבאטאני סגולה
וכנגון בנו קרח לגולה
ואריסטו הלא הוא בשלשה (הגיון טבע אלהות)
הכי נכבד והאבן לראשה.

תם המבקש ונשלם, תהלה לאל עולם!

ספר [illegible] - [illegible]